

Krizler ve Peyzaj

IV. KORUMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU

GENİŞLETİLMİŞ ÖZET
BİLDİRİLER KİTABI

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
4. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu
Genişletilmiş Özet Bildiriler Kitabı

Bu Kitap TMMOB Peyzaj Mimarları Odası tarafından 11-12 Aralık 2021 tarihlerinde Ankara'da gerçekleştirilen 4. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu Genişletilmiş Özet Bildirilerini içermektedir.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası 4. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu
Genişletilmiş Özet Bildiriler Kitabı

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları © 2022-01

Yayınlayan

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası

Editör

Bilal Emre Arslan

İletişim:

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Genel Merkezi

A: Meşrutiyet Mah. Konur Sok. No: 34/8 06640 Çankaya/ Ankara

T: +90 (312) 419 62 50

F: +90 (312) 419 6427

E: peyzaj@peyzajmimoda.org.tr

W: <http://www.peyzajmimoda.org.tr>

ISBN: 978-605-01-1553-6

© Kitabın içerdiği bilgilerden yazarın kendisi sorumludur. Her hakkı saklıdır.
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası Yayınları, Ankara.

DÜZENLEYEN

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI

SEMPOZYUM DÜZENLEME KURULU

YASİN OTUZOĞLU

BARIŞ IŞIK

ÖZAY YERLİKAYA

GİZEM KARABAY CAN

FUNDA BAŞ BÜTÜNER

VELİ KOCA

AYŞEGÜL ORUÇKAPTAN

EMRE BATURAY ALTINOK

RÜYA YILMAZ

GÜL SAYAN ATANUR

NURDAN ERDOĞAN

AHMET İHSAN HACIFETTAHOĞLU

REYHAN ERDOĞAN

FİGEN UYANIK

ZEYNEP TİMÜR

BÜLENT YILMAZ

ÜMİT ERDEM

GÜVEN ARİF SARGIN

ŞEHRAZAT MERCAN

DOĞANAY TOLUNAY

KUMRU ARAPKİRLİOĞLU

ALİ RIZA TİRYAKİ

NAZMİ ŞAHİN

BİLAL SÖĞÜT

ORTAÇ ONMUŞ

UĞUR ZEYDANLI

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI
4. KORUMA ve PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU PROGRAMI
Krizler ve Peyzaj - 11 - 12 Aralık 2021 Ankara

		TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI	
		4. KORUMA ve PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU PROGRAMI	
08:30	09:30	<i>Kayıt</i>	
09:30	10:45	<i>Açılış Konuşmaları</i>	
10:45	11:00	<i>Ara</i>	
11:00	12:00	<i>Ödül Töreni</i>	
12:00	13:00	<i>12. Ulusal Peyzaj Mimarlığı ve 9. Peyzaj Mimarlığı Bölümü Öğrencileri Bitirme Projesi Ödülleri Töreni</i>	
		<i>Öğle Arası</i>	
11 Aralık 2021 Cumartesi (1.GÜN)			
EĞİTİM / TOPLUM 1. OTURUM			
<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halim PERÇİN</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
13:00	13:20	Ekolojik Okuryazarlık	
13:20	13:40	Kriz Günlerinde Eğitim: Disiplinlerin ve Sınırların Ötesinde Buluşmak	
13:40	14:00	Krizler ve Eğitim	
14:00	14:20	Afetlere Dirençli Toplum	
14:20	14:40	<i>Soru Cevap</i>	
14:40	15:00	<i>Ara</i>	
İKLİM 2. OTURUM			
<i>Oturum Başkanı: Doç. Dr. Çılga RESULOĞLU</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
15:00	15:20	Peyzaj Mimarlığı Küresel İklim Değişikliğine Karşı Nasıl Konumlanıyor?	
15:20	15:40	Küresel İklim Krizi: Su Kaynakları, Yaşam, Kentler ve Planlama	
15:40	16:00	İklim Değişikliği, Riskler ve Kentler	
16:00	16:20	İklim Değişikliği ve Orman Yangınları	
16:20	16:40	<i>Soru Cevap</i>	
12 Aralık 2021 Pazar (2.GÜN)			
ÇEVRE 1. OTURUM			
<i>Oturum Başkanı: Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
10:00	10:20	Biyopolitika ve Gelecek Öngörülleri	
10:20	10:40	Su Krizi ve Suya Duyarlı Şehirler	
10:40	11:00	Bölge ve Alt-Bölge Ölçekli Peyzaj Planlarının Çevresel Risk Sakınımındaki Kritik Rolü	
11:00	11:20	<i>Soru Cevap</i>	
11:20	11:30	<i>Ara</i>	
KENT 2. OTURUM			
<i>Oturum Başkanı: Dr. Müge DURUSU TANRIÖVER</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
11:30	11:50	Krizler Çağında Peyzaj ve Kentsel Dayanıklılık Üzerine	
11:50	12:10	Kent Planlama ve Peyzaj: Sınırlar, Eşikler, Ufuklar	
12:10	12:30	Krizler Çağında Peyzaj (Mimarlığı): Kurtarıcı mı? Arabulucu mu?	
12:30	12:50	<i>Soru Cevap</i>	
12:50	13:40	<i>Öğle Arası</i>	
EKOLOJİ 3. OTURUM			
<i>Oturum Başkanı: Prof. Dr. Rüya YILMAZ</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
13:40	14:00	Orman Yangınları ve Sel Yıkımlarının Nedenleri ile İklim Değişikliği	
14:00	14:20	Peyzaj Planlamada Peyzaj Kalitesi Doğal ve Kültürel Tehlikeler İlişkisinin Değerlendirilmesi	
14:20	14:40	Dirençli Kentler: Yeşil Odaklı Kent Senaryoları	
14:40	15:00	<i>Soru Cevap</i>	
15:00	15:20	<i>Ara</i>	
KRİZLER VE PEYZAJ PANEL			
<i>Moderatör: Dr. Oktan NALBANTOĞLU</i>			
Saat	Konu	Konuşmacı	
15:20	16:40	Dr. Uğur ZEYDANLI - <i>Doğa Koruma Merkezi Yönetim Kurulu Başkanı</i>	
		Prof. Dr. Güven Arif SARGIN - <i>Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü</i>	
		Prof. Dr. Süha BERBEROĞLU - <i>Çukurova Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü</i>	
		Prof. Dr. Osman BALABAN - <i>Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü</i>	

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röglem ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

4. KORUMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU ÇAĞRI METNİ

IV. KORUMA ve PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU

11-12 Aralık 2021

KRİZLER ve PEYZAJ

Farklılıklarına rağmen şehirler çevrelerini benzer bir şekilde dönüştürmüştür... Doğal çevreyi değiştiren insan faaliyetleri tüm şehirlerde ortaktır: güvenlik, barınma, yiyecek, su ve enerji sağlama ihtiyacı; atıkların bertaraf edilmesi...; ve daha fazla alan için sürekli artan talep.

(A.W. Spirn, The Language of Landscape, 1998, s. 12-13)

Artan kentsel nüfus ve genişleyen kentsel yüzey, dünyadaki kısıtlı kaynakların sömürülmesinin sebep olduğu krizleri de beraberinde getirmiştir. Doğa ve kültür arasındaki kırılğan ilişkinin bozularak, insan ve insan faaliyetleri odaklı düzenin hakim olmaya başlaması, verimli toprakların ve hassas ekosistemlerin zarar görmesine ve küresel ölçekte eşitsizliklere sebep olmuştur. Ekonomik, sosyal ve çevresel yansımaları olan bu durum, birçok alanda "kriz" kavramı üzerinden tanımlanan konuları gündeme getirmiştir. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşanan orman yangınları, sel, kuraklık felaketleri, depremler ve göçler, "krizleri" sınırları aşan evrensel bir acil gündem olarak ortaya koymaktadır.

Hiç kuşkusuz ki bu krizler gerek gündelik hayat gerek de mesleki pratikteki eylemlerimizle yüzleşmemizi gerektirir. Disiplinlerarası ortak akıl ve stratejilerle yönetilebilecek krizleri, peyzaj odaklı bir çerçeveden tartışmaya açmak, doğal, kültürel ve çevresel değerlerin bütünleşik bir bakışla korunmasını mümkün kılacaktır. 11-12 Aralık 2021 tarihlerinde çağrılı ve hibrit olarak düzenlenecek IV. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu "Krizler ve Peyzaj" başlığıyla, konuyla ilgili çalışmalar yapan meslektaş, paydaş ve kurumların deneyimlerinin paylaşıldığı; bilimsel tartışma ve değerlendirme ortamı oluşturmayı ve sonuçlarının kamuoyu ile paylaşılmasını hedeflemektedir. Sempozyum, politika, toplum, eğitim, iklim, kent, çevre, doğa ve ekoloji alt başlıkları üzerinden konunun çoklu ölçek ve bağlamlardaki önemine dikkat çekmeyi amaçlamaktadır. Sempozyum süresince paylaşılan çalışma, araştırma ve tartışmaları sentezleyerek gelecekte geliştirilecek strateji ve eylemlere katkı sağlamak amacıyla, ikinci gün sonunda düzenlenecek panelde sonuç manifestosu geliştirilmesi hedeflenmektedir.

TMMOB Peyzaj Mimarları Odası olarak;

Ülkemizde krizler nedeniyle ve krize sebep olan, her geçen gün azalan korunması gerekli alanlarımızı korumak, koruyamama sorunlarını masaya yatırmak ve korumanın önündeki engelleri aşmak için gerçekleştireceğimiz "IV. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu"nda tüm üyelerimiz ve ilgi duyanlar ile buluşmayı diliyoruz.

Meslek politikalarımızın yeniden üretimi üzerine yoğun emek üreten Odamızın çağrısıyla gerçekleştirilecek olan Sempozyum tüm üyelerimizin katılımı ile güçlenecek ve bir kez daha bilim dünyası ve kamuoyu ile paylaşılacaktır.

#BaşkaDünyaYok

TMMOB PEYZAJ MİMARLARI ODASI
IV. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumu
Düzenleme Kurulu

İÇİNDEKİLER

4. KORUMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU ÇAĞRI METNİ.....	7
4. KORUMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU AÇILIŞ KONUŞMASI..	12
1. OTURUM EĞİTİM/TOPLUM.....	15
EKOLOJİK OKURYAZARLIK	17
Tuğba CAN	
KRİZ GÜNLERİNDE EĞİTİM: DİSİPLİNLERİN VE SINIRLARIN ÖTESİNDE BULUŞMAK	23
Dr. Öğr. Üyesi Ebru BİNGÖL	
AFETLERE DİRENÇLİ TOPLUMDAN ULUSAL DİRENÇLİLİK STRATEJİSİNE ..	29
Prof. Dr. Aslı AKAY	
2. OTURUM İKLİM.....	39
PEYZAJ MİMARLIĞI KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI NASIL KONUMLANIYOR?	41
Doç. Dr. Emrah YALÇINALP	
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, RİSKLER VE KENTLER: KENTLERDE YÜKSEK SICAKLIKLARIN YÖNETİMİ	43
Prof. Dr. Ülkü Duman YÜKSEL	
İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ORMAN YANGINLARI	45
Prof. Dr. Doğanay TOLUNAY	
3. OTURUM ÇEVRE	51
ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE FELSEFESİ BAĞLAMINDA BİYOPOLİTİKA, BİYOPLANLAMA VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİ	53
Dr. Kumru Arapgirlioğlu	
BÖLGE VE ALT-BÖLGE ÖLÇEKLİ PEYZAJ PLANLARININ ÇEVRESEL RİSK SAKINIMINDAKİ KRİTİK ROLÜ	59
Prof. Dr. Şükran Şahin	
4. OTURUM KENT.....	63
KENT PLANLAMA VE PEYZAJ: SINIRLAR, EŞİKLER, UFUKLAR	65
Dr. Öğr. Üyesi Selin Çavdar Sert	
KRİZLER ÇAĞINDA (PEYZAJ MİMARLIĞI): KURTARICI MI? ARABULUCU MU? ..	79
Doç. Dr. Ebru Erbaş Gürler	

5. OTURUM EKOLOJİ	89
PEYZAJ PLANLAMADA PEYZAJ KALİTESİ DOĞAL VE KÜLTÜREL TEHLİKELER İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ	91
Prof. Dr. Osman UZUN	
DİRENÇLİ KENTLER: Yeşil Odaklı Kent Senaryoları	101
Prof. Dr. Öner DEMİREL	
PANEL KRİZLER VE PEYZAJ	117
KRİZLER ÇAĞINDA KENT, PEYZAJ VE PLANLAMA	119
Prof. Dr. Osman Balaban	

4. KORUMA VE PEYZAJ MİMARLIĞI SEMPOZYUMU AÇILIŞ KONUŞMASI

Yasin OTUZOĞLU
TMMOB Peyzaj Mimarları Odası
14. Dönem Yönetim Kurulu Başkanı

Sayın TMMOB Başkanım ve Oda Yöneticilerim,
Değerli Akademisyenler,
Değerli Basın Emekçileri,
Değerli Meslektaşlar,
Değerli Misafirler,
Sevgili Öğrenciler,

Krizler ve Peyzaj teması ile gerçekleştireceğimiz 4. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumumuza hoş geldiniz. Gerek fiziki, gerek çevrim içi katılan tüm konuklarımıza 14. Dönem Yönetim Kurulumuz adına teşekkür ederim.

Bildiğiniz gibi ilk ikisini yine Ankara’da, 3.’sünü “Koruyamıyoruz Çünkü” sloganıyla İzmir’de düzenlediğimiz Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumlarımızın 4.’sünü bu yıl Krizler ve Peyzaj temasıyla gerçekleştiriyoruz. Artan kentsel nüfus ve genişleyen kentsel yüzey, dünyadaki kısıtlı kaynakların sömürülmesinin sebep olduğu krizleri de beraberinde getirmiştir. Son yıllarda dünyada ve ülkemizde yaşadığımız orman yangınları, sel, kuraklık felaketleri, depremler ve göçler, “krizleri” sınırları aşan evrensel bir acil gündem olarak tüm dünya devletlerinin masasında yerini almaktadır.

Değerli konuklar,

İklim krizi bir gerçektir ve gün geçtikçe etkilerini ani hava olayları, kuraklık ve sebep olduğu afetler ile daha fazla hissedilmektedir. Ne yazık ki köklü reformlar yapılmadığı ve gerekli önlemler alınmadığı takdirde yaşadığımız afetler artarak devam edecektir. Ancak, 2015 yılında imzalanarak 6 Ekim 2021’de yürürlüğe giren Paris İklim Anlaşması’nın sorumlulukları yerine getirilir ve karbon salınımı azaltılırsa geleceğe dair bir umudumuz olacaktır.

Bilindiği üzere afetler doğrudan canlılara zarar vermez. Dere yatağına yapılan yerleşimler nedeniyle seller zarar verir, yanlış su kullanımı nedeniyle kuraklık zarar verir, yaban hayatının ve doğal peyzajın hüküm sürdüğü ormanlara insan müdahalesi artmasıyla çıkan orman yangınları zarar verir. Daha yeşil bir yönetim anlayışının gün

geçtikçe benimsenmesiyle birlikte tüm bu afetlerin önlenmesi ve doğal, kültürel, tarihi peyzajların korunması için kuşkusuz peyzaj mimarlarına her alanda ihtiyaç vardır.

Mesleğimiz; doğal peyzajlardan kent ölçeğine, kent ölçeğinden yerleşim alanlarına kadar sunduğu doğa tabanlı çözümler ile küresel iklim krizine uyum ve etkilerinin azaltılması konusunda yaptığı çalışmalarla sürdürülebilir bir dünya kurmayı amaçlamaktadır.

Bizim de taraf olduğumuz Avrupa Peyzaj Sözleşmesi gereğince ülkemiz peyzajlarının planlanması, yönetilmesi ve korunması zorunludur. Meslektaşlarımız yeni peyzajlar oluşturmak, planlamak, yönetmek ve korumak için var gücüyle çalışmaktadır.

Ancak ihtiyaçların karşılanması ve yeterli çalışmaların yapılması için kamuda yeterince peyzaj mimarı istihdamı yapılmadığından mesleki çalışmalarla bu meselelere katkı koymamızın önü kesilmektedir. Buradan ülkemizi yöneten tüm yöneticilere ve ilgili bakanlıklara peyzaj mimarlarının yeterli miktarda istihdamı konusunda bir kez daha çağrıda bulunmak istiyoruz.

Değerli misafirler,

Tüm paydaşlarımız ile birlikte Krizler ve Peyzaj teması ile peyzajları ve korumayı tartışacağımız 4. Koruma ve Peyzaj Mimarlığı Sempozyumumuz; 2 gün boyunca 5 oturum ve 1 panelden oluşacaktır. Sempozyumumuzun gerçekleştirilmesinde emeği geçen sempozyum düzenleme kurulu ve sekreteryasına, oda çalışanlarımıza, ve desteklerini esirgemeyen Ankara Ticaret Odası Yönetim Kurulu ve Ankara Kent Konseyi'ne ve katılan herkese şahsım ve yönetim kurulum adına teşekkür ediyorum. Sempozyumumuzun mesleğimiz, ülkemiz ve dünyamız için başarılı geçmesini diliyorum, hepinizi saygıyla selamlıyorum.

Ayrıca az sonra gerçekleşecek olan ödül törenimiz öncesi vereceğimiz arada sizleri fuaye alanında bulunan 12. Ulusal Peyzaj Mimarlığı Ödülleri ve 9. Peyzaj Mimarlığı Öğrencileri Bitirme Projelerini incelemeye davet ediyorum.

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röle ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

1. GÜN / 11.12.2021 CUMARTESİ 1. OTURUM | EĞİTİM/TOPLUM

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Halim PERÇİN

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

EKOLOJİK OKURYAZARLIK

Tuğba CAN

Doğa eğitimi uzmanı, Doğa Koruma Merkezi, Ankara

ABSTRACT

The human species lived on this planet similar to other species by adapting to changes for more than 100,000-200,000 years, However, about 15,000 – 20,000 years ago, humans began to shape nature and agriculture accelerated this process dramatically but the biggest change in humans-nature relationship occurred with the Industrial Revolution just two centuries ago. Now we call this era as Anthropocene, meaning the human activity has been a substantial impact on our planet and the threats to civilization were not simply the extinction of species and habitats. As a result of increasing population density in cities, there are also dangers such as epidemics, famine and war. This whole picture points to the paradigm shift, that our perspective should change from linear to cyclical and systemic. Achieving this transformation is possible with education, especially developing ecological literacy which is an important tool, as in all crises. In order to understand the concept, to determine its context, we need to know the reference points from cosmology to neuroscience, from anthropology to philosophy, in short, we need to know the story of the universe.

Keywords: ecological literacy, nature education, nature conservation, sustainable development goals, science communication

Günümüzde kitle iletişim araçlarının yaygınlaşmasıyla bilgi herkese açık ve bu da Erving Goffman'ın bağlam çöküşü olarak adlandırdığı referans noktalarının ortadan kalkmasına neden oluyor (Atalay ve diğerleri, 2021). Dolayısıyla ekolojik okuryazarlıkla ilgili bağlamın ne olduğunu ortaya koymak için referans noktalarını belirlemekte fayda var. Kozmolojiden başlayalım. Bildiğimiz kadarıyla evrenin hikayesi, 13,7 milyar yıl önce büyük patlamayla başladı. Bilim insanları yaklaşık 2 trilyon gökada olduğunu tahmin ediyor. Gezegenimiz ve güneş sisteminin de olduğu samanyolu bunlardan biri ve yaklaşık 100 milyar yıldız barındırıyor. Sonuç olarak her bir galaksi iç içe sistemlerden oluşuyor. Benzer örüntü zihnin ve ekosistemlerin yapısında da var. Şöyle bir detayı da atlamamalı. Yalnızca görünen evrenden söz ediyoruz. Kozmologlar görünen evrenin sınırlarının 46 milyar ışık yılı olduğunu söylüyor. Bunun dışında bir de görülmeyen evren var. Kozmolojinin söyledikleri bunlar ve evrenin hikayesini kavrayışımız ölçüsünde anlayabiliyoruz. Sinirbilime geçerse, yani diğer referans

noktasına, kozmologlar için evren hala gizemini koruyorsa sinirbilimciler için de öyle, zihni tam olarak açıklamak zor.

Beynimiz de bir evren ve 100 milyarlarca sinir hücresi içeriyor (Eagleman, 2016). Sinir hücreleri trilyonlarca sinaptik bağlantıyla örüntüler oluşturuyor, bu örüntüler aslında birer algoritma. Bu algoritmalar sayesinde de milyonlarca varlığı kodluyoruz: Yüz, gülümseme, süt, kedi, koltuk... Elbette tüm bunlar birer etkileşimle gerçekleşiyor, böylece denklemin ilk anahtar sözcüğü ortaya çıkıyor: Etkileşim. Burada zihni nereye koymalıyız? Basit bir analogi yaparsak beyin bilgisayarsa zihin de işletim sistemi. Bu işletim sisteminin yöneticisi ise ego, yani benlik. Bir başka açıklaması zor kavram benlik. Benlik nedir? Bu kez bir analogiden değil zen hikayesinden yararlanalım: “Bir gün bir çaylak ustasına benlik nedir diye sormuş. Usta demiş ki, benlik her şey, sensin, benim, bak şu yaklaşmakta olan fil. Çaylak bir anda aydınlanmış, ustasına teşekkür etmiş ve evinin yolunu tutmuş. Karşıdan gelen fili de umursamamış madem ki fil o, kendisini çiğneyemez diye düşünmüş. Fil sürücüsünün yolundan çekil uyarılarına da kulak asamamış. Sonrası malum, fil adamı hortumuyla kenara fırlatmış. Adam kendine gelince, yara bere içinde, kendisine şaşkınlıkla bakan ustasına geri gitmiş. Hani fil bendim diye sormuş. Usta sakince gülümseyerek, fil sensin, sürücüsü de sensin, yoldan çekil uyarısını neden dinlemedin, demiş. Sonuç olarak materyalist bir sistemin içinde var olan bir zihnin bakış açısı varlıklara odaklanır, bir başka deyişle parçalara, bütüne değil.

Evren ve zihin iç içe sistemlerdir, kültürel evrimi için içine katmazsak, birinde kozmik diğerinde biyolojik evrimin yasaları hüküm sürer. Yasalar durağan değil, tam tersine sürekli bir değişim içindedir. Evrende ve zihinde tek bir an diğerine benzemez ve kaos ile düzen bir aradadır. Tam burada, bir zekâ oyuncağı üzerinden ilerleyelim. Rubik küpü denilen ve hareketli yüzeylerden oluşan mekanik oyuncak kaos ile başlar ve siz her bir eylemle her bir yüzü tek bir renk olana kadar düzeni kurmaya çalışırsınız. Her eylem kaosu ve düzeni aynı anda içerir. Burada oyuncuyu eyleme geçiren itki, güç, motivasyon nedir? Spinoza bunu var olma çabası “conatus” olarak adlandırıyor. Böylece felsefeye de girdik ve denklemin bir anahtar sözcüğü daha ortaya çıkıyor: Var olma çabası. Bu denkleme memeli evrimimizin bir ögesi olan bağlanma, bağ kurmayı da eklersek bağlam beliriyor. Ekolojik okuryazarlık nedir? Etkileşimdir. Neden bu etkileşim var? Var olma çabasından. Bu etkileşim nasıl oluşur? Bağlantılar aracılığıyla.

Bağlamı kozmolojiden sinirbilime ve felsefeye uzanan referans noktalarıyla ortaya koyduğumuza göre ekolojik okuryazarlıkla ilgili zihinsel bir dönüşüme, bakış açısının değişmesine ihtiyaç duyduğumuz anlaşılabilir. Bu dönüşümün ilk işaret fişeği, 60’lı yıllarda uzaydan ilk kez gezegenimizi gördüğümüzde atıldı. Doğrusal bakış açısından,

neden-sonuç ilişkilerinden, bambaşka düşünmeye, sistemsel bakış açısına, fizikçi Fritjof Capra'nın yaşam birliği, beyin cerrahisi Türker Kılıç'ın yaşamdaşlık dediği omurga üzerine oturan bir andı bu. Böylece ilk kez canlı sistemlerini sorgulamaya başladık. Nedir canlı sistemleri? Doğaya çıktığımızda, gördüğümüz canlı sistemlerdir. (Capra ve diğerleri, 2014), Birincisi, en küçük bakteriden, insan dahil tüm bitki ve hayvan çeşitlerine kadar her canlı organizma bir canlı sistemdir. İkincisi, canlı sistemlerin parçalarının kendileri canlı sistemlerdir. Yaprak yaşayan bir sistemdir. Kas yaşayan bir sistemdir. Sinir hücresi öyle. Vücudumuzdaki her hücre canlı bir sistemdir. Üçüncüsü, hem ekosistemler hem de aileler, okullar ve diğer insan toplulukları yani tüm sosyal sistemler dahil olmak üzere organizma toplulukları yaşayan sistemlerdir.

Yaşam sistemleri değişkenleri maksimize etmezler; optimize ederler. Bir şey iyi olduğunda, daha fazlası mutlaka daha iyi olmayacaktır, çünkü işler düz bir çizgide değil, döngüler halinde ilerler. Önemli olan verimli olmak değil, sürdürülebilir olmaktır. Nicelik değil nitelik önemlidir. Parçalardansa bütüne odaklanılır. Canlı sistemler, özellikleri daha küçük parçalarının özelliklerine indirgenemeyen entegre bütünlüklüdür (Orr, 1992). Onların sistemik özellikleri, hiçbir parçanın sahip olmadığı bütünün özellikleridir. Parçaların özellikleri içsel değildir, yalnızca bütün bağlamında anlaşılabilir. Varlıkları, bağlamları açısından açıklamak, onları çevreleriyle, ilişkileriyle açıklamak anlamına geldiğinden, sistem döngüselidir. İlişkiler ve bağlam bir ölçüye konamaz veya bir cetvelle ölçülemez. Yenilenme, değişim ve dönüşüm ayrılmaz bir şekilde bağlantılıdır. İlişkilerin haritaları çizildiğinde, tekrar tekrar ortaya çıkan belirli ilişki konfigürasyonları ortaya çıkar. Bu konfigürasyonlar örüntü olarak adlandırılır ve sistem, varlıkların daha büyük ağlara gömülü ilişki örüntüleriyle, algoritmalarla çalışır. Sonuç olarak "bu neden oluşur?" yerine "buradaki örüntü nedir?" sorulmalıdır. Bu da yeterli değildir zira, ekosistemleri anlamak kafi gelmez. Dil ile ortaya çıkan ve insan türüyle evrimleşen bilinç ve kültürle ilgili örüntüler de keşfedilmelidir. Bu da biyolojiden psikolojiye, ekonomiden antropolojiye, edebiyattan resme, tasarımdan mimariye, peyzaj mimarlığına farklı disiplinlerin ortak bir çerçeve çizmesiyle mümkün. Buradaki temel kavramlar nelerdir?

Sistem, ağlardan oluşur. Ekolojik bir organizasyonun parçaları, temel özelliklerini ve aslında varlıklarını ilişkilerinden aldıkları için, sürdürülebilirlik, parçaların değil tüm ağın özelliğidir. Her sistemde iç içe ağlar vardır. Her ağda organizasyonun aynı temel ilkeleri işlese de, ağların karmaşıklık düzeyleri farklıdır. Popülasyonların sürdürülebilirliği, tüm ekosistemin sürdürülebilirliğine bağlıdır. Hiçbir organizma tek başına var olamaz. Hayvanlar, enerji ihtiyaçları için bitkilerin fotosentezine bağımlıdır; bitkiler, hayvanlar tarafından üretilen karbondioksit ve bakterilerin köklerinde sabitlediği nitrojene bağlıdır. Bitkiler, hayvanlar ve mikroorganizmalar birlikte tüm biyosferi düzenler ve

yaşama elverişli koşulları sağlar. Bu da çeşitlilik demektir ki, çeşitlilik içeren bir ekosistem, kısmen birbirinin yerini alabilen, birbiriyle örtüşen ekolojik işlevlere sahip birçok tür içerdiğinden esnek olacaktır. Belirli bir türün, ağdaki bir bağlantının kopması nedeniyle popülasyonu yok olursa, başka bir türün popülasyonu hayatta kalabilecek ve kendini yeniden organize edebilecektir çünkü diğer bağlantılar yok edilen türün işlevini en azından kısmen yerine getirebilir.

Madde, yaşam ağı boyunca sürekli döngü halindedir. Su, havadaki oksijen ve tüm besinler sürekli olarak geri dönüştürülür. Canlı toplulukları, aynı mineral, su ve hava moleküllerini kullanarak ve geri dönüştürerek milyarlarca yıl içinde evrimleşmiştir. Karşılıklı bağımlılık, ekosistemlerde sosyal sistemlerden çok daha varoluşsaldır; bir ekosistem atık üretmez, bir türün atığı, başka bir türün besini olur. Organizmalardan ekosistemlere tüm canlı sistemler açık sistemlerdir. Fotosentezle kimyasal enerjiye dönüştürülen güneş enerjisi, birçok ekolojik döngüyü yürütür, ancak enerjinin kendisi döngü oluşturmaz. Bir enerji bir biçimden diğerine dönüştüğünde, örneğin, petrolde depolanan kimyasal enerji bir otomobilin pistonlarını çalıştırmak için mekanik enerjiye dönüştüğünde, kaçınılmaz olarak bir bölümü ısı olarak dağılır. Bu nedenle canlı sistemlerde sürekli bir enerji akışı olmalıdır.

Tüm canlı sistemler gelişir ve tüm gelişim öğrenmeyi gerektirir. Gelişimi sırasında bir ekosistem, hızla büyüyen, değişen ve genişleyen öncü topluluktan daha yavaş ekolojik döngülere ve daha istikrarlı bir ekosisteme kadar bir dizi ardışık aşamadan geçer. Bu ekolojik ardışıklığın her aşaması, kendi başına farklı bir topluluğu temsil eder. Tür düzeyinde, gelişim ve öğrenme, yaşamın evrim yoluyla yaratıcı açılımı olarak kendini gösterir. Bir ekosistemde evrim, organizmaların çevrelerine kademeli olarak adapte olmaları ile sınırlı değildir, çünkü çevrenin kendisi, adaptasyon ve yaratıcılık yeteneğine sahip bir canlı organizmalar ağıdır. Bireyler ve çevre birbirine uyum sağlar, etkileşim içinde birlikte gelişirler. Gelişim ve birlikte evrim doğrusal olmadığı için, süreçlerin nasıl sonuçlanacağı asla tam olarak tahmin edilemez veya kontrol edilemez. Küçük değişikliklerin dahi derin etkileri olabilir. Öte yandan, doğrusal olmayan süreçler, DDT örneğinde olduğu gibi antibiyotiklere dirençli "süper organizmaların" gelişmesi gibi beklenmeyen felaketlere yol açabilir.

Her canlı sistem, içinden yeni yapıların, biçimlerin ve kalıpların kendiliğinden ortaya çıktığı istikrarsızlıkla, kaosa, krizlerle karşılaşır. Bu ekolojik dalgalanmalar, tolerans limitleri arasında gerçekleşir, ekosistemler, geri bildirimlerle kendini sürekli olarak düzenler ve organize eder. Bu kaos ve düzen yaşamın yaratıcılığını ortaya çıkarır. Ancak bir dalgalanma limitlerin ötesine geçtiğinde sistemin artık bunu telafi edememesi ve çökmesi tehlikesi vardır. Esneklik eksikliği kendini stres olarak gösterir. Geçici stres yaşam için gereklidir, ancak uzun süreli stres sistem için zararlı ve yıkıcıdır. Sonuç olarak doğa, sürdürülebilir sistemlerin mümkün olduğunu gösteriyor. Bilim ise ortaya

koyduğu verilerle Antroposen olarak adlandırılan ve insanoğlunun gezegeni yıkıma götürdüğü bir çağda yaşadığımızı ortaya koyuyor. Dolayısıyla eğitimden toplumsal gelişmeye, ekonomiden kalkınmaya medeniyetin dümenini ekolojik okuryazarlıkta tutmaktan başka çaremiz yok. Neyse ki bazı bilim insanları da, Antroposen'i neyin doğal, neyin doğal olmadığı konusundaki eski tartışmaların ötesine geçebileceğimiz, bütüncül ve sürdürülebilir bir anlayışla ilerleyebileceğimiz yeni bir çağ olarak görüyor (Ellis 2011).

KAYNAKLAR

- Atalay, G. E., Yeniçeri, Z. ve Muratoğlu Pehlivan, B. (2021). Bağlam çöküşü: Sosyal psikoloji ve yeni medya perspektifleri. *Nesne*, 9(20), 466-480. DOI: 10.7816/nesne-09-20-15
- Capra, F., & Luisi, P. L. (2014). *The systems view of life: A unifying vision*. Cambridge University Press.
- Eagleman, David. (2016). *The Brain*. Prestonpans, Scotland: Canongate Books.
- Orr, D. (1992). *Ecological Literacy: Education and the Transition to a Postmodern World*, (SUNY Series in Constructive Postmodern Thought).
- Schimelpfenig, Robert. (2017). The Drama of the Anthropocene: Can Deep Ecology, Romanticism, and Renaissance Science Rebalance Nature and Culture?. *American Journal of Economics and Sociology*. 76. 821-1081. 10.1111/ajes.1219
- University of California - Santa Barbara. (2016). Cosmic connection: How human cells are like neutron stars: Structural similarity found in both human cells and neutron stars. *ScienceDaily*. Retrieved January 8, 2022 from www.sciencedaily.com/releases/2016/11/161101152352.html

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

KRİZ GÜNLERİNDE EĞİTİM: DİSİPLİNLERİN VE SINIRLARIN ÖTESİNDE BULUŞMAK

Dr. Öğretim Üyesi Ebru BİNGÖL

Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, Hatay, Türkiye

ÖZ

Günümüzde peyzaj, doğal-kültürel-teknolojik süreçlerin melez bir ürünü, yerel-bölgesel- küresel sistemlerin kesişiminde birden çok ölçekte işleyen ve ilişkiler kuran bir olgu, yerin derinliklerinden gökyüzüne kadar uzayan, tek bir arazinin sınırlarına hapsedilemeyen bir kavramdır. Peyzaj kavramının genişleyen içeriği ile peyzaj mimarlığı disiplini nasıl başedecektir? Problemlerimizin küresel boyutu ile yüzleştiğimiz, iklim değişikliği, kuraklık gibi sorunlar karşısında peyzaj mimarlığı bütüncül bakış açısını nasıl sunabilir? Eğitimimiz bu durumlara nasıl yanıt verecektir? Bu yazı, bu soruların yanıtlarını aramak üzere Delft Teknoloji Üniversitesi'nin (TUDelft, Hollanda) peyzaj mimarlığı yüksek lisans programındaki eğitim yaklaşımına odaklanmaktadır. Jenerik ve birbirinden bağımsız dersle ile kurgulanan bir eğitim yerine, günümüz problemlerine odaklanan temalar etrafında örülen stüdyola ve dersler ile sistemsel bir eğitim sistemi önermektedir. Bu yaklaşımın, değişen problemlere karşı peyzaj gibi bütüncül bakış açısı getireceğini iddia etmektedir.

Anahtar kelimeler: peyzaj, melez peyzaj, çok ölçekli peyzaj, eğitim, TUDelft

ABSTRACT

Recently, landscape became a hybrid product of natural-cultural-technological processes, a phenomenon that functions and establishes its relationships at multiple scales at the intersection of local-regional-global systems, a concept that extends from the depths of the earth to the sky and cannot be confined to the borders of a single site. As a response to this extended notion of landscape, how will the discipline of landscape architecture cope with the expanding content of the landscape? How can landscape architecture offer a holistic perspective to face with the global dimension of our recent problems such as climate change, global drought and environmental problems? How will our education respond to these problems? This article focuses on the educational approach in the landscape architecture master's program in Delft University of Technology (TUDelft, The Netherlands) to seek answers to these questions. It proposes a systemic education system wrapped around thematically organized studios

that focus on today's problems, instead of an education structured with generic and independent lectures and design or planning studios. It claims that similar to landscape notion, this approach could bring a holistic perspective to changing problems.

1. Giriş

1980 sonrası post yapısal söylemlerin disiplinler üzerindeki etkisi ile doğa ve kültür, kent ve peyzaj arasındaki karşıt konumlandırmalar, yerini, doğa ve kültürün, kent ve peyzajın kavramsal ve fiziksel formlarının melez yorumlamalarına bırakmıştır. Bu tartışmaların peyzaj mimarlığı disiplinine yansımaları, 1990'larda düzenlenen, Ann Whiston Spirn, John B. Jackson, John Dixon Hunt, James Corner, Charles Waldheim ve Elizabeth Meyer gibi mesleğin önde gelen isimlerinin yer aldığı, peyzaj mimarlığı disiplininin sınırlarının sorgulandığı bir dizi konferans ile somutlaşmıştır. Bu konferanslarda, peyzajın, kültürün (kent) tam zıddı olan bir olgu ya da salt görsel estetik bir olgu olmanın ötesinde, çağdaş kentsel yerleşimlerde doğa ve kültürle birlikte çalışan melez bir aktör olduğu tartışılmıştır (Bingöl, 2019).

Yaşanan teknolojik gelişmelerin de katkısıyla, günümüzün filozoflarından Slavo Žižek yeni durumu, "bilim ve teknoloji, artık sadece mevcut doğaya hükmetmenin ötesinde, biz insanlar da dahil olmak üzere, bizden ve sıradan doğadan daha büyük, daha güçlü bir şey yeni bir şey yaratmakta" (Žižek, 2008, 50) olduğuna vurgu yapmaktadır. Bu süreçte özerk, spontan, kendi kontrol edilemez süreçleri olan bir olgu olarak tanımladığımız doğa, seralara hapsedilmekte, saati belirli su sistemleri ile sulanmakta, Rem Koolhaas'ın Countryside sergisinde Guggenheim Müzesi'nde pembe ışıklar altında sergilenen domatesler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunun yanında kentlerimiz, öngörülemez pandemilere maruz kalmakta, özerk ve anarşist bir karaktere sahip olan trafik sıkışıklıkları bir anda karşımıza çıkmaktadır. Bu durumda Kaika ve Swyngedouw'un (2011) sorguladığı gibi, spontan ve tahmin edilemeyen bilgisayar virüsleri ve trafik sıkışıklığı doğa mıdır? Her ve saniyesini kontrolümüz altında tuttuğumuz seralar, üretim tesisleri ve doğa rezervlerinden artık doğa olarak bahsetmek mümkün müdür? 1980 sonrası melezleşen peyzaj olgusu doğa-kültür-teknoloji üçgeninde daha da karmaşık bir hale gelmiştir.

Bütün bu süreçlerin yanında 1980 sonrası ekonomik aktivitelerin yerel, metropolitan, ulusal ve küresel ölçekte yayılmasının; bilginin, ulaşımın, iletişim araçlarının hızlarının ve erişimlerinin artmasının (Sassen, 2005), kısaca küreselleşmenin mekanlar üzerindeki ve mekân disiplinlerindeki etkilerine baktığımızda yepyeni ve çok ölçekli bir durumun var olduğunu görmekteyiz. Özellikle üretim ve atıkların dünya üzerinde nasıl yer değiştirdiğini inceleyen çalışmalarla (Waldheim, 2006; Bélanger, 2016) somutlaşan

yer-yerel-küresel üçgeninde çoklu ilişkilerin varlığı, peyzajın artık çoklu ölçeklerde çalıştığını ve sadece arazi sınırları içerisinde değerlendirilemeyeceğini bize göstermektedir. Peyzaj, mikro (hücre, niş, bahçe) ve makro (kent, bölge, gezegen) süreçlerde var olmaktadır. Peyzaj, uzamsal ve zamansal bir toprak parçası olarak peyzaj , bir bölgenin belirli bağlamıyla olan ilişkileri tarafından yönlendirilen, statik bir görüntü yerine, öngörülemez bir şekilde sürekli olarak değişen gelişen bir sistemdir (Schön, 1987). Bu tartışmalar doğrultusunda şu sorular gündeme gelmektedir:

- Peki ya bu kadar ele avuca sığmaz bir kavram ile, ana çalışma konusu peyzaj olan peyzaj mimarlığı disiplini nasıl baş edecektir?
- Peyzaj kavramının kavramsal ve yatay ve dikey ölçeklerde genişlemesi, 21.yüzyılın gerçekleri olan iklim değişikliği, kuraklık, çevresel felaketler dünyasını anlamak ve müdahale etmek için bir olasılık sunuyor olabilir mi?
- Peki ya tüm bu değişimlere peyzaj mimarlığı eğitimi nasıl bir yanıt verecektir?

2. Melez, Çok Ölçekli, Karmaşık Sistemlerin Çözülmesi olarak Peyzaj Mimarlığı

Yukarıda değinilen tüm soruların cevaplarını yanıtlamak üzere Delft Teknoloji Üniversitesi'nin (TUDelft, Hollanda) peyzaj mimarlığı yüksek lisans programındaki eğitim yaklaşımı üzerine yerinde yaptığım incelemeleri ve on adet stüdyo yürütücüsü ile yaptığım mülakatları gündeme getirmek istemekteyim.

Her peyzaj mimarlığı projesinin, geometri ve jeomorfoloji, insan yapımı [artifact] ve doğa, biçim ve işlevin benzersiz bir yansıması olarak ele alındığı Delft Teknoloji Üniversitesi'nde eğitim günümüz peyzajlarındaki problem üzerine odaklanma temalar üzerinden ele alınmaktadır (Quarter Guide Q1, 2014). Birbirinden bağımsız jenerik dersler yerine, dersler, problem alanlarına odaklanan stüdyolar etrafında örülmektedir. Eğitimdeki ana temalar şu şekildedir:

- Q1: Deneysel Bir Bütünün Tasarımı: Mimarlık ve Peyzaj
- Q2: Dönüşüm: Kentsel Peyzaj
- Q3: Su Peyzajları [Waterscapes]: Hollanda Ovaları
- Q4: Akış Peyzajları [Flowscapes]: Altyapı olarak Peyzaj

Q1, bina ve peyzaj arasındaki veya kentsel kültür ile doğa arasındaki ilişkinin incelenip yeniden tanım-lanabileceği bir tasarım görevine hitap etmektedir. Tasarım projesinin konusu, bir mimari dönüşüm/ onarım nesnesi olarak peyzajın tüm yönleriyle keşfedilmesidir. Bu tasarım ödevindeki vurgu, peyzajın duyuşal nitelikleri ve mekan ile

zaman arasındaki ilişki üzerindedir: tasarımda peyzaj süreçleri ve hareket ile deneyim arasındaki ilişki vurgulanmaktadır.

Q2: Dönüşüm: Kentsel Peyzaj, “Kentleşme” yüksek lisans programı ile birlikte yürütülmektedir. Projenin ana odak noktası, belirli bir kentsel bölgenin farklı ölçeklerde planlanması ve tasarımına yönelik bütünlüklük bir yaklaşımın geliştirilmesidir: kentsel bölgenin ölçeği (kent-peyzaj mozağının sistemik biçimi ve metabolizması); bölgenin orta ölçeği (kentsel formun organizasyonu ve kamusal alan tipolojilerinin tanımı ve bileşimi); ve tasarım projesinin alt ölçeği (bireysel kentsel peyzaj bileşenlerinin tasarım-teknik çözümü). Kentsel peyzaj içindeki mekansal koşulların ve süreçlerin farklı ölçek seviyelerinde analizi, stüdyonun odak noktasıdır. Öğrenciler, Kent ve Çevre, Planlama Kuramları gibi kentleşme derslerini almakta, stüdyoya kent üzerine çalışan çeşitli disiplinlerden insanlar davet edilmektedir.

Q3: Su Peyzajları, Hollanda polder peyzajının farklı ölçeklerde önemli bir parçası olan polder peyzajını düşünmek ve tasarlamaya odaklanmaktadır. Suyun yapısını, döngüsünü, sistematüğını, çoklu ölçeklerde ilişkilerini anlaşılmaya çalışılmaktadır. İklim değışikliğı, polder yönetimi, günümüz peyzajının erişilebilirliğı, çiftçiliğın artması ve açık havuz peyzajı ile kentsel peyzaj arasındaki ilişkinin etkileri gibi sorunlar tasarımda ele alınmaktadır. Öğrenciler dönem boyunca su sistemleri, hidroloji ve mekanik, peyzaj altyapıları, mavi altyapı gibi konularda dersler almaktadırlar.

Q4: Akış Peyzajları, küreseleşme ve peyzajın çok ölçekli olma durumuna odaklanmakta; bu durum ile peyzajı bir altyapı, altyapıyı, bir peyzaj olarak değerlendirerek başa çıkmaktadır. Altyapıları, akışkan, sürekli, devingen yapılar olarak tariflemektedir ve günümüzde David Harvey'in *akışların mekanı* kavramına yaklaşmaktadır. Peyzaj altyapılarını, yeşil, mavi ve gri altyapılar olarak kategorize etmektedir. Farklı ölçeklerde tasarım-temelli çalışmalar ile stüdyo, peyzaj süreçleri ve tipo-morfolojik yönler arasındaki dinamikleri, yani akış peyzajlarını [flowscapes] anlamaya yönelmiştir. Peyzaj tasarımını, bir ürün olarak değerlendirmek yerine, peyzajı, bir süreç olarak yorumlamaktadır. Peyzaj, ekolojik, ekonomik ve sosyal süreçlerin dışavurumudur. Stüdyonun ana yaklaşımı araştırmaya dayalı tasarım (research by design)'dir. Tüm öğrenciler, bir yıl boyunca bir problem alanına odaklanarak, problemin analizlerini yapmakta, araştırma sorularını geliştirmekte, problemin çözümlerine yönelik stratejiler ve tasarımlar sunmaktadırlar. Projeler, geleceğın yönelimlerini etaplayan ya da kuran açık uçlu stratejiler olarak değerlendirilmektedirler.

3. Sonuç Yerine:

İklim değişikliği, kuraklık gibi günümüz problemleri, bizi peyzajın anlamını, kapsamını ve ölçeğini yeniden düşünmeye yönlendirmektedir. İlişkisel, çok ölçekli ve esnek bir kavram olarak peyzaj, mikro ölçekten gezegen ölçeğine kadar bir çok alana nüfuz etmektedir. Bu anlamda günümüz problemleri için bir potansiyel sunmaktadır.

Peyzajı, ölçeklere ya da disiplinlere bölmek yerine temalar özelinde araştırmalar yürütmek ve temalar dahilinde peyzajın çoklu ölçekleri arasında ve farklı meslekler arasında köprüler kurmak gerekir. Mevcut eğitim yapısı, bilgiyi parçalayarak aktarmak yerine, bu bütüncül resmi anlamaya ve bütüncül çözümler geliştirmeye yönelik olarak yenilenmelidir.

4. Kaynakça:

Belanger, P. (2016) Altitudes of urbanization, *Tunnelling and Underground Space Technology*, 55, 5-7.

Bingöl, E. (2019). Peyzaj Tasarımında Arazi Kavramına Çağdaş Yaklaşımlar: Arazi'yi Çoklu Ölçekler, İlişkiler, Süreçler ve Deneyimler Üzerinden Okumak. Yıldız Aksoy (Ed.), *Mimarlıkta Peyzaj Tasarımı*. (147-176). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Kaika, M., Swyngedouw, E. (2011). The Urbanization of Nature: Great Promises, Impasse, and New Beginnings, *The New Blackwell Companion to the City*, eds. G. Bridge and S. Watson, John Wiley & Sons, Oxford; 567-580.

Quarter Guide Q1: Architecture and Landscape, 2014-2015 (2014). TU Delft Chair of Landscape Architecture, 5th Edition.

Sassen, S. (2005) The Global City: Introducing a Concept, *Journal of World Affairs* 11 (2), 27-43.

Schön D. (1987). *Educating the Reflective Practitioner*. San Francisco: Jossey-Bass.

Waldheim, C. (2006) Post-Fordist Public Works: Landscape Urbanism Strategies for Milwaukee's Tower Automotive Site, Harvard University Press, 15-35.

Zizek, S. (2008). *Substance* 117, Vol. 37, no. 3, : 50-51.

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

AFETLERE DİRENÇLİ TOPLUMDAN ULUSAL DİRENÇLİLİK STRATEJİSİNE

Prof. Dr. Aslı AKAY¹

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ÖZET

Günümüzde karşı karşıya kaldığımız Kovid-19 Salgını, küresel risk ortamındaki tehlikelerin dünyanın neresinde olursa olsun insan yaşamlarını, geçim kaynaklarını ve sağlığı nasıl etkileyebileceğinin en önemli göstergesi olmuş, sürdürülebilir kalkınma için önemli bir temel olan afet risk azaltma konusunda da ülkelerin hazırlıksız olduğunu ortaya koymuştur. Dirençlilik, bir birey veya topluluğun tehlikeli bir oluşumun etkilerini, zamanında ve etkili olarak tahmin etme, öngörme, önleme, azaltma ve iyileştirme kapasitesidir. Tehlike ve risk bilgilerinin yanı sıra, uzun vadeli dirençlilik için daha bilinçli kamu ve özel sektör, karar alma ve yatırım süreci için bilim-politika ön planda yer almalıdır. Toplumsal farkındalık ve katılımçılık olguları da önemli etmenlerdir. Afetler ve yapıli çevre üzerine yapılan araştırmalar, yerleşim yerleri, binalar, mekanlar aracılığıyla afet riskinin azaltılması için disiplinler arası bir stratejiye katkıda bulunabilmek amacıyla yapıli çevre disiplinleri ve afet yönetimi süreci arasındaki etkileşimi içeren bir kavramsal çerçeveye işaret etmektedir. Bu çalışma da söz konusu bu kavramsal çerçeveye katkıda bulunmak amacıyla dirençlilik sürecinde bireyden başlayarak toplumsal ve ulusal ölçekte nasıl bir yol izlenmesi gerektiği yönünde önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Dirençlilik, Afet Yönetimi, Toplum katılımı, Toplumsal dirençlilik, Ulusal Dirençlilik, Sendai Çerçevesi

ABSTRACT

The COVID-19 pandemic we face today has been the most important indicator of how the hazards in the complex and changing global risk environment can affect human lives, livelihoods and health wherever they are in the world. In terms of disaster risk reduction, which is an important basis for sustainable development, it has been revealed that countries are unprepared for a global disaster. Resilience is the capacity of an individual or community to predict, prevent, mitigate and improve the effects of the occurrence of a hazard in a timely and effective manner. Hazard and risk

¹ Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, Kent ve Çevre Sorunları ABD, Afet ve İnsani Yardım Yönetimi ABD, Ankara, Türkiye, e-posta: asli.akay@asbu.edu.tr

information and the more informed public and private sector for long-term resilience should be at the forefront of science-policy for decision-making and investment process. Community awareness and participation are also important factors. In order to contribute to an interdisciplinary strategy for disaster risk reduction through research on disasters and the built environment, settlements, buildings, and spaces, there is a need for an appropriate conceptual framework that includes the interaction between the disciplines of the built environment and the disaster management process. In this study, in order to contribute to this conceptual framework, suggestions were made on how to follow a path on a social and national scale starting from the individual in the resilience process.

Keywords: Resilience, Disaster Management, Community Participation, Community Resilience, Disaster Risk Reduction, Sendai Framework

1. GİRİŞ

Günümüzde karşı karşıya kaldığımız Kovid-19 salgını, karmaşık ve değişen küresel risk ortamındaki tehlikelerin dünyanın neresinde olursa olsun insan yaşamlarını, geçim kaynaklarını ve sağlığı nasıl etkileyebileceğinin en önemli göstergesi olmuştur. Sürdürülebilir bir kalkınma için önemli bir temel olan afet risk azaltma konusunda da ülkelerin nasıl böylesine küresel bir afete hazırlıksız olduğunu ortaya koymuştur. Gerek doğa kaynaklı gerekse insan kaynaklı birçok afet başta az gelişmiş ülkeler olmak üzere insanları tehdit etmekte can ve mal kayıplarına neden olmaktadır. Kovid 19 Salgın süreci halihazırda devam ederken özellikle meteorolojik kaynaklı afetler 2021 yılında da ölümlere ve yıkımlara neden olmuştur.

2001-2020 yılları arası yıllık ortalama 357 afet iken 2021 yılında 432 afet ile ortalamanın üzerine çıkmıştır. 2001-2020 döneminde kaydedilen yıllık ortalama 163 sel olayı meydana gelirken, 2021 yılında 223 sel olayı ortalamanın çok üstünde seyretmiştir. Muson mevsimi boyunca (Haziran-Eylül) Hindistan'da, 1.282 cana mal olan bir dizi ölümcül sel yaşanmıştır. Temmuz ayında, Çin'deki Henan Tufanı 352 kişinin ölmesine, 14,5 milyon insanın etkilenmesine neden olmuştur. Yarattığı ekonomik kayıp ise 16,5 milyar ABD dolardır. Aynı ay Afganistan'da meydana gelen Nuristan Selleri 260 kişinin ölümüne neden olmuştur. Temmuz ayında, Orta Avrupa Selleri ve ardından gelen toprak kaymaları, yalnızca Almanya'da 40 milyar ABD doları tutarında ekonomik maliyetle sonuçlanmış ve yılın ekonomik anlamda en zarar verici afeti olarak kayıtlara geçmiştir (EMDAT, 2021).

Birleşmiş Milletler Afet Riskinin Azaltılması Ofisi (UNDRR) ve Afetler Epidemiyolojisi Araştırma Merkezi tarafından son yirmi yılda kaydedilen büyük ölçekli afetlerin %90'ının meteorolojik kaynaklı afet olduğu ortaya konmuştur (UNDRR, 2021). Telafisi mümkün

olmayan can kayıplarının yanı sıra ekonomik anlamda afetlerin maliyeti her geçen gün artmakta ve bu artış maalesef hükümetler ve vatandaşlar tarafından karşılanmak zorunda kalınmaktadır. Günümüzde dünya nüfusunun büyük bir kısmı '**BİLİNENLER**', '**BİLİNEN AMA GÖZ ARDI EDİLENLER**' ve '**BİLİNMEYENLER**' dahil karmaşık ve değişen bir Risk Peyzajı ortamında yaşamlarını sürdürmektedirler (Horrocks, 2017). Bu "Risk Peyzajı"nda toplumsal bağlamda bireyden en üst ölçekte yönetim birimlerine kadar sürdürülebilir kalkınma dahilinde gelişme sağlayabilmek için ülkeler afet risklerine karşı dirençliliği öğrenmek durumundadır (UNDRR, 2021).

Dirençlilik bir birey veya topluluğun tehlikeli bir oluşumun etkilerini, zamanında ve etkili olarak tahmin etme, öngörme, önleme, azaltma ve iyileştirme kapasitesidir. Risk ortamını tanımlama ve risk oluşturan faktörlerin belirlenmesini içermektedir. Toplumun hangi katmanında, bu risklerin yönetildiğini belirler. Afet risklerinin uzun vadede azaltılmasının yolu ancak dirençliliğin toplumun tüm katmanlarında ve tüm sektörlerinde oluşturulması ile gerçekleşir (OECD, 2013). Birleşmiş Milletler'e göre afetlere karşı kentsel dirençlilik: "*Her türlü tehlike/ tehdit karşısında, etkilenme olasılığına sahip yerleşmelerin, toplumların ve tüm sistemlerin; kendilerini koruma, sistemin işleyişini güvence altına alma, kısa sürede yeniden yapılanma değişime uyum sağlama için gerekli kaynaklara sahip olma ve bu kaynakları etkin kullanma becerisi olarak tanımlanır*" (UNISDR, 2017). Dirençlilik bir başka deyişle zorluklar, travma, trajedi, tehditler veya diğer önemli stres kaynakları karşısında iyi uyum sağlama sürecidir. Aynı zamanda bir karşı koyma kapasitesidir (Haigh and Amaratunga, 2010). Risk azaltma ve dirençlilik kavramları, içerdiği geniş tehlike yelpazesi ve sağlık, sosyal, ekonomik, finansal, politik ve diğer sistemler üzerindeki potansiyel etkileri de dahil olmak üzere doğal ve insan kaynaklı tehlikelerin giderek birbirine bağlı, basamaklı ve karmaşık doğasını ortaya koymaktadır. Sürdürülebilir kalkınma ve iklim değişikliğine uyum konusunun ortak paydası da afet risk azaltma ve dirençliliğidir (UNISDR, 2017).

2. YAPILI ÇEVRE VE DİRENÇLİLİK

2019 yılında, UN Habitat tarafından yapılan bir araştırmada ülkelerin birçoğu tarafından yapıli çevrenin planlanmasında önceliklerinin kapsayıcılık, sosyal içerme, entegrasyon/koordinasyon ve afetlere karşı dirençliliğin sağlanması olduğu vurgulanmıştır (UNHABITAT, 2021). Yapılı çevrenin afet bağlamındaki önemi, dört farklı yönden ele alınabilir. Birincisi yapıli çevre kavramı çok kapsamlıdır. İnsan tarafından yaratılan, değiştirilen veya inşa edilen, düzenlenen veya sürdürülen her şeyi içerir. İkincisi, insan ihtiyaçlarına, isteklerine ve değerlerine hizmet etmeyi amaçlamaktadır. Üçüncüsü, kaliteli ve güvenli yaşam çevreleri oluşturmak için yaratılmıştır. Son olarak, yapıli çevrenin her bileşeni yaşam ortamların genel kalitesine olumlu veya olumsuz katkıda bulunmaktadır. Bu özellikler göz önüne alındığında yapıli

çevrenin gündelik yaşama hizmet etmedeki hayati rolü, unsurlarının afetlerden zarar gördüğünde veya tahrip edildiğinde, toplumun ekonomik ve sosyal olarak işlev görme yeteneğinin de ciddi şekilde bozulacağı anlamına gelir. Afetler, ekonomik büyümeyi ciddi şekilde bozma ve bir kişinin yoksulluktan çıkma yeteneğini engelleme yeteneğine sahiptir. Yapılı çevrenin koruyucu özellikleri, doğa veya insan kaynaklı tehlikelerin yarattığı riski azaltabileceği ve böylece bir afeti önleyebileceği önemli bir araç sunmaktadır. Afet sonrası, kritik binaların ve altyapının kaybı, bir topluluğun gelecekteki tehlikelere karşı savunmasızlığını büyük ölçüde artırabilir. Yapılı çevrenin bireysel ve yerel doğası, risk azaltma ve yeniden yapılandırma çözümlerinin uygulanması yapılı çevreden sorumlu olanların toplumun afetlere karşı dirençliliğinde hayati bir rol oynadığının altını çizer. Ayrıca, yapılı çevre disiplininin, doğası gereği disiplinler arası bir strateji aracılığıyla artan dirençliliğe katkıda bulunabilmesi de beklenir (Haigh and Amaratunga, 2008; 2010).

Yapılı çevre terimi 1990'larda yaygın olarak kullanılmaya başlanmış ve nispeten yeni bir kavram olmasına rağmen, insan faaliyetlerinin sonuçlarını bütünsel ve entegre bir kavramla tanımlamaya çalışmaktadır. Bu kavram peyzaj mimarlığının gözden geçirilmiş tanımının ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir (International Federation of Landscape Architects, 2003). Peyzaj mimarlığı meslek disiplininin merkezinde yer aldığı görevler arasında "yapılı çevrelerin işlevsel ve estetik düzenlerinin planlanması, tasarımı, yönetimi, bakımı ve izlenmesi" ve "kentsel, banliyö ve kırsal alanlarda yapılı çevrenin kalitesi ve kullanımı ile ilgili uygun çözümlerin belirlenmesi ve geliştirilmesi" yer almaktadır. Bunlar, uzun zamandır küçük ölçekte bahçelere ve tasarıma odaklandığı düşünülen bir meslek için daha geniş perspektifli daha işbirlikçi ve kapsayıcı olma ihtiyacının bir sonucudur (Haigh and Amaratunga, 2010). Bu meslek disiplininde yapılı çevre ile afetlere karşı dirençlilik arasındaki etkileşimin yerelden ulusal ölçeğe disiplinler arası stratejilere dayanması ve bu disiplinlerin toplumsal dirençlilik gelişimine potansiyel katkılarının ortaya konması gereklidir.

Yerel düzeydeki çalışmalarda halka en yakın hizmet birimi olarak belediyeler yapılı çevreyi yani kentleri dirençli hale getirmek için görev yetki ve sorumlulukları içinde planlama da risk odaklı olmanın yanı sıra afet ve acil durum planı hazırlamak ve halkın farkındalığını artırmak için çalışmalar yapması gerekmektedir. Kentsel düzeyde dirençlilik oluşturulması doğrultusunda yapılan bu çalışmalarda kentin kendine özgün koşullarının da göz önünde bulundurulması elzem bir husustur. Çünkü risk ve afetleri veya iklim değişikliğine uyumu gerektiren unsurları o kentin sahip olduğu yerel koşullar belirlemektedir. Kentsel ölçekteki tehlike, riskleri ve zarar görülebilirlikleri ortaya koymak, doğru ve güncel veriler oldukça önemlidir. Söz konusu verilerin temin edilmesinde bilimsel araştırmaların, etki ve etkilenebilirlik ve kırılganlık analizlerinin yanı sıra, yerel paydaşların tecrübelerinden de yararlanılması gerekmektedir (Akay, 2020).

3. ULUSLARARASI POLİTİKADA DİRENÇLİLİK VE RİSK AZALTMA

Dünyada artık tehlike anlayışı iklim değişikliği ve mevcut KOVID-19 salgını sonrası karmaşık zorlukların etkileriyle giderek değişmekte, kapasite geliştirme ve zorluklarla başa çıkma amacıyla dirençlilik argümanları geliştirilmektedir. Tehlike ve risk bilgilerinin yanı sıra, uzun vadeli dirençlilik için daha bilinçli kamu ve özel sektör, karar alma ve yatırım süreci için bilim-politika ön planda gerekirken toplum için farkındalık ve katılımcılık olguları ön plana çıkmıştır (UN, 2020). Birleşmiş Milletler şemsiyesinde izlenen uluslararası afet risk azaltma politikası kapsamında dönem itibariyle içinde bulunduğumuz Sendai Afet Riskinin Azaltılması Çerçeve Belgesi'ne (2015-2030) kadar 1990'lardan itibaren birçok politika ve strateji belgeleri üretilmiştir. 1994 yılında kabul edilen "Daha Güvenli Bir Dünya için Yokohama Stratejisi", 2005-2015 yılları arasında yürütülen "Hyogo Eylem Çerçevesi" uluslararası afet risk azaltma politika ve stratejilerinin temelini oluşturan belgeler olmuştur (UNISDR, 2015).

Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi'nin "doğal veya insan kaynaklı tehlikelerin yanı sıra ilgili çevresel, teknolojik, biyolojik tehlikeleri ve riskleri" kapsayan daha geniş bir tehlike kümesini tanımlamasıyla artık alandaki çalışmalar tehlikelerin kapsamı üzerinde yoğunlaşmıştır. Kovid-19 salgını, bilim dünyasını biyolojik tehlikelerin ele alınmasının önemine ve küresel risk ortamının artan karmaşıklığına doğru yöneltmiştir. Bu tür tehlikelerin yaşamlar, geçim kaynakları ve sağlık üzerindeki karmaşık etkileşimi ve etkileri Sendai Çerçevesinin ülkeler tarafından uygulanmasına duyulan ihtiyacı bir kez daha vurgulamıştır. Toplumların ve ülkelerin afet dirençliliği artık birçok küresel politika tartışmalarının odak noktasını oluşturmaktadır (UNDRR, 2020).

Birleşmiş Milletler Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesinde belirlenen 4 temel öncelik afet riskinin öncelikli olarak anlaşılması, afet risk yönetiminin katılımcı bir şekilde gerçekleştirilmesi, afetlere karşı dirençliliğinin sağlanması için risk azaltmaya yönelik yatırımlarının yapılması ve afetlere etkin müdahale için hazırlıklı olma, iyileştirme, rehabilitasyon ve yeniden inşa süreçlerinde "öncekinden daha iyisini inşa etmek" olarak belirlenmiştir. Belgenin öngörülerini riskin tüm boyutlarıyla ülkeler tarafından anlaşılır kılınarak yatırımlara öncelik verilmesi, risk odaklı kararlar alınması ve günlük toplumsal süreçlerde afetlere karşı dirençlilik kazanılmasıdır. Temel risk faktörlerini (maruz kalma ve güvenlik açığı) azaltmak da dahil olmak üzere, bütüncül afet yönetiminde kriz yönetiminden risk yönetimine doğru bir dönüşümün olması ve risklere karşı daha geniş bir 'toplumsal dirençlilik' yaklaşımı toplumdaki her bireyin afet risklerinin azaltılmasında ve yönetilmesinde rol ve görevi olduğunu vurgulamaktadır (UNISDR; 2015).

4. TOPLUMSAL DİRENÇLİLİK

Bir topluluğun dirençli olabilmesi için toplumu oluşturan her kesimden bireylerin etkili eylemleri öncü bir şekilde uygulamaya koyması gerekir. Ancak bir toplumu oluşturan bireyler ve sorumlu kurum- kuruluşlar katılımcı bir şekilde risk azaltıcı eylemlerde bulunuyorsa, herhangi bir afetten sonra istikrarı yeniden inşa edebilirler. Toplumsal dirençliliği etkileyen faktörler toplumsal ve kültürel tabanlı olarak ikiye ayrılır. Bunlar;

- Toplumsal tabanlı: Destek hizmetlerine erişim, topluluk ağları, topluma bağlılık, katılım, şiddete karşı toplum dayanışması
- Kültürel tabanlı: Kültürel normlar, güçlü kültürel kimlik ve etnik yapıdır (Haigh and Amaratunga, 2010).

Dirençli bir topluluk, krizlere ancak toplumsal bağlarını, kaynaklarını ve toplumun başa çıkma kapasitesini güçlendirerek yanıt verebilir. Toplumsal dirençlilik, aynı zamanda zorluklara ve değişime cevap vermede gerekli olan bireysel ve kolektif kapasitenin de bir göstergesidir. Kısaca toplumsal dirençliliği bir sistemin absorbe edebileceği ve etkili olabileceği afetin büyüklüğüne koşut olarak bir sistemin kendi kendini örgütleyebildiği, öğrenme ve uyum kapasitesi oluşturabileceği seviye olarak tanımlamak mümkündür. Toplumsal dirençlilik tanımlanırken toplumsal zarar görebilirliklerin azaltılması üzerine inşa edilirler. Zarar görebilirlikler ve dirençlilik oluşturma kendine özgüdür, yereldir ve farklıdır. Dünyanın birçok bölgesinde topluluklar farklı tehlikelere karşı kendine özgün-farklı şekillerde savunmasızdırlar. Bu yüzden zarar görebilirlikler ve dirençlilik genel sosyal ve ekonomik koşullar bağlamında değerlendirilerek, geliştirilen stratejilerin yerele ve soruna özgü olmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Afetlere dirençli bir toplum oluşturma uzun vadeli geliştirilmesi gereken bir hedeftir. Toplumsal ilişkiler ağları ile desteklenmesi ve genişletilmesi gerekir. Çalışmaların en alt birimler olan mahallelerde afetlere karşı yardım kuruluşlarını güçlendirmekle başlayarak dirençliliğin zayıflıklar yerine güçlü yönler üzerine inşa edilmesi gereklidir. Aynı zamanda kendi kendine örgütlenme ve kontrollerle güçlenir. Tıpkı insanlar gibi toplumlarda dirençli olmayı öğrenebilir. Toplumsal dirençlilik için önemli unsurları şu şekilde belirtmek mümkündür (Haigh and Amaratunga, 2010), (East Sussex County Council, (2014);

- Bireylerin bulunduğu topluluğa bağlılığı, ilişkiler ve paylaşılan değerler,
- Katılım mekanizmaları,
- Yapı, roller ve sorumlulukların dağılımı,
- Psiko-soyal destekler, beceri geliştirme,
- Kaynaklar ve iletişim.

Katılım mekanizmaları oluşturulurken bireylerin kent sakinlerinin topluluklara katılma olasılığını yükselten durumlar, toplum liderlerinin aktif katılımı teşvik ettiği durumlar ve bireylerin katkıları ve fikirlerine toplum liderleri tarafından değer verildiği koşullar olarak ön plana çıkmaktadır. Yapı, roller ve sorumlulukların paylaşımında afet öncesinde

toplum liderlerinin ve kuruluşların sorumluluklarının belirlenmesi ve toplumdaki farklı sektörlerin yapısı ve sorumlulukları hakkında kamuoyuna bilgi verilmesi, ailelerin bir afet durumunda kendilerine yardımcı olmak için neler yapabilecekleri hakkında halka bilgi verilmesi iş birliğini ve dayanışmayı artıran unsurlar olacaktır. Toplumun net bir organizasyon yapısına ihtiyacı vardır. Bir afetten sonra yeni roller ortaya çıkabilir. Roller üzerindeki çakışma dirençliliği olumsuz etkileyebilir. Rollerdeki değişiklikleri tahmin etmek ve bunları afet tatbikatlarına dahil etmek dirençliliği artırabilir. Afetler sırasında rol ve sorumluluklar hakkında bilgi sahibi olmak, halkın afet yönetiminde ilgili kurum ve kuruluşlar tarafından verilen direktiflerin kabulünü ve prosedürlere uyma sürecini can ve mal kayıplarının azaltılmasında başarıya ulaşma oranını da artırmaktadır. Ebeveynlerin, çocukların kendilerinden ne beklediğini ve afet durumunda ne yapmaları gerektiğini bilmelerine yardımcı olmaları gereklidir. Toplumun ilgili kesimlerinin sorumlulukları ne kadar çok tanımlanırsa, kriz yönetiminde o kadar başarıya ulaşmak mümkündür. Toplum liderlerine düşen görev ve sorumlulukları şu şekilde açıklamak mümkündür:

- Toplum afet planı geliştirme,
- Liderlik ve aileler arasında etkili iletişim,
- Mevcut hizmetler hakkında bilgi içeren merkezi bir insani yardım kuruluşu oluşturma,
- Afetler sırası ve sonrasında insani yardım faaliyetlerini katılımcı bir şekilde yürütmedir.

Afetler sonrasında iyileştirme sürecinde topluma verilecek psiko-sosyal destekler örneğin; ruh sağlığı triyaj sistemini geliştirmek, toplum sakinleri için uygun ve uygunsuz afet ruh sağlığı hizmetlerini ayırt etme konusunda toplum liderlerine ve diğerlerine yardımcı olmak, toplum gönüllülerinin eğitimini sağlamak, çocuk yas ve travmatik keder yönetiminde afet sonrası çocuklar ve aileler için müdahalelerde bulunmak fayda sağlayacaktır (Haigh and Amaratunga, 2010).

5. ULUSAL DİRENÇLİLİK

Toplumsal dirençlikten artık ulusal dirençliliğe doğru bir yönelim giderek artan bir şekilde ülkelerin afet risk politikalarında yerini almaktadır. Ulusal dirençlilik modeli Sendai öncelikleri başta olmak üzere afet risk azaltma odak alanları ve eylemleri ile biçimlenmektedir. Bu temel alanlar sosyal, ekonomik, yapısal çevre, doğal çevre, kültürel alanlar, yönetim ana başlıklarındadır. Sosyal sermaye, sağlık, eğitim, adalet/güvenlik konularını içeren sosyal dirençlilik; ekonomi, işletme, sigorta hususlarını içeren ekonomik dirençlilik; altyapı binalar/konutlar, kentsel büyüme/planlama tasarım, mühendislik konularını içeren yerleşim alanlarının dirençliliği; kaynak yönetimi, arazi kullanım planlaması, iklim değişikliğine uyum konularını içeren doğal çevrenin

dirençliliği; geleneksel bilgi/uygulama, kimlik, kültür/miras konularını içeren kültürel sermaye ve kültürel değerler ile liderlik, politika, strateji, emniyet/güvenlik konularını içeren risk ve dirençlilik yönetimi unsurları ulusal dirençlilik stratejilerinin, dirençli kentlerin, toplumların oluşturulmasında başat faktörlerdir (Horrocks, 2017).

Aynı zamanda ülkeler tarafından izlenecek ulusal dirençlilik stratejisini Sendai önceliklerini de gözeten kapsayıcı, bütüncül bir yaklaşım geliştirmek mümkün olacaktır. Ulusal dirençlilik stratejisi 4 öncelik 21 odak alan üzerine biçimlendirmek mümkündür. Stratejik önceliklerin her birin altında toplumun tüm kesimlerine hitap edecek şekilde odak alanların tanımlamaları yapılmıştır. Buna göre öncelikler ve odak alanlarını şu şekilde ifade etmek mümkündür.

Öncelik 1: Dirençlilik kültürü oluşturma

Odak alanı 1: Risk ve dirençlilik yönetimini geliştirmek

Odak alanı 2: Dirençlilik ilkelerini günlük süreçlere entegre etmek

Odak alanı 3: Kültürel ve biyoçeşitliliği teşvik edin ve kültürel sermayeyi inşa etmek

Odak alanı 4: Geleceğe hazır olmak

Odak alanı 5: Sosyal yardım ve eğitim

Öncelik 2: Daha iyi risk odaklı karar vermeyi sağlamak için risk anlayışını geliştirme

Odak alanı 6: Afet riskinin azaltılması ve dirençlilik için veri toplamak

Odak alanı 7: Risk değerlendirme yeteneğini geliştirmek

Odak alanı 8: Daha iyi risk okuryazarlığı için risk iletişimi geliştirmek

Odak alanı 9: Karar vermeyi destekleyecek araçlar ve kaynaklar

Öncelik 3: Mevcut riski azaltmak ve yeni risk oluşumunu en aza indirmek

Odak alanı 10: Altyapı koruma, yükseltme ve dirençlilik

Odak alanı 11: Geri çekilme ve yerinden edilme ile mücadele

Odak alanı 12: İklim değişikliğine uyum ve afet risk yönetimi ile entegrasyon

Odak alanı 13: Dirençlilik gelişimini teşvik etme

Odak alanı 14: Risk finansmanı, transferi ve sigorta

Öncelik 4: Plan ve uygulama için dirençliliği güçlendirmek

*Odak alanı 15: Dirençli konutlar Odak alanı 16: Dirençli iş ve kurumlar
Odak alanı 17: Dirençli Toplum*

*Odak alanı 18: Dirençli Şehir/ilçeler Odak Alanı 19: Kamu kurum ve kuruluşlarının
dirençlilikteki rolleri*

*Odak alanı 20: Müdahale için Hazırlıklı Olmak Odak alanı 21: İyileştirme için Hazırlıklı
Olmak (Horrocks, 2017).*

SONUÇ

Risk azaltma politikalarının uygulanması büyük zorluklar ortaya çıkmakta ve afet öncesi, afet ve afet sonrası çabaların uygun şekilde yönetilmesini ve kaynak sağlanmasını sağlamak için ulusaldan yerele disiplinler arası stratejiler, araçlar ve yaklaşımlar gerektirmektedir. Afetler ve yapıları çevre üzerine yapılan araştırmalar, binalar, mekanlar ve yerler aracılığıyla afet riskinin azaltılması için disiplinler arası bir stratejiye katkıda bulunabilmek amacıyla yapıları çevre, disiplinleri ve afet yönetimi süreci arasındaki etkileşimi içeren uygun bir kavramsal çerçeveye ihtiyaç bulunmaktadır. Dirençlilik eksenini odak noktasında yer alan yönetsel-kurumsal bir yapılanma ile desteklenen risk odaklı sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması gelişmekte olan ülkelerden gelişmiş ülkelere kadar uzanan geniş perspektifte hedeflenmektedir. Afetler yerelden yönetilir, her bireyin afet yönetiminde başta kendisine sonra ailesi ve topluma karşı sorumluluğu bulunmaktadır. Afetler karşısında hazırlıklı olunması, risklerin öngörülmesi ve afet sonrasında yeniden yapılanma ve iyileşme aşamasında eksisinden de daha dirençli yapılanmanın sağlanması, ilgili meslek disiplinleri tarafından sürecin yönetiminin koordineli bir şekilde yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Akay, A. (2020). Belediyeler İçin Afetlere Dirençli Kentler Rehberi. Cumhurbaşkanlığı Yerel Yönetim Politikaları Kurulu, T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı, Kent Araştırmaları Enstitüsü, İdealKent Yayınları, ADAMOR 2020
- EMDAT, (2021). 2021 Disasters in Numbers. Centre for Research on the Epidemiology of Disasters (CRED) Institute Health and Society – UCLouvain B.1.30.15, Clos Chapelle aux Champs 1200 Brussels, Belgium contact@emdat.be – www.emdat.be
- Haigh, R. and Amaratunga D., (2010). An integrative review of the built environment discipline's role in the development of society's resilience to disasters. International Journal of Disaster Resilience in the Built Environment, February 2010 DOI: 10.1108/17595901011026454, (www.emeraldinsight.com/1759-5908.htm)

- Haigh, R., Amaratunga, D., Keraminiyage, K. and Pathirage, C., (2008). "Infrastructure lifecycles and disaster mitigation", in Hedley, S. and Stephen, P. (Eds), Collaborative Relationships in Construction, Blackwell Publishing, London.
- Horrocks, J. (2017) National Disaster Resilience Strategy. Department of Prime Minister and Cabinet of New Zeland. www.mcdem.govt.nz
- International Federation of Landscape Architects IFLA, (2003). "Definition of the profession of landscape architecture", IFLA News, No. 48.
- OECD, (2013). Risk and Resilience: From Good Idea to Good Practice, WP 13/2013, December 2013, OECD Development Co-Operation Working Paper, The Development Assistance Committee: Enabling effective development A scoping study for the Experts Group on Risk and Resilience, Prepared by: Dr Andrew Mitchell, Organisation for Economic Co-operation and Development, France.
- UNHABITAT, (2021). Implementing the International Guidelines on Urban Territorial Planning 2018-2020. International Guidelines On Urban Territorial Planning Report 2018-2020.
- <https://unhabitat.org/international-guidelines-on-urban-territorial-planning-report-2018-2020>
- UNISDR, (2015). Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). https://www.unisdr.org/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf
- UNISDR, (2017). United Nations Plan of Action on Disaster Risk Reduction for Resilience: Towards a Risk-informed and Integrated Approach to Sustainable Development. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR). https://www.recoveryplatform.org/assets/publication/Publication2016/49076_unplanofaction.pdf
- United Nations, (2020). Hazard Definition & Classification Review Technical Report. United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR), Geneva, Switzerland.
- East Sussex County Council, (2014). Growing Community Resilience in East Sussex, Annual Report of the Director of Public Health, 2014-2015. http://www.eastsussexjsna.org.uk/JsnaSiteAspx/media/jsna-media/documents/publichealthreports/2014_15/Growing-Community-Resilience-in-East-Sussex---Final-main-report.pdf

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röglem ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

2. OTURUM | İKLİM

Oturum Başkanı: Doç. Dr. Çılga RESULOĞLU

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

PEYZAJ MİMARLIĞI KÜRESEL İKLİM DEĞİŞİKLİĞİNE KARŞI NASIL KONUMLANIYOR?

Doç. Dr. Emrah YALÇINALP

Karadeniz Teknik Üniversitesi, Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü Trabzon, Türkiye

ÖZET

Küresel iklim değişikliğinin etkilerini her geçen gün biraz daha fazla hissettirdiği günümüz, samimiyeti tartışmalı da olsa, bu konunun tüm dünyada oldukça popüler olduğu bir dönemi ifade etmektedir. Karbondioksit ve metan gazları küresel iklim değişikliği konusunda en çok etkili oldukları düşünülen gazlar olurken, bu gazların atmosfere salımlarının önüne geçilmesi ya da azaltılması ise hemen hemen tüm meslek gruplarının ortak amaçlarından biri olmuş durumdadır.

Bu gazlardan metan, karbondioksit göre daha etkili bir iklim değiştirici olsa da, onun atmosfere salımını önlemek için bulunan yöntemler karbondioksit kıyasla daha etkisizdir. Büyük ölçüde permafrost toprakların çözülmeye başlamasıyla yer altından atmosfere karışan metanın aksine, karbondioksit insan etkinlikleriyle daha ilişkili bir gazdır. Buzulları eriten, deniz seviyelerini yükselten ve suyunu asidik hale getiren, orman yangınlarını tetikleyen, tarımsal verimi azaltan; kısaca dünyadaki yaşam koşullarını hızla olumsuz seviyelere sürükleyen iklim değişikliği ile mücadele peyzaj mimarlığı mesleğinin de en önemli hedeflerinden biri olmalıdır. Peki peyzaj mimarlığı, sahip olduğu insan kaynakları, üniversitelerdeki eğitim anlayışı ve günceli takip ederek onu yorumlama noktalarında küresel iklim değişikliği ile mücadeleye hazır mıdır?

Tüm meslek disiplinlerinde olduğu gibi peyzaj mimarlığında da bu konuda mücadele etmek iyi niyetten fazlasını gerektirir. Bu anlamda yapılması gereken ilk şey, niteliği ve performansı ölçülebilir ürünler ortaya koymaktır. Bu nedenle peyzaj mimarlığı ürünlerinden başlıcaları olan kent meydanları, sokaklar, kent parkları ve açık yeşil alanların değerlendirilmelerinde “güzel, sevimli, sıcak” vb. subjektif sıfatların kullanılmasından vazgeçilmesi sağlanmalı, bu alanların ne kadar karbon tuttukları, tozlaştırıcılara ne oranda habitat sağladıkları, bunlar vasıtasıyla tarım ekonomisine ne gibi katkılar sağlandığı, yüzeyle ne kadar soğutulduğu gibi birçok değişkenin değerlendirildiği peyzaj performans analizi standart bir yöntem haline getirilmelidir. Dahası, bu yöntem aynı zamanda bir asgari kalite belirleme şartnamesi olarak tasarımcılardan ve plancılardan talep edilmelidir. Tüm bunların yapılabilmesi ancak ilgili bakanlıklar, peyzaj mimarları odası ve akademi eşgüdümü ile mümkün olabilecektir. Peyzaj mimarlığının subjektif sıfatlarla değerlendirecek ürünler ortaya koymayı sürdürmesi, uzun vadede meslek erbablarının olması gereken sosyolojik ve ekonomik

güçlerden uzakta kalmasını, daha önemlisi yaşadığımız gezegenin yaşam koşullarının herkes için hızla kötüleşmesini engelleyememeyi sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Küresel iklim değişikliği, peyzaj mimarlığı, kent ekolojisi, eğitim, üniversite

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ, RİSKLER VE KENTLER: KENTLERDE YÜKSEK SICAKLIKLARIN YÖNETİMİ

Prof. Dr. Ülkü Duman YÜKSEL

Gazi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, Ankara, Türkiye

ÖZET

Karşılaştırılabilir zaman dilimlerinde gözlenen doğal iklim değişikliğine ek olarak, doğrudan ya da dolaylı olarak küresel atmosferin bileşimini bozan insan faaliyetleri sonucunda iklimde oluşan değişiklik olarak tanımlanan iklim değişikliğinin küresel, bölgesel ve yerel etkileri sosyal, ekolojik, ekonomik ve hatta politik sistemleri pek çok açıdan tehdit etmektedir. Deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı erozyonu, kuraklık, yangınlar ve sıklığı artan sıcak hava dalgaları, şiddetli seller, fırtınalar ve hızla ısınan bir gezegenin neden olacağı öngörülemeyen diğer sorunlar, doğal çevreyi ve insanların yaşam kalitesini temelden değiştirme potansiyeli taşımaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü verileri ısıyla ilgili hastalık veya ölüm riskinin 1980'den bu yana sürekli arttığını ve 2020 yılında dünya nüfusunun yaklaşık %30'unun en az 20 gün potansiyel ölümcül sıcaklıklara sahip iklim koşulları yaşadığını ortaya koymaktadır (WMO 2020). Isaksen (2014)'in King County (USA) için yaptığı çalışmada sıcak günlerde tüm yaş gruplarında relatif ölüm riskinin %10 daha yüksek olduğu, humidex değerinin 36°C'nin üzerinde olduğu koşullarda her 1 derecelik sıcaklık artışı için riskin %2,12 oranında arttığı görülmüştür. Yapılan projeksiyonlar New York'da 2050 yılında risk azaltım önlemleri alınmadığı takdirde ısıya bağlı ölümlerin %95 oranında artacağını ortaya koymaktadır (Knowlton et al., 2007). Bu oranların bölgesel farklılık göstermesi beklenmektedir. Bu farklılığın boyutlarına ve küresel bir fenomen olup olmadığına yönelik olarak yapılan sistematik ve büyük ölçekli araştırmalar ısıya bağlı ölümlerin antropojenik iklim değişikliğine bağlı olduğunu ve iklim değişikliğinin her kıtada ölüm oranlarında belirgin bir artışa neden olduğunu ortaya koymuştur.

İklim değişikliğinin birleşik etkileri nedeniyle sıcak hava dalgalarının, yoğunluğu, frekansı ve süresi artmakta; bu nedenle aşırı sıcaklıklar afet niteliği kazanmaktadır. Aşırı sıcaklıklardan nüfusun yoğunlaştığı kentsel alanların büyük oranda etkilenmesi beklenmektedir. Bu nedenle aşırı ısı ve yükselen sıcaklıklar afet olarak tanımlanmaya başlamış, halk sağlığı açısından gün geçtikçe daha kritik bir konu haline gelmiştir. Bu nedenle iklim değişikliğine uyum sürecinde aşırı sıcaklardan kaynaklanan risklerin azaltılarak uyum kapasitesinin artırılması gerekmektedir.

Bu bildiride kentlerde iklim değişikliğine uyum sürecinde yüksek sıcaklıkların yönetimi için kullanılabilecek bazı araçların ortaya konulması amaçlanmıştır. Bu araçlar yerel ölçekte, mevcuttaki ve olası gelecekteki yüksek sıcaklık açısından riskli alanların

belirlenerek gerekli uyum eylemlerinin oluşturulmasına kılavuzluk edecektir. Bu araçlardan ilki kent iklim haritalarıdır. Kent iklim haritaları kent planlama, kentsel tasarım çalışmalarında ve çevresel politikaların hazırlanmasında bir altlık oluşturur. Kent iklim haritalarının en önemli özelliği kentin tüm iklim verilerine ve geleceğe dönük iklim projeksiyonlarına ait bilgileri içermesi ve en önemlisi bu bilgileri mekânsal olarak da sunmasıdır. Kent iklim haritaları tarafından sağlanan bu mekânsal veri sayesinde kent içerisindeki mevcut ve potansiyel iklimsel açıdan sorunlu alanlar (ısı adası yoğunluğu yüksek olan alanlar, serin hava erişimi açısından kısıtlı bölgeler vb.) belirlenebilmektedir. Bu sayede iklim riskinin azaltılabilmesi için önlem almak, riski azaltacak strateji ve eylemleri oluşturabilmek mümkün olmaktadır. İkinci araç ise kentsel ısı adası analizleridir. Bilindiği üzere kentsel alanlar, etrafındaki kırsal alanlara kıyasla daha yüksek sıcaklıklara sahiptir; bu sıcaklık farkı kentsel ısı adasını olarak tanımlanmaktadır. Aynı zamanda, kent içerisinde de yapıları çevredeki farklılıklardan ötürü ısı adaları oluşmaktadır. Kentsel ısı adası fenomeni, kent ikliminin karakteristik bir özelliğidir ve kentlerde kullanılan yüzey kaplama malzemelerinin termal özellikleri, yapılaşmadan ötürü rüzgar hızının azalması, sokak kanyonlarının etkisi, bitki örtüsünün azalması, antropojenik ısı kaynakları ve hava kirliliği gibi nedenlerle ortaya çıkmaktadır. Kentlerde ısı adası çalışmaları yüzey sıcaklık analizleri aracılığı ile tüm kent için yapılabilmekte, sıcaklığın kent içerisinde nasıl dağıldığı, sorunlu alanların nereler olduğu konusunda mekânsal bilgi vermektedir. Kent içinde meteorolojik istasyonlar aracılığı ile yapılan hava sıcaklığı ısı adası araştırmaları ya da daha alt ölçeklerde yapılan termal konfor araştırmaları da kent içerisindeki riskli alanlar hakkında bilgi vermektedir. Kentsel ısı kırılabilirliği çalışmaları ise üçüncü bir araç olarak tanımlanabilir. Kentsel ısı kırılabilirliği çalışmaları iklim, iklim değişikliği, mekânsal, sosyal, ekonomik ve sağlık verilerini bir arada değerlendiren kapsamlı çalışmalardır. Kentsel ısı kırılabilirliği haritaları aracılığı ile elde edilecek mekânsal bulgular, kentsel nüfusun korunmasını sağlamak için risk/ısı azaltma önlemlerinin en gerekli olduğu alanların belirlenmesine yardımcı olmaktadır. Ayrıca, mekânsal planlama özelinde bu haritalar, plancılarının rüzgar koridorlarını, yeşil alanların konumunu ve şehir genelindeki kentsel yoğunluğu stratejik olarak planlamasını desteklemektedir. Sonuncu araç ise kent plancılarının özellikle gelecekle ilgili oluşturdukları gelişme senaryoları kapsamında iklim verilerini kullanmaları ve bir öngöründe bulunabilmeleri için geliştirilen kent iklimi modelleme ve simülasyon çalışmalarıdır.

Bu ve benzeri araçlar, kentlerin iklim değişikliği ile mücadele sürecinde yüksek sıcaklıklarla ilgili risklerin azaltımı aşamasında tehlikenin yeri, tehlikeye nasıl- ne şekilde müdahale edileceği, kırılabilirliğin azaltılarak uyum kapasitesinin nasıl artırılabilirliğine dair ipuçları ortaya koyarak kilit rol oynayacaklardır.

Anahtar Sözcükler: İklim Değişikliği, Uyum, Yüksek Sıcaklıklar, kent iklimi, kentsel ısı adaları, kentsel ısı kırılabilirliği

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ORMAN YANGINLARI

Prof. Dr. Doğanay TOLUNAY

İstanbul Üniversitesi-Cerrahpaşa Orman Fakültesi, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

A large number of forest fires broke out in Turkey between July 28 and August 15, 2021. 161 thousand hectares of land, 135 thousand hectares of which was forest, was burned. Due to the extremely dry conditions at the time of the fires and strong drying winds resulting from the low humidity and temperatures above 40°C, caused the fires to spread over very large areas. Climate change leads to an increase in the number, severity and frequency of extreme meteorological conditions. For this reason, it is inevitable to experience similar forest fires in the future. There are activities to be done before, during and after the fire in order to fight forest fires.

Keywords: Global warming, Disaster risk reduction, Forest fires

GİRİŞ

Tüm dünyada çok geniş alanlarda etkili olan ve mega orman yangınları olarak adlandırılan yangınlarının sayısında sıklığında ve etkilediği alan miktarında artışlar yaşanmaktadır. Ülkemizde de 28 Temmuz 2021 tarihinde Manavgat (Antalya) başlayan yangın günlerce söndürülemedi ve binlerce hektar orman alanı yanmıştır. Yangınlar sadece Manavgat ile sınırlı kalmamış, Adana, Mersin, Muğla, Aydın, Denizli ve Isparta illerinde de aynı tarihlerde yangınlar çıkmıştır. Yaklaşık 15 gün kadar süren orman yangınlarında 135 bin ha kadar orman alanı 26 bin ha kadar da tarım alanı zarar görmüştür (Orman Genel Müdürlüğü, 2021a). Bu yangınlar bugüne kadar ülkemizde çıkan en büyük yangınlarda ilk sıralarda gelmektedir. 15 günlük sürede yaşanan yangınlar tüm ülkeyi derinden üzmüş ve yangınların nedeni uzun süre tartışılmıştır. Yangınların çıktığı Temmuz sonu tamamen kontrol altına alındığı 15 Ağustos tarihleri arasında Ege ve Akdeniz Bölgelerinde ekstrem meteorolojik koşulların oluşması nedeniyle orman yangınlarına yol açtığı değerlendirildi de yapılmıştır. Bu kısmen de olsa doğru bir değerlendirmedir. Çünkü Temmuz ayı ülke genelinde son 50 yılın en sıcak ikinci ayı olarak tarihe geçmiştir. Yangın riskinin oldukça yüksek olduğu Ege ve Akdeniz Bölgelerinde Temmuz 2021 sıcaklıkları uzun yıllardan yaklaşık 2 °C kadar yüksektir ve Dalaman'da en yüksek sıcaklıklar 44 °C olarak ölçülmüştür (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021a). Ağustos 2021'de yine oldukça sıcak geçmiştir. Manavgat, Antalya, Köyceğiz, Dalaman, Fethiye, Milas, Marmaris, Datça Meteoroloji istasyonlarında bugüne kadarki en yüksek sıcaklıklar ölçülmüştür. Bu aşırı sıcak hava

dalgası 3-4 gün kadar devam etmiştir (Meteoroloji Genel Müdürlüğü, 2021b). Sıcak hava dalgasıyla birlikte bölgelerin uzun zamandır yağış almaması, kuzeydoğudan esen ve kurutucu rüzgârların çok şiddetli esmesi ve hava neminin de oldukça düşük olması yangınların söndürülmesini güçleştirmiş, ancak bu ekstrem hava koşulları değiştikten sonra yangınlar kontrol altına alınmıştır. Her ne kadar orman yangınlarının çıktığı tarihlerde ekstrem meteorolojik koşullar olsa da yangınların çıkış nedenini iklim değişikliğine bağlamak doğru değildir. Çünkü ülkemizde orman yangınlarının % 90'ı insan etkisiyle çıkmaktadır. Bu nedenle bu çalışmada iklim değişikliği ve orman yangınları arasındaki ilişki açıklanmaya çalışılmıştır.

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ORMAN YANGINLARI

Bir orman yangının başlaması için yanıcı madde, hava (oksijen) ve ateş olması gerekmektedir. İklim değişikliği bunlardan yanıcı madde miktarının artmasına ve bu yanıcı maddenin tutuşma sıcaklığı ile süresinin kısılmasına yol açarak yangın riskini arttırmaktadır. Yanıcı madde ormanlarda canlı ağaçlar ve diğer bitkiler ile bunların kuruyarak dökülmüş bileşenleridir (dal, yaprak vb.). Uzun süren kuraklıklarda ağaçlar transpirasyonla su kaybını azaltmak için yapraklarını zamanından önce dökmekte, orman altındaki diri örtü olarak adlandırılan otsu türler ve çalılar kuruyabilmektedir. Ek olarak canlı ağaçların bileşenlerinin su içeriği de düşmektedir. Böylece orman altında kuru yanıcı madde miktarı artmakta, canlı ağaçlar da tutuşmaya hazır hale gelmektedir. Bu kurak dönemin ardından aşırı sıcak hava dalgalarının gelmesi, hava neminin düşmesi ve kurutucu rüzgarların şiddetinin artması yangın riskini yükseltmektedir. İklim değişikliği bu ekstrem meteorolojik koşulların sıklığının, sayısının ve şiddetinin daha fazla olmasına yol açmaktadır. Ancak riskin yüksek olması yangın çıkması anlamına gelmemektedir. Bu yangın riski yüksek dönemlerde ormanlarda kıvılcıma neden olan herhangi bir faaliyet ile birlikte yangın başlamaktadır. Bu faaliyetler daha önce de değinildiği üzere çoğunlukla insan kaynaklıdır. Ülkemizde yangın çıkmasına neden olan faktörlerin başında anız yakma, ateşli piknik, elektrik nakil hatları, sigara gibi nedenler gelmektedir. Oluşan kritik koşullarda çıkan orman yangını kısa sürede çok geniş alanlara yayılmaktadır. Son yangınlarda orman yangınlarının yayılma hızının saatte 10 km'ye kadar çıkabildiği belirlenmiştir. Yangın esnasında ek olarak ışınım, konveksiyon ve kütle taşınımı ile yeni yangınlar da çıkabilmekte ve bu durum yangınla mücadeleyi sınırlandırmaktadır.

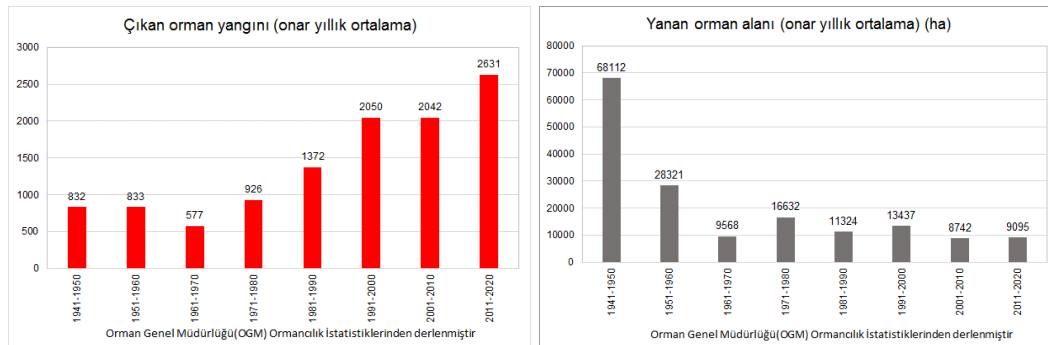
İklim değişikliği diğer yandan özellikle yaz aylarında aşırı sıcaklıklarla insanların konutlarını soğutma ihtiyacının da yükselmesine neden olmaktadır. Böylece elektrik tüketimi artmakta ve çoğu ormanlar içinde bulunan trafo ve enerji nakil hatlarındaki aşırı yüklenme de yangın çıkmasına yol açmaktadır.

İklim değişikliğine bağlı olarak aynı zamanda ülkemizde gelecek yıllarda Ege ve Akdeniz bölgeleri haricindeki bölgelerde de yangınların sayısında artış beklenmektedir. Benzer şekilde yangın riski yüksek bölgelerde yangınlar çoğunlukla 700 m'den daha düşük yükseltilerde çıkmaktadır. Bu durum buraların düşük yükselti nedeniyle daha sıcak ve kurak olmasından kaynaklanmaktadır. Gelecekte 700 m'den daha yüksek bölgelerde de yangınların sayısı ve şiddetinde artışlar beklenmektedir. Nitekim 2021 yılındaki yangınlarda Muğla'da 1800 m yükseltiyeye sahip karaçam ormanları da yanmıştır.

ORMAN YANGINLARIYLA MÜCADELE

Ülkemizde orman yangınları çoğunlukla 1 Mayıs-1 Kasım tarihleri arasında çıkmaktadır. Bu dönem yangın sezonu olarak adlandırılmaktadır. Yangın sezonu için de özellikle Temmuz ve Ağustos ayları yangın sayısının arttığı aylardır. Ancak son yıllarda Eylül ayında da yangınların sayısının arttığı dikkat çekmektedir. Orman yangınları ile mücadeleden sorumlu olan kurum Orman Genel Müdürlüğü (OGM) uçak, helikopter ve yangın işçilerini bu tarihlerde hazır hale getirmektedir. OGM yangınlarla mücadelede çoğunlukla çıkan orman yangınlarını en kısa sürede söndürmeye odaklanmaktadır. Nitekim ülke genelinde yangınlara müdahale süresinin 15 dakikanın altına indirildiği ve bunun bir başarı olduğu kurum tarafından açıklanmaktadır. Ancak yangınlarla mücadele için afet risk azaltım kavramı gereğince yangın öncesinde de yapılması gerekenler bulunmaktadır. Bunun için öncelikle yöresel olarak yangın çıkış nedenlerinin incelenmesi ve çıkan yangın sayılarının azaltılması gerekmektedir. Ancak ülkemizde bu yönde fazla bir çalışma bulunmamaktadır. Nitekim son yıllarda yanan orman alanı miktarı aynı kalırken yangın sayısının giderek arttığı görülmektedir (Şekil 1). Yangın sayısı artarken yangınla mücadele için gerekli olan hava filosu ve personel sayısı değişmemiş, hatta azalmıştır. Bu nedenle arozözlerde 6 kişi olması gereken personel sayısı 2-3'e düşmüştür.

Şekil 1. Türkiye'de orman yangını sayıları ve yanan orman alanı miktarlarının onar yıllık dönemlerdeki değişimi (Orman Genel Müdürlüğü (2021b)'den yararlanılarak (Tolunay (2021) tarafından oluşturulmuştur)

Yangın çıkış nedenleri arasında anız yakma, orman içinde izin verilen ormancılık dışı uygulamalar ilk sıralarda gelirken, anız yakmanın önüne geçilmesi için yeterince kontrol ve denetim yapılmamaktadır. Diğer yandan ormanlardan verilen enerji nakil hattı, yol, madencilik tesisi gibi faaliyetlerin sayısında artış olmaktadır. OGM'nin özellikle ormanlardan verilen izin ve tahsislerde yangın risk değerlendirmesi yaparak karar vermesi gerekmektedir. OGM'nin riskli ormanlarda yanıcı madde yükünü azaltmak için denetimli yakma dahil çeşitli önlemler almasında yarar bulunmaktadır.

Yangınlarla mücadeledeki diğer bir eksiklik de riskin yüksek olduğu zamanlarda toplumun ormanlara yakın yerlerde ateş yakılmaması yönünde uyarılmamasıdır. Riskli dönemlerde ormanlara giriş-çıkışın dahi yasaklanması yerinde olacaktır.

Son yangınlarda orman içindeki yerleşim yerleri de zarar görmüştür. Gerekli yasal düzenlemeler yapılarak ormanla yerleşim alanları arasında tampon oluşturacak bitki örtüsüz zonlar oluşturulmalıdır. Yine bu yerleşim alanlarında yangın konusunda eğitimler verilmesi, yangın tahliye planlarının da hazırlanması gerekmektedir. Konutların yangına dayanıklı malzemeler ile inşa edilmesi, bahçelerindeki yanıcı madde yükünün azaltılması için denetimler yapılması da alınabilecek önlemlerden bazılarıdır.

Yangın öncesinde yapılması gerekenlerden bir diğeri de OGM ve belediyeler arasında işbirliği yapılması orman yangınları ve konut yangınları konusunda bilgi alışverişinde bulunmaları, yangın esnasında koordinasyonu sağlayacak altyapıyı oluşturmaları gerekmektedir.

Geçen yıl yaşanan yangınlarda özellikle Muğla'daki yangınların buradaki helikopter ve personelin Antalya'ya yönlendirilmesi nedeniyle büyüdüğü görülmüştür. Ek olarak yangınlara yangından sorumlu yangın amirleri haricindeki üst düzey yöneticilerin dahil olmasının da olumsuz etkileri olduğu söylenebilir. Yine yangınlar esnasında topluma bilgi verilmesinde sorunlar yaşanmıştır. Bu eksiklik ve hataların da giderilmesi gerekmektedir.

Yangın sonrasında ise kamuoyunun da baskısıyla hızlı bir şekilde yanan alanların ağaçlandırılması çalışmalarına başlanmıştır. Ancak bu noktada yanan alanların ekolojik koşullarına uygun çalışmalar yapılması, yangın sonrasında artan sel riskinin dikkate alınması ve gelecekte artacak iklim değişikliği etkileri de göz önüne alınarak genetik çeşitliliğin ve doğal türlerin ön plana alınacağı ormanlaştırma çalışmaları yapılmalıdır.

SONUÇLAR

İklim değişikliğine bağlı olarak gelecekte ülkemizde mega orman yangınları çıkması kaçınılmazdır. Yangınların çıkmasının engellenmesi mümkün değildir. Ancak alınacak önlemlerle ormanların ve ormanla iç içe yerleşimlerin yangınlara daha dirençli olmasını sağlamak mümkündür. Kamuoyu tarafından yangınların söndürülmesinde uçak ve helikopterler ön plana çıkarılmaktadır. Ancak hava filosu yangınların büyümesini engellemekte, yangın büyüdüktan sonra ise sanıldığı kadar etkili olmamaktadır. Yangınların söndürülmesi için yer ekipleri hava filosundan daha önemlidir. Benzer şekilde erken uyarı sistemlerinin varlığı da yangınla mücadele için önemlidir. Ancak tek başına yeterli değildir. Örneğin yangına ulaşacak yol yoksa helikopterler için su kaynakları yetersizse ya da personeliniz eğitimsizse yangınlara mücadele eksik kalacaktır. Bu nedenle bütüncül bir yaklaşımla hareket edilmesi ve konuyla ilgili tüm kurumlar ile işbirliğine gidilmelidir.

Kaynaklar

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2021a). 2021 Yılı Temmuz Ayı Sıcaklık ve Yağış Değerlendirmesi. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2021/temmuz_SicaklikYagis_Bulten.pdf

Meteoroloji Genel Müdürlüğü (2021b). 2021 Yılı Ağustos Ayı Sıcaklık ve Yağış Değerlendirmesi. Meteoroloji Genel Müdürlüğü. https://www.mgm.gov.tr/FILES/iklim/yillikiklim/2021_agustos_SicaklikYagis_Bulten.pdf

Orman Genel Müdürlüğü (2021a). 2021 yılı orman yangınları değerlendirilmesi. Orman Genel Müdürlüğü

Orman Genel Müdürlüğü (2021b). Ormanlık İstatistikleri (2020). Ankara: Orman Genel Müdürlüğü. <https://www.ogm.gov.tr/tr/e-kutuphane/resmi-istatistikler> (Erişim Tarihi: 05 Eylül 2021).

Tolunay (2021). İklim Değişikliğiyle Yükselen Yangın Riskine Karşı Alınabilecek Önlemler. 2. Orman Yangınları Çalıştayı, Muğla, Türkiye, 28 Ağustos 2021, ss.74-83.

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Rövizler ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

2. GÜN / 12.12.2021 PAZAR
3. OTURUM | ÇEVRE

Oturum Başkanı: Dr. Ayşegül ORUÇKAPTAN

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

ÇEVRE SORUNLARI VE ÇEVRE FELSEFESİ BAĞLAMINDA BİYOPOLİTİKA, BİYOPLANLAMA VE GELECEK ÖNGÖRÜLERİ

Dr. Kumru Arapgirlioğlu
İ.D.Bilkent Üniversitesi, Ankara, Türkiye

Geleceği öngörebilmek büyüleyici bir oyun, çoğunlukla da kriz zamanlarında.

Eugene P. Odum (1989)

ABSTRACT

Times of crisis prevent clear foresights, however, we know that with the guidance of science, philosophy and politics together with the power of human collective knowledge and will, we are able to overcome the ecological crises of our time. In this paper, environmental problems and their solutions are explored and discussed under the light of environmental philosophy and bioethics, and exemplified through the approaches of biopolitics and urban bioplanning. As a conclusion, the duties and responsibilities of planners and landscape architects are specified on how to succeed in convincing politicians and decision makers towards a selection of “right political acts”.

Key Words: Bioethics, Biopolitics, Urban Bioplanning

1. GİRİŞ

Kriz zamanlarında, özellikle çok katmanlı olayların ve sorunların üst üste geldiği; doğa, kent, toplum gibi çoklu, karmaşık sistemlerin söz konusu olduğu durumlarda, geleceği öngörebilmek zorlaşıyor. Yeni teknolojilerin, genetik ve nano-teknoloji gibi alanlardaki hızlı gelişmelerin yol açtığı bilinmezlikler, insan davranış ve tutumlarıyla birleşince kestirilemez bir bilmeceye dönüşüyor. Yine de biliyoruz ki bilimin, felsefenin ve siyasetin yardımıyla olabildiğince doğru öngörülere ve davranış biçimlerine yönelebilir; bilimsel ve kültürel birikimin sağladığı olanak ve kaynakları kullanarak korkulu bir geleceği önlemek üzere adımlar atabiliriz. Bu bağlamda insan davranış ve psikolojisini, değerler sistemini anlamak, doğayı ve olgularını tanımlayabilmek, riskleri belirlemek, ilgili olasılıkları saptamak, mevcut durumu kavrayarak sağlıklı bir gelecek kestirimi yapabilmek önemli.

Bu bildiri de, çevre felsefesi ve çevre etiği alanlarının kılavuzluğunda çevre sorunlarına yönelik biyoetik², biyopolitika ve biyoplanlama başlıklarını tartışmaya açacak, geleceğe dönük olarak neler yapmalı, nasıl yapılmalı sorularının yanıtlarını arayacağız.

2. TEMEL SORUNLAR VE KRİZ ALANLARI

Bugün karşı karşıya olduğumuz en temel sorunlardan biri ekolojik krizdir. Günümüz politikaları, ekonomik yaklaşım ve stratejileri ne yazık ki insanlığı tehdit eden ekolojik krizi aşabilecek yöntemler benimsemekten çok uzaktır. Kaldı ki toplumlar, sahip oldukları zenginlik ve olanakları eşit, hakça ve dengeli dağıtamamakta ve yönetememektedir. Dünya gıda arzı 9 milyar nüfusa yetebilecek kapasitedeyken, çoğu çocuk her dakika 30-40 kişi açlıktan ölmekte, büyük emeklerle yetiştirilen ürünlerin 1/3'ü çöpe gitmektedir; dünya nüfusunun %35'i temiz ve güvenli su kaynaklarına ulaşamıyorken, devletler milyar dolarlarını askeri harcamalara ayırabilmekte, %50'ye yakın bilim insanı ve mühendis silah sanayilerinde çalışmaktadır. Bunca dengesizlik ve eşitsizlik içinde ekolojik krizin tetikleyebileceği başta toplumsal sorunlar olmak üzere ağır sorunlar arka plana itilmekte, biyoçeşitlilik yok olmakta, bırakınız nitelikli bir yaşamı, yaşamın kendisi dahi korunamamakta; artık acil olarak yeni yaklaşımlar, çözüm önerileri, politikalar geliştirmek, yöntemler bulmak kaçınılmaz.

3. İNSAN VE YAŞAM

İnsanın yaşamını sürdürebilmesini sağlayan olguları üç başlıkta toplayabiliriz:

Doğal oluşum ve varlıkları bir yaşamsal araç olarak kullandığı, biçimlendirerek dönüştürdüğü eylemlerin tümü (teknoloji, üretim, tarım, avcılık vb. eylemler ya da mimarlık, mühendislik, planlama, tasarım vb. uygulama/disiplin alanları);

Eylemlerini ve toplumsal yaşamını yönlendirdiği, biçimlendirdiği ve denetlediği toplumsal kurallar ve ilkeler (gelenekler, yasalar, ahlaki değerler vb. ya da politika, yönetim, yönetişim gibi örgütlü, kurumsal eylemler);

Var oluşu ve doğayı anlamaya yönelik, onunla olan ilişkisini ve varlık nedenini sorguladığı, kuramsal ya da kurgusal temellendirdiği düşünceler, çizgiler, yazılar, buluşlar ve uğraşlar (sanat, felsefe ve bilim).

İnsanın çevresel ve toplumsal ilişkisinin temelini oluşturan bu olgular, bir yönüyle insanlığı uygarlığa taşıyan kolektif yaşam biçiminin önemli ürünüyken, öte yandan, kendi evrimini hızlandıran, baskın bir tür olmasını sağlayan, kendi türü içinde bile ötekileştirdiklerini görüş ve hükümlerin karşısında etkisiz bırakan, toplumsal ve çevresel birçok sorunun da doğrudan kaynağı.

² Kavramla ilgili ayrıntılı ve kapsamlı açıklama için yazarın "Biyoeetik ve Çevre" başlıklı yazısına başvurabilirsiniz.

Bu oluşumda en küçük birim olarak insan, varlık ve kimlik tanımlama sürecinde öteki bireylerle, toplumla, doğal ve biyolojik varlıklarla oldukça karmaşık bir ilişkiler ağı içinde ve bu örüntünün her aşamasında değer sorunları, çatışmaları devrede olduğundan insan ve çevre ilişkisini değerler sisteminden bağımsız ele almak neredeyse olanaksız; ekolojik olarak geldiğimiz nokta ise doğrudan insan tutum ve davranışlarının bir toplamı; tüm bunlar politik yaklaşımların tartışılmasını, doğruya doğru yönlendirilmesini kritik ve kaçınılmaz kılmakta. Bu bağlamda, biyoetik, biyopolitika gibi kavramlar insan-çevre ilişkisini insan davranışları, değer yargıları ve doğal varlıkların öz değerleri üzerinden sorguladığı ve ilkeler belirlediği için önemli referans alanları olarak bize yol/yön gösteriyor.

4. FELSEFE, POLİTİKA VE EYLEM

Çevre sorunları ve koruma politikaları bağlamında insanlık üç alanda gelişme kaydediyor: Çevre politikalarını oluşturan uluslararası konferanslar, toplantılar ve andlaşmalar; Green Peace, WWF gibi sivil toplum örgütlerinin yürüttüğü çalışmalar ve radikal çevre hareketleri; “Çevre felsefesi ve “çevre etiği” disiplinlerini oluşturan kavramsal ve kuramsal alanlar. Çevre hareketleri ve akımlarının, birçok ölçekte ve alanda sağlam ilkeler ortaya koyduğu söylenebilir. Bu açıdan en çok sorgulanan çevre politikalarını biçimlendirmede ne kadar etkili olabildikleridir. Felsefeciler günümüz ekonomi paradigmaları ve politik süreçlerinin hala daha gerçekçi ve ciddi karar verebilmekte yetersiz kaldıklarını savunmakla birlikte, bu soruya “evet” yanıtı vermekte; yanı sıra, çevre sorunlarının çözümünde ortak eylemin gerekliliği, doğru eyleme yönelebilme iradesi, aynı kökenden gelen ekoloji ve ekonomiyi birlikte yönetilebilme becerisi gibi konulara da dikkat çekmektedir.

Bu sorgulamaların getirdiği bilinçlenme ve deneyim ile toplumlar ortak adımlar atmış, sözleşmeler imzalamış, “daha güvenli bir gelecek” ve “daha temiz bir çevre” gibi idealleri hedef olarak önlerine koymuştur. Çevre felsefesi ve etik, kapsama kümesini genişletmiş, bireylerin, toplumların ve ulusların tavır ve tutumları üzerine kendilerini sorgulamalarına öncülük etmiştir. Buna karşın egemen düşünce ve yaşam biçimi, doğal kaynakların neredeyse tümünün sömürülmesine odaklanmış, insanı merkeze alan, tüketim toplumunu özendiren bir yapıyı sürdürmüştür. Teknoloji başta olmak üzere birçok alanda gerçekleşen hızlı değişim ve dönüşüm karşısında toplumlar ve bireyler yeni değerler sistemi oluşturma kapasitelerini yitirmişler; doğrudan yaşamın yönetimine talip olan, çözümün odağında olması beklenen politikacılar, yöneticiler yetersiz ve yavaş kalmıştır.

Adı geçen sorunların çözümüne bir kılavuz olarak önerilen Biyopolitika, kısaca, türümüzün ihtiyaçlarını karşılarlarken doğal varlıklara ve gelecek yaşam döngülerine zarar vermeden, her tür yaşam birimi ve yaşam alanını bir denge içinde koruyup, kollayarak

yönetebilmemize olanak sağlayan, politik-etik-bilimsel yaklaşımları birleştirebilen bir model olarak tanımlanabilir. Biyopolitikanın kavramsal evrimini tartışmak bu yazının kapsamını aşacağından, izleyen alıntılarla yazının esin kaynağı olan görüşler özetlenecektir. Uluslararası Biyopolitika Örgütü'nün (BIOS) kurucusu Arvanitis'e göre biyopolitika "hızlı teknolojik gelişme ve toplumsal değerler sistemi arasında oluşan uçurumu kapatmaya yönelik politik bir çabadır" (1993). "Biyoetik ve Biyopolitika" içerikli yazısında Örs, kavrama "tüm insan topluluğunun doğal çevre ile olan ilişkisini zaman-mekan bağlamında inceleyen bir alan" olarak değinir (1994). Potter, biyopolitikanın önemli yapı taşlarından olan biyo-etiki "fen ve beşeri bilimlerin bilgi alanlarını birleştirerek bizi/yaşamı geleceğe bağlayacak bir köprü olarak" tanımlar. Potter'a göre her eylem biyolojik gerçeklere ve değerler sistemine temellendirildiğinden, biyoetik ilkelerin karar mekanizmalarında yer alması, yaşamın nitelikli sürdürülebilirliği için önemli bir kıstas olacaktır (1992).

5. BİREY, EYLEM ve POLİTİKA

Fiziksel çevrenin bozulmasına doğal yaşamın yok oluşuna ilişkin duyulan kaygılar ve karşılığında geliştirilen belli davranışlar, öncelikle bireyde başlar, toplumla etkileşim içine girip, gelenekleri ve mevcut alışkanlıkları da etkileyerek değiştirebilir ve doğrudan toplumsal eylemlere yansır. Tek tek bireylerin görüşlerinin bileşimi olan bu toplumsal, kolektif güç, olumlu ya da olumsuz bir baskı olarak, bir sorunu çözmek ya da çevresel bir önlem almak üzere yönlendirilebilir. Yaşamın tüm katmanlarıyla sürdürülebilmesinde, bu istek ve dileklerin ortaklaştırılmasında yeni yöntemler ve politikalar üretmek, bireyleri, toplumları, karar vericileri ve politikacıları harekete geçirebilmek adına önem taşıyacaktır.

Gerçekleşecek her eylem ve tercih, bizim ve yaşam kürenin geleceğini belirleyecektir. Bu da bizlere, karar vericileri, değerleri, davranış ve tutumları, tercihleri konusunda "doğru" ve "yanlış"ları ile sorgulama hakkı verecektir. Ancak bu bağlamda kendimize soracağımız sorular olacaktır. Bunlar arasında öncelikli olarak, "hangi etik ölçütler içerisinde davranmamız gerektiği" ve Norton'un önerdiği gibi (2000), entelektüel tartışmaları aşarak, stratejik bir yaklaşımla, "politikacıları doğru eyleme yönlendirebilmek için nasıl bir yol izlenmeliyiz" olmalıdır.

6. POLİTİKACILAR, KARAR ÜRETEMLER VE KENDİMİZE NOTLAR

Neden bu soruları soruyoruz ? Dünyayı bizler mi kurtaracağız ? ... Böyle ağır bir sorumluluk bir bireye, bir disipline yüklenemeyecek kadar katmanlı ve kapsamlı olduğundan, birçok felsefeci ve düşünür ortak kaygıların üstesinden gelebilmek için birlikte hareket etmenin ve dayanışmanın önemini hatırlatmakta; birçok disiplin ve bilgi alanının bir arada üretimini vurgulamaktadır. Norton, çevre sorunları karşısında hızlı eyleme geçebilmek için stratejik yaklaşmak gerektiğini belirterek, "insan merkezli"

politikacıları ikna edebilme yöntemleri üretmeye davet etmektedir. Pragmatik çözüm yanlısı felsefeciler (Light ve Katz, 1996) ise, ortak ilke ve eylem modellerini politikacılara aktarırken geleceği doğru öngörebilmenin, riskleri minimize etmenin koşulu olarak bilimsel gerçeklerden hareket etmenin gerekliliğini, sağlayacağı fırsatları, “yanlış” kararların neden olacağı riskleri çarpıcı ve anlaşılır bir dille anlatmanın önemi üzerinde durmakta; belli başlı kriz zamanlarının yeni politikalar ve yaklaşımlar benimsemenin uygun zamanı olduğunu hatırlatmanın, etkili yöntemler geliştirmenin, bilimi ve toplumu, bilimi ve siyaseti buluşturacağına değinmektedirler.

Yazının içeriğine örnek oluşturan, 90’ların sonunda ABD Kaliforniya’da yerel ve merkezi yöneticilerin, bilim insanlarıyla birlikte, bütünleşik bir ekosistem yönetimi ve sorunların yerinde çözümü için uygulamaya koydukları, disiplinlerarası bir model olan “kentsel biyoplanlama” (Blockstein, 1999) yaklaşımının iki önemli önerisi bulunmakta: birincisi, karar verme sürecinde güçlü bir bilimsel altyapı ile desteklenmiş peyzaj planlama disiplininin yer alması ve çözümlerin geniş coğrafi ölçekte ele alınması gerekliliği; ikincisi, sosyal ve beşeri bilimler ve etik alanlarının katkılarıyla kent, peyzaj, ekosistem ve insan unsurlarının bir arada ele alındığı politika ve bilimin yaşamı korumak ve sürdürmek üzere birleştiği bir yaklaşım benimsemesi.

Yukarıda vurgulandığı gibi doğa ile yaşamı dengeleyecek biyopolitik bir yaklaşımın oluşumunda ve eyleme dönüşmesinde bu alanlarda değerli bilgi birikimine ve deneyime sahip olan plancılara ve peyzaj mimarlarına önemli roller düşmektedir. Mesleki olarak bu disiplinler kendilerini bilimsel yöntemlerle donatma, anlaşılır verilerle tanımlayabilme, ikna edici yöntemlerle karar vericilere aktarabilme sorumluluğunu da üstlenirler.

KAYNAKLAR

- Arapgirlioğlu, K. (2005). Biyoetik ve Çevre. *Türkiye Biyoetik Derneği Yayınları: Yaman Örs Armağanı. (s.495-506) içinde.* Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.
- Biopolitics: The Bioenvironment (1993). Arvanitis, A.V. ve R. Keleş (ed.). Cilt IV. Athens: Biopolitics International Organization.
- Blockstein, D. E. (1999). Integrated Science for Ecosystem Management: An Achievable Imperative. *Conservation Biology: Cilt 13. No.3. (s.682-685) içinde.*
- Light, A. ve Katz, E. (ed.). (1996). *Environmental Pragmatism.* London: Routledge.
- Norton, B.G. (2000). The Cultural Approach to Conservation Biology. Benson, J. (ed.) *Environmental Ethics: An introduction with readings* içinde (143-151). London: Routledge.

Odum, E.P. (1989). *Ecology and Our Endangered Life-Support Systems*. Sinauer Associates.

Örs, Y. (1994). Human Existence in the light of bioethics and biopolitics or Is man “the measure of all things”? *Bioetica E Cultura: Cilt 2*. (s.21-40) içinde.

Potter, V. R. (1992). Global Bioethics as a secular Source of Moral Authority for Long-Term Human Survival. *Global Bioethics: Cilt 5*. (s.5-11) içinde. January-March. N.1

BÖLGE VE ALT-BÖLGE ÖLÇEKLİ PEYZAJ PLANLARININ ÇEVRESEL RİSK SAKINIMINDAKİ KRİTİK ROLÜ

Prof. Dr. Şükran Şahin
sukran.sahin@ankara.edu.tr

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü

Ünlü peyzaj mimarı Ian Lennox Mcharg (1996), A Quest for Life adlı otobiyografisinde, "en büyük sorunun verilerde değil, entegrasyonda olduğunu gözlemledik" demiştir. Peyzaj planlarının ülkemiz mekânsal planlama süreçlerinde, gerek mevzuat gerekse uygulama kapsamında, hâlâ yerini alamamış olmasından dolayı, Mcharg'ın bu sözünden yirmi yıl sonra, "entegrasyon hâlâ en büyük sorun olmaya devam ediyor" demek yanlış olmayacaktır. Mekânsal planlar klasik olarak parametre bazında ve birçok durumda insan odaklı yürütülmektedir. Peyzaj planlama; peyzajı doğal ve/veya insan odaklı unsurların eylemleri ve etkileşimleri ile oluşan bir alan olarak ele aldığından, parametre yerine etkileşim mekanizmaları (doğal ve kültürel süreçler) üzerine yoğunlaşan bir bilim dalıdır. Peyzaj öğelerinden, öğelerin etkileşimi ile tanımlanabilecek yapısal karakter ve süreçler oluşmaktadır. Yapısal karakter ve süreçler de birbirleriyle etkileşerek bütünlük bir değer olarak peyzajı ortaya çıkarırlar. Dolayısıyla peyzajı referans alacak, peyzaj tabanlı şehircilik ya da gelişim olarak tanımlanabilecek böyle bir yaklaşımda peyzaj karakteri ve işlevi (doğal ve kültürel süreçler) tarafından belirlenen potansiyeller (örneğin yeraltı suyu beslenimi potansiyeli, habitat değeri, vb.) ve riskler (örneğin sel, taşkın, vb.) peyzaj hassasiyetini ya da koruma değerini belirlemede eşsiz bir bilgi sunar. Ancak böylece yaşanabilir, devamlılığı olan, kendi kendini yenileyen ve çoğaltan mekânlar üretilebilir. Peyzaj planı, daha geniş çerçevedeki Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi (PKAD) sürecinin bir bileşenidir. PKAD ile doğal yapıyı ve doğanın süreçlerini temel alarak ve bu temeli kültürel ve görsel değerlerle ilişkilendirerek koruma ve kullanım stratejileri ve fiziki planlar üretilmektedir. Mekânsal koruma kararları kadar sakınım kararlarının geliştirilmesinde de, PKAD ya da peyzaj planları temel bilgiyi sunmaktadır.

Mekânsal planlama sürecine, peyzaj planlamanın entegrasyonu için Şahin ve ark (2014) tarafından Malatya pilot alanında geliştirilen ve "Bölge - Alt Bölge (İl) Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu" başlıklı yayında tanımlanan modele zemin oluşturan ve yazarın yürütücülüğünü yaptığı başlıca çalışmalar şunlardır:

- Şahin, Ş. (1996). Dikmen Vadisi Peyzaj Potansiyelinin Saptanması Ve Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma". Ankara Üniversitesi. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü peyzaj Mimarlığı Anabilim Dalı, Doktora Tezi.
- Şahin, Ş. (2001). Sustainable landscape assessment of river catchments in the example of dikmen brook in Ankara, Turkey. Options Méditerranéennes. Série A : Séminaires Méditerranéens (CIHEAM), ISSN : 1016-121X
- Şahin, Ş., (2001). Mogan ve Eymir Gölleri Koruma (Onarım ve Geliştirme) Yaklaşımı. Çevre Bakanlığı Özel Çevre Koruma Kurumu "Gölbaşı Doğa Parkı Kentsel Tasarım ve Peyzaj Yarışması" 2. Satınalma Ödülü Proje Raporu 5. Bölüm. Proje Ekibi: Abdi Güzer, Yüksel Öztan, Belemir Güzer, Şükran Şahin, Kumru Arapkirlioğlu, Mete Orer, Simtaç Yücel, Aydın Işık, Şebnem Erdem, Mustafa Çil, Ankara.
- Sahin S. and Kurum E. (2002). Erosion Risk Analysis by GIS in Environmental Impact Assessments: a Case Study Seyhan Köprü Dam Construction. Journal of Environmental Management, Vol 66, pp. 239-247.
- Şahin, Ş., Dilek, E. F., Çakıcı, I. ve Köylü, P. (2005). Akdağ Tabiat Parkı Koruma ve Rekreasyon Amaçlı Peyzaj Planlaması, Kırsal Çevre Yılı 2005, Usta, S., (Ed.), Kırsal Çevre ve Ormancılık Sorunları Araştırma Derneği Yayınları, sayfa: 40-60, Ankara.
- Şahin, Ş., Bilgili, B.C. ve Müftüoğlu, V. (2008). Peyzaj Envanteri. Avrupa Peyzaj Sözleşmesi'nin Uygulanması Yolunda Türkiye Uluslararası Katılımlı Toplantı Bildiriler Kitabı, TMMOB peyzaj Mimarları Odası Yayın No: 2008/3, Sayfa:139-148, Ankara.
- Ş Şahin, Ü Bekişoğlu (2008). Landscape planning and management strategies for the Zir Valley, near Ankara, Turkey Environmental geology 57 (2), 297-305.
- Şahin, Ş., Ateş, E., Doğan, E., Sütünç, S., Müftüoğlu, V., Bilgili, C., Gökmenoğlu, H.V. ve Namal, E. (2011). Uludağ Milli Parkı Sarıalan-Çobankaya-Karabelen-Kirazyayla-Yılanlıkaya Mevkileri Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi (PKAD). Alper Çabuk ve ark. (2011). Uludağ Milli Parkı Sarıalan-Çobankaya-Karabelen-Kirazyayla-Yılanlıkaya Mevkileri Peyzaj Plamlama-Koruma Amaçlı İmar Planı ve Peyzaj Tasarımı Çalışmaları III. İş Paketi Alan Kullanımı Peyzaj Planı ve Peyzaj Karakter Analizi Raporu. . Bursa Osmangazi Belediyesi.
- Şahin Ş., Doğan D., Tarım B. Namal E. Ateş, E. Gökmenoğlu H.V., Güner A. S., Sütünç S. ve Yılmaz E. (2012). Ankara Hacıkadın ve Payamlıtepe Orman İç Rekreasyon Alanı Peyzaj Tasarım Projesi: Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi. Proje Sahibi: Ankara Büyükşehir Belediyesi Projesi, Müellif: AZTATEK Ltd., Ankara.

Özellikle, yukarıda belirtilen 1996 tarihli çalışma, ülkemizde peyzaj fonksiyonlarının (ekolojik süreçlerin) peyzaj planlamaya dahil edildiği ilk çalışma olarak, yukarıdaki ulusal kılavuzda sözü edilen karakter-fonksiyon temelli modele zemin oluşturmuştur. Kılavuzun ile birlikte, pilot alan (Malatya ili) iç,n geliştirilen ve diğer iller için de üretilmesi öngörülen, bölge-alt bölge ölçeklerini kapsayan Peyzaj Bilgi Sistemi (PBS) de öncü bir uygulamadır. PBS, çevresel sakınımı gerektirecek risk analiz ve değerlendirmelerine ilişkin haritaları da, peyzaj fonksiyonları ve peyzaj koruma planları çerçevesinde içermektedir. Halihazırda PBS'ye T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı portalından ve <http://peyzaj44.ormansu.gov.tr/> adresinden erişilmektedir. Aşağıda söz konusu modelin uyarlandığı ve yine yazarın yürütücülüğünü yaptığı bazı araştırma çalışmaları verilmiştir.

- Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E. ve Memlük, Y. (2014). Akarsu Koridorlarında Peyzaj Onarımı ve Doğaya Yeniden Kazandırma Teknik Kılavuzu. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü adına BEL-DA Belde Proje ve Dan. Tic. Ltd. Şti., 154 sayfa, Ankara
- Şahin, Ş., Uzun, O., Perçin, P., Tarım, B., Tosun, P. ve Doğan, D. (2016). Peyzaj Koruma ve Gelişim Planı. Malatya İli 1/50.000 Ölçekli Çevre Düzeni Planı ve 1/25.000 Ölçekli Nazım İmar Planı. Hazırlayan: Orijin Peyzaj Ltd., Sorumlu Firma:Kutluay- AKS Planlama Büroları tarafından yürütülenT.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Mekânsal Planlama işi Ankara.
- Şahin, Ş., Memlük, Y., Perçin, H., Kaymaz, I., Doğan, D., Şahin, E., Çakmak, M., Özden, F., Ok, G., Çetiner, Z., Sarıhan, F. ve Akkaya, M. (2017). Sivas-Merkez Kızılırmak Koridoru Ekolojik Hassasiyet ve Taşkın Kontrolü İle Bütünleşik Rekreatiyonel Gelişim Projesi Ön Raporu.AnaYüklenici:TEMELSU A.Ş., Alt Yüklenici: ANKÜR A.Ş.,İş Sahibi:DSİ 19.Bölge.

Çevre sorunlarının en önemli sebeplerinden biri, yukarıda sıralanan projelerde açıklanmaya çalışılan “peyzaj kavramı içeriğinde ve boyutunda” insan-doğa ilişkisi ile insan ve/veya doğa unsurlarının etkileşimlerinin analiz edilip değerlendirilemediği planlama uygulamalarıdır. Sonuç olarak, İnsan-doğa ilişkisinin koruma-kullanım dengesinde kurulmasına ve bu kapsamda çevre sorunlarının neden-sonuç ilişkisi dahilinde ve zaman-mekân boyutlarında çözülmesine yönelik uğraşları içeren, tüm bunları da insan ve doğa için sağlıklı ve sürdürülebilir alanlar oluşturmak amacıyla gerçekleştiren peyzaj plan ve uygulamalarına ülkemizin yasal süreçlerinde yer verilmesi tarihsel sorumluluğu geçmiş yaşamsal bir zorunluluk noktasına gelmiştir.

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röglem ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

4. OTURUM | KENT

Oturum Başkanı: Dr. Müge
DURUSU TANRIÖVER

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

KENT PLANLAMA VE PEYZAJ: SINIRLAR, EŞİKLER, UFUKLAR

Dr. Öğr. Üyesi Selin Çavdar Sert
OSTİM Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ABSTRACT

The disciplines of city planning, landscape architecture, and landscape conservation have shared a considerably rich interaction ground from the 1980s'. However, in the context of Turkey, that common ground is mainly delimited by provisional landscape policies generating standardized land-uses rather than the context-based planning and conservation approaches. Within this context, this conference paper aims to propose a critical outlook regarding the apparent horizon of landscape and city planning by referring to the spatial planning history of Atatürk Forest Farm. As being the only landscape that had subjected to a special law, namely the Atatürk Forest Farm Law, Atatürk Forest Farm has always been one of the significant instruments in the development of the city of Ankara due to its legal status, historic context and large-scale. Nevertheless, the Farm has begun to lose its multi-layered assets starting from the 1940s' as result of the provisional planning policies, lack of significance-based landscape management plans, and adoption of standardized land-use plans. Once established as a planned modern environment, the Farm landscape transformed into an inaccessible and unrecognizable threshold within the geometric center of the city despite its historic significance and multi-layered values.

Keywords: City Planning, Landscape, Atatürk Forest Farm, Ankara

ÖZ

Kent planlama, peyzaj ve koruma bilim alanları günümüzde oldukça zengin bir etkileşim sahası içinde mesafelenmektedir. Türkiye bağlamında bu konumlanmalar, değer odaklı kavramsal çerçevelerden çok 'tip alan kullanımı üretmeye dayalı' planlama siyasetleri ile biçimlenmektedir. Türkiye'de kendi kanunu ile tanımlanan tek peyzaj olan Atatürk Orman Çiftliği, ölçeği ve bağlamı gereği kuruluşundan günümüze kent planlamaya konu edilmiş, Ankara kentinin biçimlenmesinde belirleyici bir rol oynamış ve Türkiye'de planlamanın teorik çerçevesinin dönüşümünden dolaysız olarak etkilenmiştir. Ne var ki, AOÇ peyzajı için farklı dönemlerde hazırlanan planlarda benzer alan kullanımları refleks olarak önerilmiş; öneri geliştirirken değer odaklı bir alan yönetimi yaklaşımı benimsenmemiştir. Günümüzde AOÇ, sahip olduğu tüm anlam ve değer yüklerine rağmen erişilemeyen, ölçeğinin kavranamadığı bir sınır ve eşik elemanı olarak kentte

var olmaya devam etmektedir. Bu bildiri, AOÇ örneği üzerinden, kent planlama ve peyzajın ortak ufuklarına eleştirel bir bakış açısı getirmeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Kent Planlama, Peyzaj, Atatürk Orman Çiftliği, Ankara

1. KENT PLANLAMA VE PEYZAJ MİMARLIĞININ ORTAK UFUKLARINA ELEŞTİREL BİR MESAFELENME: ATATÜRK ORMAN ÇİFTLİĞİ ÖRNEĞİ

Modern kent planlama ve peyzajın etkileşimli ilişkisi, 1960'lı yıllar sonrasında her iki bilim alanının kavramsal çerçevesinin çoklu ölçek ve bağlamlarda iç içe geçmesiyle daha üretken bir zemine taşınır (Bütüner ve Çavdar Sert, 2021). Böylece peyzaj, manzara ile eş tutulan sınırlı ve pasif tanımının ötesinde, mekan üretici (Eckbo,1950), kentsel gelişime yön veren ekosistem ve ekolojik süreç (McHarg, 1969); bellek ve imge inşasında aktif-bilişsel bir araç (Schulz, 1980; Relph, 1978); mega-yapı/ sentetik mekan (Jackson,1984), iletişim ajanı (Corner,1994-1999; Thompson,1999); sistem ve ağ (Lyle,1999); altyapı (Nijhuis&Jauslin,2015; Belanger,2013) kavramları ile açıklanmaya başlanır. Kuşkusuz bu tanımların ortaya çıkışında peyzajın nitelik yelpazesinin derinlikli keşfinin (çok ölçeklilik, çok katmanlılık, süreklilik, ilişkisellik, değişkenlik, akışkanlık, döngüsellik, dirençlilik, kırılğanlık, geçirgenlik) rolü olduğu kadar fen ve sosyal bilim alanlarını bir araya getiren disiplinlerarası zeminlerin inşasının ve bu alanlar arasındaki eleştirel mesafelenmelerin de etkisi görülür.

Türkiye bağlamında bu yeni zeminlerin, planlama pratiği ve siyasaları içinde oldukça dar bir kavramsal çerçeve içinde ele alınmakta olduğunu; peyzaj koruma ve sürdürme hedeflerinin ise değerler odaklı bir çerçeveden çok alan kullanımı üretmeye dayalı refleksler ile belirlendiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Atatürk Orman Çiftliği'nin mekansal planlama tarihi bu konumlanmaların okunabileceği en özel örneklerden biridir. Cumhuriyet tarihi ile olan bağlarının yanı sıra, Atatürk Orman Çiftliği (AOÇ), içinde barındırdığı doğal sistemler ve kentin diğer geniş ölçekli peyzajları ile ilişkileri açısından kritik bir öneme sahiptir.

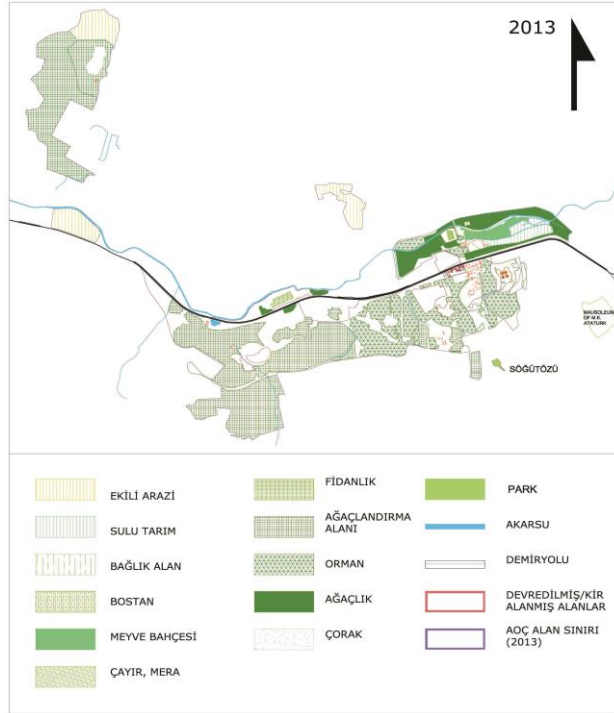
AOÇ alanı kültür, sanayi, ziraat, eğitim, mimarlık-planlama, kent-kır sosyolojisi alanlarındaki modernleşme adımları ve Cumhuriyet Devrimleri, Ankara'nın başkentlik süreci, Atatürk'ün fikir mirası gibi anlam katmanlarıyla ilişkilenen geniş ölçekli bir peyzajdır(Keskinok,2007;Keskinok 2000; ÇavdarSert,2017a; Çavdar Sert, 2017b). Ankara kenti ile eş zamanlı gelişen AOÇ, kuruluş döneminde modern kent çekirdeği kadar büyük bir alan kaplamaktadır. Bu nedenle planlama süreçlerinde kentin gelecek biçimlenmesinde bir araç olarak kullanılmış ve Türkiye'de kent planlamanın teorik çerçevesindeki dönüşümlerden dolaysız biçimde etkilenmiştir. AOÇ alanının değeri, tarihi odağındaki varlıklarla (alanın yaklaşık yüzde onunu oluşturan kültürel, tarihi ve mimari değerler) ilgili olduğu kadar geri kalan peyzajın içinde barındırdığı varlıklara da

(jeomorfolojik ve hidrolojik sistemlere, üretim odaklarına) dayanmaktadır (Çavdar Sert, 2019) (Şekil 1 ve 2). Ne var ki AOÇ alanının yaklaşık yüzde doksanını oluşturan bu değerli peyzaj tüm planlama süreçlerinde (içinde barındırdığı doğal sistemler, kültürel değerler ve arkeolojik değerleri ile birlikte) bir sınır ve eşik elemanı olarak görev görmüştür (Çavdar Sert, 2017b). AOÇ alanının merkezi ve yerel yönetimler ve AOÇ yönetimi kararları sonucunda kira, devir ve altyapı üretme yoluyla günümüzde yarı yarıya küçülmüş olduğu zaten bilinmektedir. Görünür ve bilinir olması gereken bir diğer önemli konu, 'geri kalan peyzaja' verilen rollerin ve yapılan müdahalelerin sebep olduğu anlam, değer ve kimlik kayıplarıdır.

Şekil 1. AOÇ peyzajı, Sığircık bölgesi , Boğaz ağıllı, 2014. Kaynak: Selin Çavdar Sert AOÇ fotoğraf arşivi

Şekil 2. AOÇ peyzaj deseni, 2013. (Çavdar Sert, S. 2017a, 2017b)

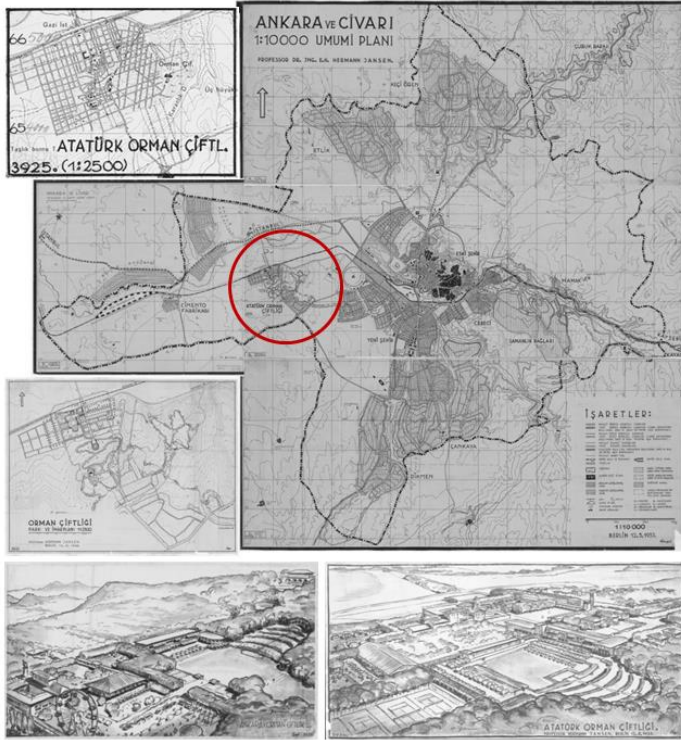
Bu bildirinin devamında sunulan özet planlama tarihi, AOÇ alanının planlamaya nasıl konu edildiği ve nasıl kavramsallaştırıldığını irdelemenin yanı sıra 'alan kullanımı üretmeye dayalı' planlama-peyzaj tasarımı yaklaşımlarının biçimsel ve fonksiyon olarak nasıl da birbirini tekrar ettiğini ve çoklu bağlamlardan uzaklaşıldığını ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1.1. Planlama Deneyimlerinde AOÇ Tarihi Odağı ve AOÇ Peyzajı

Kuruluş aşamasında AOÇ alanını oluşturan tarihi odak, çeper üretim odakları ve Ankara Çayı ile ilişkili tüm sosyal ve teknik altyapı planlı gelişim gösterir. 1925-1937 yılları arasında elde edilen kuruluş dönemi planları; tarihi odak 1925-1926 yıllarında Philip Holzman firması, yapı ve yapı grupları 1934 yılında Ernst Egli (Öztoprak,2006) ve tarihi odak vaziyet planı 1934-1937 yılları arasında Hermann Jansen tarafından hazırlanır. Egli'nin hazırladığı barok çizgilere sahip planda, AOÇ peyzajı anıtsal ve modern bir peyzaj olarak tarif edilir. Bu plan önerilerine tezat olarak kuruluş döneminde AOÇ, Mustafa Kemal Atatürk'ün bakışıyla, anıtsallıktan çok 'üretim ve kültürlenme' faaliyetlerinin ön plana çıkarılacağı bir varlık olarak tanımlanmaktadır. Bu nedenle, Egli'nin vaziyet planı uygulanmaz ve Hermann Jansen AOÇ vaziyet planını

hazırlamakla görevlendirilir. AOÇ alanının kentle ulaşım bağlantılarını kuran Jansen planı, alanı tam da arzu edildiği gibi bir üretim ve kültürlenme odağı olarak tanımlamakta; kent çeperindeki bu mütevazı ve modern mekanın peyzaj ile uyumlu silüetinin korunmasını temenni etmektedir (Jansen,1936)(Şekil 3). Üretim ve yaşam alanı vurgusu taşıyan Jansen planı³, günümüzde AOÇ tarihi odağının ana hatlarını oluşturmaktadır. Jansen'in 1939 yılında Türkiye'deki görevinin sonlandırılması sonrasında Ankara ve AOÇ alanı plansız gelişmeye başlar (Tankut,1993).

Şekil 3. 1:10000 ölçekli Ankara ve Civarı Umumi Planı, Atatürk Orman Çiftliği Vaziyet Planı, AOÇ görünüşleri (Jansen, 1939)

Atatürk'ün AOÇ alanını hazineye devretmesi ve vefatı sonrasında AOÇ alanından ilk arazi devirleri başlar. Bira Fabrikası yerleşkesinin devri ile başlayan kayıplar AOÇ peyzajının parçalanmasına ve AOÇ işletmesinin güç kaybetmesine neden olur. 1955 tarihli Ankara Nazım İmar Planı'nda (Şekil 4) ise AOÇ peyzajı sanayi ve kent arasında bir "tampon bölge", yeni sanayi için bir "boş arazi", Olimpiyat Köyü için uygun "boş saha"

³ AOÇ'nin bir üretim odağı olarak algılanması o kadar önemle istenmektedir ki Jansen'in tarihi odağa önerdiği küçük ölçekli lunapark alanı uygulanmaz.

olarak tanımlanır (Çavdar Sert, 2017a,2017b). 1970'li yıllara kadar Ankara ve AOÇ plansız gelişir ve dönüşür.

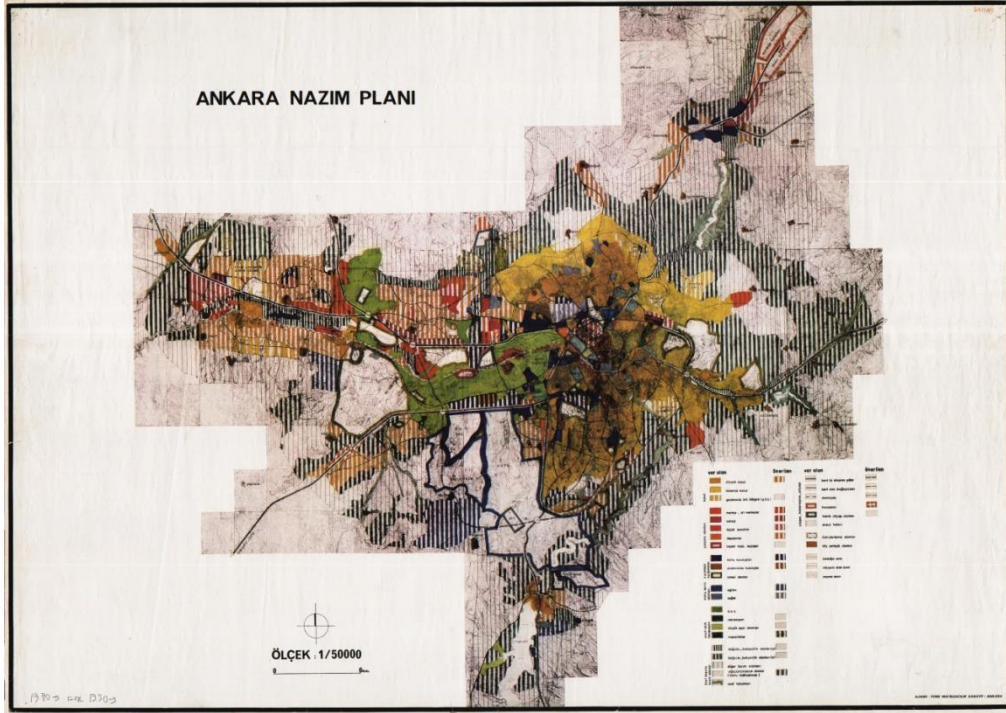

Şekil 4. 1:50000 ölçekli Ankara İmar Planı (Uybadin,R.; Yücel.N., 1957)

1978 yılında Ankara Metropolitan Alan Nazım Plan Bürosu (AMANPB) tarafından AOÇ alanını korumak amacıyla AOÇ Müdüriyeti ile anlaşarak 1:25000 ölçekli çevre düzeni planı ve 1:5000 ölçekli alan kullanım planı hazırlanır (Çavdar Sert, 2017a). Bu planlar, AOÇ alanının Atatürk'ün mirası, yeşil alan, kırsal uzantı olarak tanımlandığı ve tarihi odağın korunmasını öneren ilk planlardır. Deneysel tarım ve rekreasyon senaryosu üzerinden geliştirilen mekan programı; tarihi odak ve üretim peyzajının korunması çerçevesinde tarım fuarı, park, turistik alan ve Ankara Çayı kuzeyinde geniş su yüzeylerinin tasarımı önerir. AMANPB'nin hazırladığı 1990 Nazım İmar Planı'nda AOÇ, ilk kez kentin üst biçimini belirleyen bir enstrüman olarak tanımlanır (Şekil 5). AMANPB'nin plan üretme yoluyla gerçekleştirdiği tüm koruma-işlevlendirme girişimlerine rağmen merkezi hükümet kararları ile kentsel servisler (AŞTİ, kömür deposu) AOÇ arazilerinden temin edilir. AOÇ alanı için çıkarılan koruma kararı ile sit sınırları oldukça geç bir tarih olan 1993'te çizilir. 2006 yılında AOÇ için plan hazırlama yetkisinin Büyükşehir Belediyesi'ne devredilmesi ise AOÇ'nin mekansal tarihinde önemli bir dönemeçtir. 2006 tarihli KANİP ile AOÇ'deki üretim vurgusu ile örtüşmeyen kullanımlar (olimpiyat köyü ve büyük ölçekli hayvanat bahçesi) önerilir. Ulusal ve uluslararası yasal koruma çerçevelerine rağmen, 1955 planındaki yaklaşımlara geri dönülür. 2006 onanlı planın iptal edilmesi sonrasında hazırlanan 2010 tarihli KANİP ise

AOÇ'yi doğu-batı istikametinde bölen bir yol şeması ve temapark projesi⁴ yapımını önerir. 2013 yılında tarihi odağa komşu Beştepe'de bulunan AOÇ arazilerinin sit vasfı düşürülerek Cumhurbaşkanlığı Yerleşkesi projesi yapımına başlanır⁵.

Şekil 5. 1/50000 ölçekli 1990 Nazım Planı.(ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Plan ve Dökümantasyon Arşivi)

AOÇ peyzajının mekansal planlama ve dönüşümü öyküsü Türkiye'deki planlamanın kavramsal çerçevesi, planlamaya dahil ve müdahil olan aktörlerin yaklaşımları, peyzajın planlamaya nasıl konu ve araç edildiği, peyzajın bağlam bağımsız/sadece alan kullanımı üretmeye dayalı biçimde tasarlanmaya çalışıldığında anlam kayıplarına uğrayabileceği, kendi kanunu bulunmasına rağmen AOÇ'nin korunamayışı gibi birçok konuyu gündeme getirebilir. Bildiri kapsamında bu öyküye referansla, miras mektubunun ve kuruluş dönemi planlarının temelini oluşturan 'üretim peyzajı' vurgusunun gerek plancı-tasarımcılar ve gerekse dönem yönetimleri tarafından

⁴AOÇ Şarap ve Meyve Suyu Fabrikası batısında ve doğusunda konumlanan, Ankara Çayı çevresinde geliştirilen Hayvanat Bahçesi ve Eğlence Parkı proje etaplarından oluşmaktadır. Detaylı bilgi için Bkn.

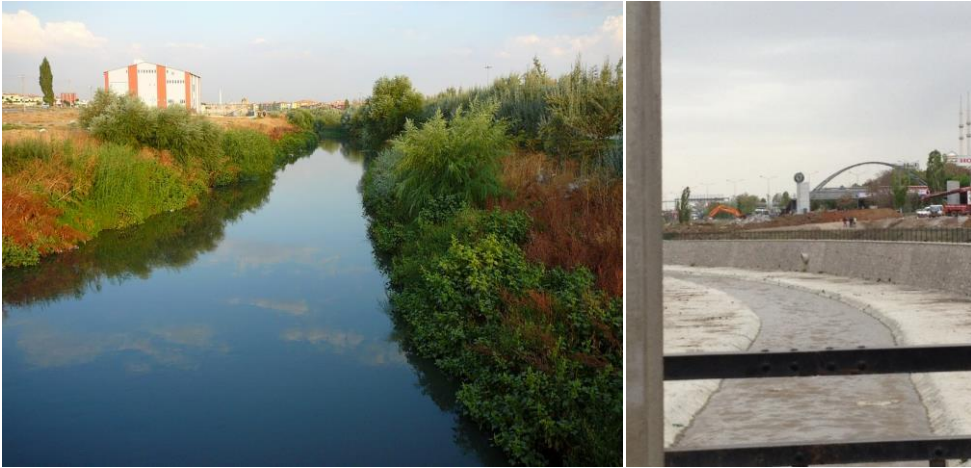
Çavdar, S. (2014). Atatürk Orman Çiftliği'nin Dönüşüm Süreci ve Nedenleri, *Mimarlık Dergisi*, Sayı:377, Ankara.

⁵ 2010 planı ile başlayan yol, tema park ve yerleşke inşaatları, AOÇ'deki toplam arazi kaybının yaklaşık %14'ünü oluşturur. Nicel kayıp dışında alandaki kimlik ve değer kaybı ise üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur.

anlaşılacağı söylenebilir. Bu öyküden çıkarılabilecek bir diğer sonuç ise planlı-tasarımcı ve politika üreticilerin, alan kullanım önerilerini AOÇ peyzajının sahip olduğu değer setleri tespit edilmeksizin ana-akım arazi kullanım önerileriyle geliştirdiği, bu önerilerin kendini yenileyemeyen/peyzaj odaklı planlama ve tasarım çerçevelerini dışarıda tutan refleksler ile oluşturulduğudur.

2. ÖDEVİMİZ OLARAK AOÇ: TİP ALAN KULLANIMI ÜRETME ODAKLI PLANLAMADAN PEYZAJ DEĞERLERİ ODAKLI ALAN YÖNETİMİNE GEÇİŞ

Günümüzde etrafı tel örgü ile sınırlandırılmış AOÇ peyzajı; erişilemez biçimde kanaliz edilmiş Ankara Çayı, alanın güneybatı sınırında belediye faaliyetleri sonucunda beliren hafriyat tepeleri ile kentin geometrik merkezinde yer alan büyük bir 'eşik' ve 'sınır' olarak varlığını sürdürmektedir (Şekil 6, Şekil 7). Erişemediğimiz, ölçeğini-sınırlarını-parçalarını kavrayamadığımız, biyoçeşitliliği ile ilgili kapsamlı bilgiye sahip olmadığımız bu peyzaj; Ankara kentinin iklim verileri, hidrolojik ve jeomorfolojik ana hatları açısından hayati öneme sahiptir. AOÇ alt havzası; üniversite ormanları ve vadi sistemlerinden oluşan bir mega-yapının önemli bir parçasıdır (Şekil 8). Türkiye'de kendine ait bir kanuna sahip tek peyzaj olan Atatürk Orman Çiftliği, tüm ulusal yasal araçlara ve Türkiye'nin de imzacısı olduğu uluslararası sözleşmelere rağmen derin tahrip ve yok olma riski altındadır.

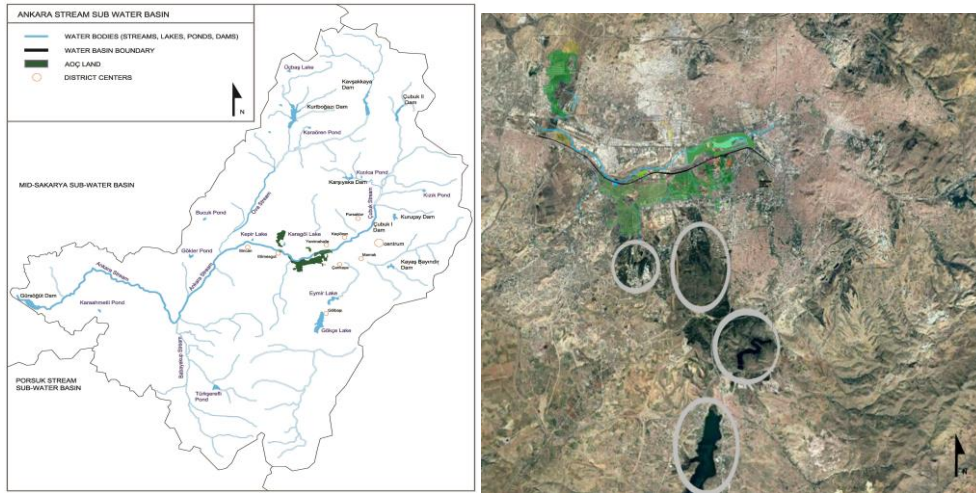

Şekil 6a: Ankara Çayı, 2008 öncesi. Kaynak: <http://www.panoramio.com/photo/14842467>

Şekil 6a: AOÇ alanı ve Ankara çayı, 2014. Kaynak: Selin Çavdar Sert fotoğraf arşivi

Şekil 7. AOÇ hafriyat tepeleri, 2014. Kaynak: Selin Çavdar Sert AOÇ fotoğraf arşivi

Şekil 8a. AOÇ alt havzası. (Çavdar Sert, 2017)

Şekil 8b. Peyzajın ölçekleri-sınırları-bağlamları. Sistem ve mega-yapı bileşeni ve doğal varlık olarak AOÇ. (Düzenleyen Selin Çavdar Sert)

Oysa 1980'lerden günümüze dünyadaki peyzaj koruma pratiği ufuklarını 'değer koruma-üretim odaklı alan yönetimi', 'değer ve bağlam odaklı peyzaj planlama ve tasarımı' hattında genişletmiştir. Biçimci ve süslemeci peyzaj yaklaşımlarından ziyade bağlam ve peyzaj altyapısı üretmeye odaklanan yaklaşımların benimsendiği, çok disiplinli, çok aktörlü projelerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yaklaşımlar, aynı zamanda doğa-kent, tarım-kent, ulaşım-doğa, sanayi-doğa, kültür-doğa gibi kavram ikililerinin bir arada var olabildiği üretken mekanların da öncülerini ortaya çıkarmıştır

(Şekil 12). Peyzaj ve değer odaklı altyapı projelerinde kavramlar yeniden yorumlanmakta; yüksek kirlilik düzeyine sahip sanayi peyzajları (Şekil 10), kanal peyzajları (Şekil 9), atıl ulaşım peyzajları (Şekil 11), sınır ve eşik kavramlarının geçirimsiz karşılıkları ile ele alınmamaktadır. Böyle bakıldığında eşik ve sınır kavramları ve peyzajları; 'toplumsallaşmaya imkan veren ve doğa deneyimi sağlayan bir yer olarak eşik'; 'kapsayıcı, geçirgen ve üretken bir bölge olarak sınır' olarak tarif edilebilmektedir. Kavramların peyzaj odaklı yeniden yorumu ve tarifi, çok katmanlı ve büyük ölçekli peyzajlar için üretilecek alan kullanım kararlarını ve tasarım çözümlerini özgün kılacaktır. Bu perspektiften, AOÇ peyzajının ölçeği ve içinde barındırdığı çok katmanlı değer sistemleri göz önünde bulundurulduğunda, risk altındaki bu modern peyzaj mirasının tip alan kullanımı üretmeye dayalı planlama ve koruma anlayışı ile değil 'değerler odaklı alan yönetimi modelleri' ve peyzajın güncel kavramsal çerçevesi esas alınarak sürdürülmesi gerekmektedir (Çavdar Sert, 2017c).

Şekil 9. Seoul Cheonggyecheon Restorasyon Projesi, Güney Kore. Kaynak: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2210670718307716>

Şekil 10a. Shanghai Houtan Park. Kaynak: <https://www.archdaily.com/131747/shanghai-houtan-park-turenscape>

Şekil 10b. Arazi ıslahı ile yeniden düzenleme/yenileme, 1989. Emscher park, Ruhr.
Kaynak: <http://www.mai-nrw.de/Nature.21.0.html?&L=1>

Şekil 11. Yeniden kullanım için uyarlanmış demiryolu hattı ve peyzajı, 2011. Highline District. Kaynak: <http://www.thehighline.org/events/design-programs-free/2013/6/talk-beyond-the-high-line-transforming-philadelphia>

Şekil 12a. Sonsuzluk, yaşam, insanlık tarihi “Wheatfield - A Confrontation: Battery Park Landfill” by Agnes Denes, Downtown Manhattan, 1982. Kaynak: <http://www.agnesdenesstudio.com/WORKS7.html>

Şekil 12b. Shenyang Mimarlık Fakültesi Peyzajı, Çin. Kaynak: <http://land8.com/profiles/blogs/viashenyang-architectural>

KAYNAKÇA

- Belanger, P. (2013). Infrastructural ecologies. C. Waldheim, G.Aquino, ve Y. Hung (Eds.), *Landscape infrastructure*. İsvicre: Birkhauser Verlag. ss. 20–25.
- Bütüner, F., Çavdar Sert, S. (2021). Kentsel peyzajın değişen kavramsal çerçevesi: Ankara üzerine değerlendirmeler (The Changing Conceptual Framework of the Urban Landscape: Reflections on Ankara). *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 9 (1). VEKAM, ss:89-107, Ankara. DOI: [10.5505/jas.2021.27146](https://doi.org/10.5505/jas.2021.27146)
- Corner, J. (1999). *Recovering landscape: Essays in contemporary landscape architecture*. Princeton Architectural Press.
- Çavdar, S. (2014). Atatürk Orman Çiftliği'nin dönüşüm süreci ve nedenleri, *Mimarlık Dergisi*, Sayı:377, Ankara.
- Çavdar Sert, S. (2017a). Atatürk Forest Farm As A Heritage Asset Within The Context of Turkish Planning Experience 1937-2017 [Türk Planlama Deneyimi Bağlamında Bir Miras Değeri Olarak Atatürk Orman Çiftliği 1937-2017], ODTÜ Mimarlık Fakültesi, Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı, Ankara.
- Çavdar Sert, S. (2017b). Bir Fikir Mirası Olarak Atatürk Orman Çiftliği'nin Somut ve Somut Olmayan Değerleri. *Ankara Araştırmaları Dergisi*, 5 (2). VEKAM, ss:225-256, Ankara. DOI: 10.5505/jas.2017.97269
- Çavdar Sert, S. (2017c). “Çok Katmanlı Değerler Sistemine Sahip Koruma Alanlarında Disiplinlerarası Diyalog: Atatürk Orman Çiftliği Deneyimi”. Ed: E. S. Dağ, E. Sevim, E. İplikçi, Ö. Yalçınkaya. *Koruma: Geçmiş, Bugün, Gelecek Arasındaki Diyalog Sempozyumu, 26-28 Ekim 2017* içinde (ss. 104-113). Ankara: TED Üniversitesi, TMMOB Şehir Plancıları Odası, ODTÜ.
- Çavdar Sert, S. (2019). Atatürk Orman Çiftliği modern mimarlık mirasını alanın özgün işlevi üzerinden okumak. *Mimarlık Dosya Dergisi DOCOMOMO Türkiye Özel Sayısı*, Sayı:Aralık/43, ss: 106-115. Mimarlar Odası, Ankara.
- Eckbo,G. (1950). *Landscape for Living*.
- Eckbo,G.(1969). *The landscape we see*. New York: McGraw-Hill.
- Jackson,J.B. (1984). *Discovering the vernacular landscape*.Londra: Yale University Press.

- Jansen, H. (1936) 12.08.1936 tarihli 3923,3924, 3925 numaralı planlara ait izahname [Yazışma]. (Dosya Dijital No 601309; plan no: 1142) T.C. Cumhurbaşkanlığı Dijital Arşivi, Beştepe, Ankara.
- Jansen, H. (Çizen). (1939). *Ankara ve Civarı Planı M 1:10000* [Plan]. (Envanter No: 23001; plan no: D 4239) Berlin Teknik Üniversitesi Mimarlık Müzesi Arşivi, Almanya.
- Keskinok, Ç. (2007). Bir Özgürleşme Tasarısı Olarak Atatürk Orman Çiftliği. *Bir Çağdaşlaşma Öyküsü Atatürk Orman Çiftliği*, (ss.70-80) Ankara: Koleksiyoncular Derneği Yayını.
- Keskinok, Ç. (2000). Atatürk Orman Çiftliği: Kuruluşu, Sorunları ve Gelişme Seçenekleri için Öneriler. *Mimarlık Dergisi*, 292, 43-46.
- Lyle, J. T. (1999). *Design for human ecosystems: landscape, landuse, and natural resources*. Washington: Island Press.
- McHarg, I.(1969). *Design with nature*.
- Nijhuis,S. Jauslin,D. (2015). Urban landscape infrastructures:Designing operative landscape structures for the built environment. S. Nijhuis, D. Jauslin ve F. VanderHoeven(Ed.), *Flowscales: Designing infrastructure as landscape*. TU Delft. ss. 13–34.
- Norberg-Shulz, C. (1980). *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*.New York: Rizzoli
- Öztoprak, İ. (2006). *Atatürk Orman Çiftliği'nin Tarihi*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi,
- Relph, E.C. (1976). *Place and placelessness*. London: Pion
- Tankut, G. (1993). *Bir Başkent'in İmarı, Ankara (1929-1939)*. İstanbul : Anahtar Kitaplar
- Thompson,I.(1999). *Ecology, community and delight: An inquiry into values in landscape architecture*. London: Routledge.

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

KRİZLER ÇAĞINDA (PEYZAJ MİMARLIĞI): KURTARICI MI? ARABULUCU MU?

Doç. Dr. Ebru Erbaş Gürler

İstanbul Teknik Üniversitesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, İstanbul, Türkiye

ABSTRACT

It is clear that landscape architecture, which was shown as the key and superhero discipline as a solution to the environmental crises in the world in the Declaration of Concern written in 1966, cannot undertake such a difficult task alone today. The New Landscape Declaration published fifty years after this declaration, this time, based on the deepening climate crisis in the 21st century, has brought forward suggestions that will shed light on us for the next fifty years in the national sense. The basis of the solution lies in acting with a holistic perspective and common mind. The way of landscape architecture will be opened only if it goes through a conciliatory and mediator approach.

Keywords: landscape architecture, environmental crises, new landscape declaration

GİRİŞ

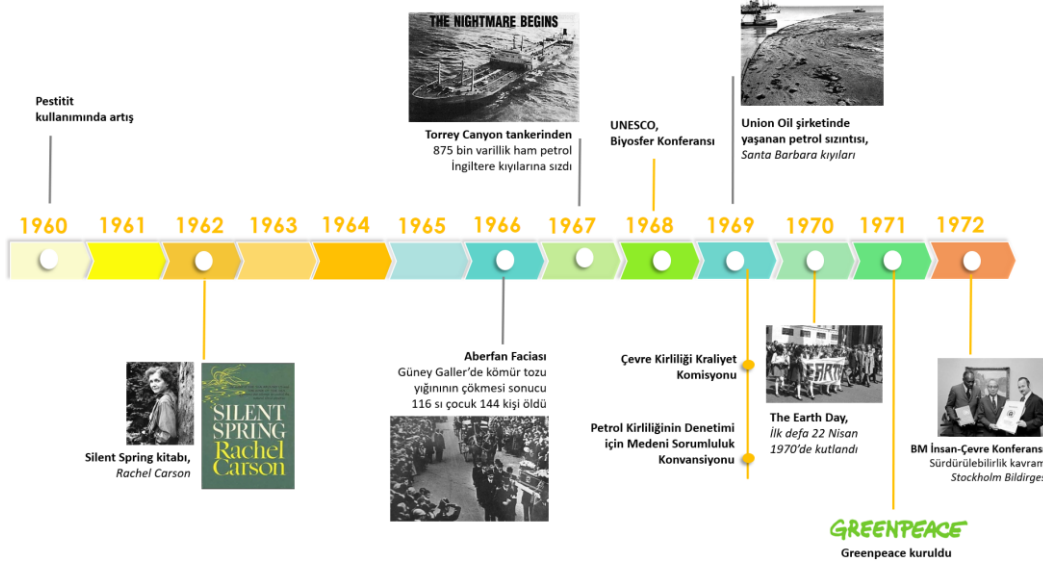
Dünyamız sadece bugün krizler ile karşı karşıya kalmamıştır. Krizler hep vardı, içerik ve yön değiştirerek var olmaya da devam edecek. Ancak günümüz koşulları, krizlerin içeriğinin derinleştiği ve çıkış sıklığının artmasına elverişli bir ortam hazırlamaktadır. Sanayi Devrimi bu koşulların yakın zamandaki en büyük tetikleyicisi olarak karşımıza çıkıyor. 19. yüzyıl, artan sanayileşme ve toplu üretim modellerinin hayatımıza girmesinin doğurduğu çevresel problemlerin gün yüzüne çıktığı ve de buna karşın geliştirilen kavramların ve çözüm önerilerinin ortaya çıktığı başlangıç dönemidir. Çevre problemleri ve bununla gelen krizler, insan ırkı dünyaya egemen olmaya başladığından beri elbette vardı. Ancak endüstri toplumu olma yolunda atılan adımlar bu süreci çok hızlandırdı. “Ekoloji” de bu hızlandırılmış sürecin başlarında hayatımıza giren kavramlardan biri. 1800’lerin ortasında Ernst Haeckel’in ekolojiji “*canlıların kendi aralarında ve içinde buldukları organik ve inorganik çevre ile olan ilişkilerinin tümünü araştıran bilim dalı*” olarak tanımlamasının ardından geçen yüzyılda bu alandaki farkındalık yükselmiş ve çevreyi korumaya dair pek çok kanunun ve sözleşmenin ilk adımları atılmıştır (Roussopoulos, 2017) (Şekil 1).

Şekil 1. 19. yüzyılda çevre ve ekoloji temelli önemli gelişmeler.

BİR KURTARICI OLARAK PEYZAJ MİMARİ

20. yüzyılın ortalarına gelindiğinde ise dünya ekolojiyi başka boyutları ile tartışır ve artan çevre problemlerine çözüm arayışları içerisinde onu başka disiplinlerine dahil ederek, ekoloji temelli tasarım ve planlamanın ilk adımlarını atmış durumdadır. Özellikle 60'lı ve 70'li yıllar, artan çevresel problemler nedeniyle bugün içinde yaşadığımız kriz ortamının bir benzerini sunmaktaydı. Çok sayıda çevre felaketinin yaşandığı bu dönem beraberinde bu konuların tartışıldığı ve çözüm arandığı ses getiren yayınlar, konferanslar, komisyonlar, sivil toplum örgütlerinin kuruluşu ve hatta 22 Nisan 1970'de ilk Yeryüzü Günü'nün kutlanmaya başlanması gibi olumlu gelişmeleri de beraberinde getirmiştir (Şekil 2). Peyzaj mimarlığı disiplini de bu rüzgarı lehine çevirebilmiş ve ekoloji gündemi ile sıçrama yaşamıştır. Bu gündem peyzaj mimarlığının içerik ve yöntem olarak zenginleştirmiş ve mesleki kimliğini geliştirmesine yardımcı olmuştur. Öyle ki 1966'da Ian McHarg ve arkadaşları tarafından yayınlanan *A Declaration of Concern* isimli bildirmede peyzaj mimarlığı, çevresel krizleri çözmek için "anahtar meslek disiplini" olarak gösterilmiştir ("Lau Foundation", 2016 a) (Erbaş Gürler, 2017).

Şekil 2. 1960'larda yaşanan çevre felaketlerinden bazıları ve çevresel farkındalığa dair yaşanan önemli gelişmeler.

Çevresel problemlerin yoğunlaşmaya başladığı 60'lı yılların ortamı düşünüldüğünde bu önerge kulağa çok sıra dışı gelmese de; o zamana kadar birbirinden ayrı duran disiplinlere ait mensupların bir araya gelerek ortak bir akıl üretmeleri ve bunu söyleme dönüştürmeleri, dönemine göre yadsınamayacak bir gelişme olarak görülmelidir. Peyzaj mimarı da bu bildirgede *ortak aklın merkezindeki kurtarıcı konumundadır* (Şekil 3).

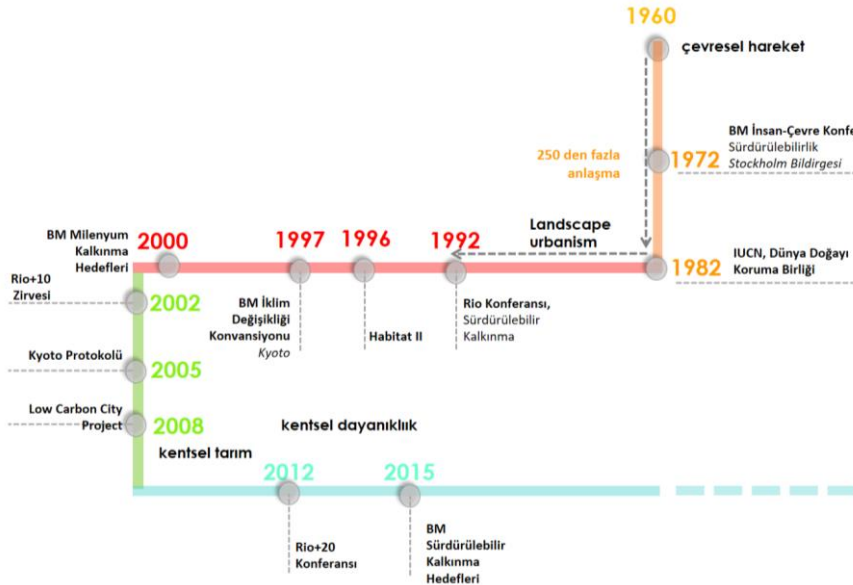
A Declaration of Concern, 1966

"A sense of crisis has brought us together. What is merely offensive or disturbing today threatens life itself tomorrow. We are concerned over misuse of the environment and development which has lost all contact with the basic processes of nature... A key to solving the environmental crisis comes from the field of landscape architecture, a profession dealing with the interdependence of environmental processes".

Şekil 3. 1966 Bildirgesi ("Lau Foundation", 2016 a) ve 1960'ların ekoloji temelli üretken ortamı.

Bu yıllardaki çevresel hareket ve ardından beliren sanat akımları, bu bildirge ve 1960'lardan 1982'ye kadar süreçte yapılan 250'den fazla çevre ve ekoloji odaklı anlaşmalara ve kavramlara bakarsak -ki sürdürülebilirlik kavramı da bunlardan en bilineni- kurtarıcının ekoloji mi yoksa peyzaj mimarlığı mı olduğu tartışmalı bir konudur (Şekil 4). Öyle ki ekolojinin peyzaj mimarlığının gelişimine ve yönelimine olan katkısının, peyzaj mimarlığının o dönemdeki çevre sorunlarını çözmeye olan katkısından daha büyük olduğu bile söylenebilir.

Şekil 4. 1960'lardan günümüze önemli çevre bildirgeleri, protokolleri ve konferanslarından bazıları (Roussopoulos, 2017) ("Tika", 2012).

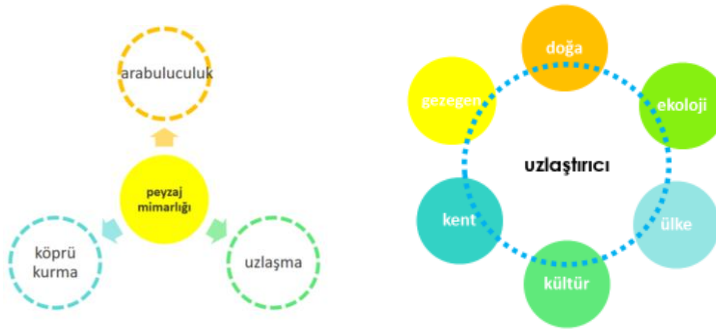

60'lı yıllarda aldığı ivme ile başka alanlar ve kavramlar ile harmanlanarak yoluna devam eden peyzaj mimarlığının, McHarg ve arkadaşlarının 1966'da kendisine biçtiği kurtarıcı rolünden elli yıl sonra 2016'da, yine aynı üniversiteden Richard Weller ve Billy Fleming tarafından tekrar bir değerlendirmeye tabi tutularak geçen elli yılın ardından sırtına bindirilen bu büyük görevde ne denli başarılı olduğu tartışmaya açılmıştır ("Lau Foundation", 2016 b), ("The Dirt", 2016 a), (Weller, 2016). Weller ve Fleming bu bildirmede, "Peyzaj Mimarlığı Başarısız mı Oldu?" sorusunu sorarak, 1966'daki bildirmede peyzaj mimarlığının çevresel krizleri çözmeye anahtar meslek dalı olarak gösterilmesinin günümüz koşullarında mümkün olmayacağı belirtmektedir. Gerek elli yıl önce gerekse bugün, bu problemlerin çözümünün tek bir meslek disiplinin omuzlarına yüklenemeyecek kadar büyük ve karmaşık olduğunu savunmakta ve de yaşadığımız çağda çevresel krizin tek sebebinin sadece endüstri devrimi olmadığını altını çizmektedirler. Endüstrileşme ile birlikte gelen kar odaklı kapitalizmin bu durumu tetiklediği ve kapitalist düzenin meslekler üzeri bir kontrol mekanizmasının sonucu olduğu için çözümün sadece peyzaj mimarlığı üzerinden olmayacağına dikkat çekmektedirler. Ek olarak; son elli yıl içerisinde Peter Walker'ın öncü olduğu *sanatçı peyzaj mimarı*, McHarg'ın öncü olduğu *bilim ve ekoloji tabanlı peyzaj mimarı* ve de Charles Waldheim'in öncüsü olduğu *şehircilik bakış açısına sahip peyzaj mimarı* (landscape urbansim) olmak üzere 3 farklı mesleki kimlik ve odak oluştuğuna belirtmekte ve de bunları birbiri ile yarışan ve birbirini çürüten modeller olarak görmektense, birbirleri olmadan ne gibi eksiklikleri olacağına odaklanmanın daha doğru olacağını vurgulamaktadır. Özellikle de günümüzdeki kadar büyük çaptaki iklim değişimi ve aşırı kentleşme gibi problemler ile baş etmek için tüm bu farklı model ve paradigmalardan bütüncül bir bakış açısıyla yararlanmak gerektiğini de dile getirmektedir.

ARABULUCU VE UZLAŞTIRICI OLARAK PEYZAJ MİMARİ

Günümüz koşulları ve bakış açısı ile kurtarıcı rolünü devreden peyzaj mimarlığını bugün nasıl bir rol ve içerik üzerinden tartışmalıyız? Bu soruyu cevaplamak için Elizabeth Meyer'in arabulucuk (mediation) kuramı üzerinden düşünebiliriz. Meyer (1993) peyzajın; *aracılık etme*, *uzlaşma* ve *köprü kurma* gibi kültürel bağ kuvvetlendiren yönlerinin altını çiziyor ve peyzaj kuramı ile sosyal ve politik bağlam arasındaki önemli ilişkiye vurgu yapıyor (Meyer, 1993). Bu kapsamda peyzaj mimarlığını değerlendirdiğimizde ona, farklı konuları ve durumları bir çarkın dişlileri gibi ele alması gereken, ekolojik, sosyal, estetik, politik ve ekonomik bağlamları hem bir arada hem ayrı katmanlar halinde birbiri ile uyumlu çalıştırabilen hem arabulucu, hem de yakın temasta olduğu mimarlık ve planlama gibi disiplinler ile köprüleyici ve uzlaştırıcı bir rol üstelenen daha bütüncül bir rol tarifleyebiliriz (Şekil 5). Bu uzlaşma ve arabulucu bakış açısı ile mesleğin kendi içinde anlamlandırmaya ve çözmeye çalıştığı gezegensel, küresel, ülkesel, yerel, doğal, kültürel ve sosyal pek çok farklı

gündem ve sorunu da ele alış biçimimizi yeniden masaya yatırabiliriz. Bu bağlamda peyzaj mimarları için “yaşadığımız yüzyılın jonglörüdür” de diyebiliriz.

Şekil 5. Peyzaj mimarlığının arabulucu ve uzlaştırıcı durumu.

21.Yüzyıl Peyzajları İçin Yeni Bir Vizyon ve Gelecek 50 Yıl İçin Tavsiyeler

Weller ve Fleming ile eş zamanlı olarak 10-11 Temmuz 2016'da, *A Declaration of Concern* bildirgesinin yayınladığı Pensilvanya Üniversitesi'ndeki aynı salonda bu sefer 700 peyzaj mimarı toplanarak *New Landscape Declaration* (Yeni Peyzaj Bildirgesi) adı altında yeni bir bildirge hazırladılar ve peyzaj mimarlarını aksiyona çağıran bir duyuru metni hazırladılar ("Lau Foundation", 2016 c), ("The Dirt", 2016 b). Metindeki temel başlıklar ve alt başlıklarda vurgulanan konular şu şekildedir;

Peyzaj mimarları özellikle gelişmekte olan ülkelerde hava, su, gıda ve atık gibi konulara değinmeli

- Kaynak yönetimi için daha iyi peyzaj sistemleri tasarlanmalı,
- Doğal kaynakların değerlendirilmesinde ve yönetilmesinde peyzaj mimarları daha büyük bir rol oynamalı,

Peyzaj mimarları kentleşmenin etkilerini iyileştirmeli

- 1 milyar insanın kentlerde yaşadığı bu çağda belli bir kesime hitap eden *düzenlenmiş küçük yeşil süsler* olarak idealize edilmiş park vizyonlarının peşinden gitmek yerine, peyzaj mimarları karmaşık kentsel sistemler ile uyumlu çalışmalı ve bu büyük sistemin sorunlarını yumuşatmanın yollarını aramalı,

Peyzaj mimarları toplum merkezli bir yaklaşım benimsemeli

- Toplumsal olan ekolojik olanla ilişkilendirilmeli,
- Adalet ve estetik peyzajda bir arada bulunmalı - *peyzaj demokrasisi*

Peyzaj mimarları daha politik olmalı

- Peyzaj mimarlarının politik ortamlarda daha görünür olması ve politik tartışmalara daha çok katılması ve bu ortamlardaki işbirliklerine daha açık olmaları,

Peyzaj mimarları yaban hayatı için bir gelecek yaratmalı

- Birçok farklı fragmana ayrılmış bugünün peyzajları için daha kapsayıcı bir yaklaşıma, insanlık ve doğa arasında yeni bir felsefi ilişkiye,
- Gezegenin kalan diğer yarısının korunması ve kalan parçaları birbirine bağlayan gezegensel bir stratejiye,
- Sürdürülebilirliğin her tür ve ölçekteki peyzajda ele alınması ve de SİTES gibi sistemlerle projelerin sertifikalandırarak doğanın her kırıntısını tutulmasına ihtiyaç olduğu,

Peyzaj mimarlarının sayısı çarpıcı biçimde artmalı

- Gelişen dünyada yeterince peyzaj mimarının olmadığı,
- Daha küresel bir bakış açısına ihtiyacımız olduğu,
- ABD ve Avrupa'da eğitim gören peyzaj mimarlarının ülkelerine dönüp kendi yerellerindeki sorunları çözmelerinin önemi,

Peyzaj mimarları yeşil altyapıdan daha iyi yararlanmalı

- Yeşil altyapının toplumsal sorunların çözülmesine yönelik katalizör görevi görmesi,

Peyzaj mimarları insan deneyimini tasarımın merkezinde tutmalıdır

- Sadece ekolojik konulara odaklanmanın yerine deneyim, sanat ve tasarımla da harmanlanmış bütünlük bir bakış açısının gerekliliği,

Peyzaj mimarlığı eğitim sisteminde devrim yapılmalı ve eğitimde daha pragmatik olunmalı

- Eğitim sistemi ekoloji ve estetiği birlikte ele almalı, ilişkisini sorgulatmalı,

Aksiyon alınması gerekli görülen tüm bu hususlara ek olarak bildirge, önümüzdeki 50 yıl boyunca peyzaj mimarlarının iklim değişikliğiyle mücadele etmek, toplumların değişen dünyaya uyum sağlamasına yardımcı olmak, zengin ya da fakir her topluluğa sanatsal ve sürdürülebilir parklar ve açık alanlar sunmak, kültürel peyzaj mirasını

korumak ve dünyadaki her tür yaşamın sürdürülebilirliği için çabalaması gerektiğine vurgu yaparak gelecek için tavsiyelerde bulunmuşlardır.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Yukarıda tartışılan bildirelerin elbette yayınladığı yer itibariyle Amerika kıtasındaki peyzaj mimarlarının gözlüğünden farklı zamanlarda mesleğe ve meselelere bir bakış sunduğu unutulmamalıdır. Ancak, kendi ulusal söylemimizi oluşturabilmek adına da önemli bir altlık olarak da bilinmesi ve ele alınması da iyi olacaktır.

Günümüz koşulları düşünüldüğünde öyle görünüyor ki krizler farklı biçimlere hep var olacak ve biz peyzaj mimarları olarak bu ve benzeri konuları farklı boyutları ile küresel ve ulusal düzlemde tartışmaya devam edeceğiz. Fakat bir elli yıl daha bekleyip dünyaya ne olacağını görmek yerine şimdiden işlemediği görülen müdahale kalıplarından vazgeçmek atılabilecek en temel adımlardan biridir. Dünyamızı “iyileşmesi gereken bir hasta” olarak düşünürsek sadece kriz anlarından ibaret akut müdahaleler yerine kronikleşmiş durumlara uzun soluklu çözümler bulmak, krizi üreten toplumsal ve ekonomik yapıların içinde rol almak, tepkisellik yerine önleyicilik, kriz yönetimi yerine risk yönetimi ve de direnç göstermek yerine adaptasyon stratejilerine odaklanarak dünyadaki karmaşık sistemlerin içinde doğann yapıcı bir parçası olarak var olabiriz.

KAYNAKLAR

The Dirt. (2016 a). Has Landscape Architecture Failed? Erişim adresi: <https://dirt.asla.org/2016/03/23/has-landscape-architecture-failed/> 03.23.2016.

The Dirt. (2016 b). New Landscape Declaration: Visions for the Next 50 Years. Erişim adresi: <https://dirt.asla.org/2016/06/16/the-new-landscape-declaration-visions-for-the-next-50-years/>

Erbaş Gürler, E. (2017, Ocak). *Peyzaj Mimarlığında Söylem(sizlik) Sorunsalı ve Çözüm Önerileri*, TMMOB Peyzaj Mimarları Odası, 6. Peyzaj Mimarlığı Kongresi, Antalya 2016 Aralık.

Meyer, E. K. (1993). *Situating Modern Landscape Architecture. Theory as a Bridging, Mediating and Reconciling Practice*, CELA: Design+Values, 1992.

Landscape Architecture Foundation. (2016 a). A Declaration of Concern. Erişim adresi: <https://www.lafoundation.org/who-we-are/values/declaration-of-concern>

Landscape Architecture Foundation. (2016 b). Has Landscape Architecture Failed? Erişim adresi: <https://www.lafoundation.org/news/2016/03/has-landscape-architecture-failed>

Landscape Architecture Foundation. (2016 c). New Landscape Declaration. Erişim adresi: <https://www.lafoundation.org/take-action/new-landscape-declaration#nlldocument>

Roussopoulos, D. (2017). *Politik Ekoloji*, Sümer Yayıncılık, çev. Elhüseyni, F.D.

Tika. (2012). Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma (Rio+20) Konferansı. Erişim adresi: https://www.tika.gov.tr/tr/duyuru/birlesmis_milletler_surdurulebilir_kalkinma_rio20_konferansi_20_22_haziran_2012_tarihleri_arasinda_rio_de_janerioda_gerceklestirecek-9293

Weller, R. (2016). Has Landscape Architecture Failed? Erişim adresi: <https://richard-j-weller.squarespace.com/s/Has-Landscape-Architecture-Failed.pdf>

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röya ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

5. OTURUM | EKOLOJİ

Oturum Başkanı: Prof. Dr. Rüyâ YILMAZ

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

PEYZAJ PLANLAMADA PEYZAJ KALİTESİ DOĞAL VE KÜLTÜREL TEHLİKELER İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Prof. Dr. Osman UZUN

*Düzce Üniversitesi Orman Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü,
osmanuzun@duzce.edu.tr*

ABSTRACT

According to the European Landscape Convention, the "Landscape Quality Objective" is the formulation by competent public authorities of society's expectations regarding the landscape characteristics of its environment for particular landscapes. It states that "Each Party undertakes to define quality criteria for landscapes identified and valued, after consultation with the public."

Landscape Quality is the state of having the best known features of the landscape in which it lives. In other words, it is the ability of landscape structure and functions to meet the expectations and needs of living things. In order to reveal the landscape quality, the analysis results obtained as a result of landscape structure function analysis, landscape indicators and landscape impact, change and pressure analysis are used. The high quality of the landscape shows that the function and structure of the ecosystems that make up the landscape are continuous and support ecosystem services. It should be aimed to preserve such landscapes as much as possible and to transfer them to future generations. In ecosystems with low landscape quality, the effects of human and natural interventions are seen. A number of measures need to be taken, such as reducing, balancing, eliminating or balancing these interventions in both urban and rural areas. In this context, the management of landscape quality can be done spatially at the level of landscape units or at the level of micro-catchments.

Surface runoff potential, erosion map, population density, human use indicators, road density, the ratio of the length of the stream in the agricultural cover to the length of the stream in the same micro-catchment are the factors that reduce the landscape quality. Stream length ratio in the buffer zone, integrated natural hazards (landslide, erosion, earthquake, flood, etc.), micro-catchments problematic in terms of discharge points, micro-catchments problematic in terms of solid waste storage areas, pressures on agricultural lands in micro-catchments, surface water pollution, Pressure status of HESs on micro-catchments, total nitrogen (n,p) load transmitted to streams with diffuse

pollutants, stone, sand and mines criteria in 300+700 m buffer zones of dams, lakes and ponds can be evaluated.

In this study, an evaluation of the factors that reduce the landscape quality within the scope of landscape planning has been made and some suggestions have been made regarding spatial planning.

Keywords: Landscape quality, Landscape planning, Landscape character analysis

1. GİRİŞ

Avrupa Peyzaj Sözleşmesine göre, "Peyzaj Kalite Hedefi", özel peyzajlar için, toplumun kendi çevresinin peyzaj özelliklerine ilişkin beklentilerin, yetkili kamu otoritelerince formüle edilmesidir. Her bir Taraf, "tanımlanan ve değer biçilen peyzajlar için, kamunun görüşünün alınmasından sonra kalite kriterlerinin tanımlanmasını taahhüt eder" denilmektedir.

Cassatella, C.; Peano, A. 2011'e göre, Peyzaj kalitesi, mekânsal özellikleri (arazi örtüsünün yapısı), ekolojik özellikleri (ekosistemlerin işleyişi ve çeşitliliği), görsel özellikleri (biçimlerin, şekillerin, renklerin vb. uyumu ve bu uyumun kamu algısı) ile kültürel değeri (kaynaklar ve kültürel mirasın durumunu) içermektedir (Sowińska Świerkosz ve Michalik 2020) (şekil 1).

Peyzaj Kalitesi, içinde yaşanan peyzajın bilinen en iyi özelliklerini bünyesinde taşıması durumudur. Başka bir deyişle, peyzaj yapısının ve fonksiyonlarının canlıların beklenti ve gereksinimlerini karşılayabilme yeteneğidir. Peyzaj kalitesinin ortaya koyulabilmesi için peyzaj yapı fonksiyon analizleri, peyzaj göstergeleri ve peyzaj etki, değişim ve baskı analizi sonucunda elde edilen analiz sonuçlarından yararlanılmaktadır. Peyzaj kalitesinin yüksek olması, peyzajı oluşturan ekosistemlerin fonksiyon ve yapısının süreklilik gösterdiğini, ekosistem servislerini desteklediğini göstermektedir. Bu tür peyzajların olabildiğince korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması hedeflenmelidir. Peyzaj kalitesinin düşük olduğu ekosistemler de ise insan ve doğal müdahalelerin etkisi görülmektedir. Gerek kentsel gerekse kırsal alanlarda bu müdahalelerin azaltılması, dengelenmesi, yok edilmesi ya da denkleştirilmesi gibi bir dizi önlem alınması gerekmektedir. Bu bağlamda peyzaj kalitesinin yönetilmesi mekânsal olarak peyzaj birimleri düzeyinde yapılabileceği gibi mikro havzalar düzeyinde de yapılabilmektedir (Uzun ve ark 2015, Uzun ve ark. 2021)

Şekil 1. Peyzaj kalitesi

Bu çalışmada bölgesel ölçekte oluşturulabilecek bir peyzaj kalitesi kavramı üzerinde durulmuştur. Bu kapsamda Peyzaj kalitesine azaltan etmeler olarak yüzey akış potansiyeli, erozyon haritası, nüfus yoğunluğu, insan kullanımı göstergeleri, yol yoğunluğu, tarım örtüsü içindeki akarsu uzunluğunun aynı mikro havzadaki akarsu uzunluğuna oranı, yolların 50 m. tampon zonunda yer alan akarsu uzunluğu oranı, bütünleşik doğal tehlikeler (heyelan, erozyon, deprem, taşkın vb.), deşarj noktaları açısından sorunlu mikro havzalar, katı atık depo alanları açısından sorunlu mikro havzalar, mikro havzalardaki tarım toprakları üzerindeki baskılar, yüzeysel su kirliliği, hes'lerin mikro havzalar üzerindeki baskı durumu, yayılı kirletici akarsulara iletilen toplam azot (n,p) yükü, baraj, göl ve göletlerin 300+700 m tampon zonlarında, taş, kum ve maden ocakları kriterlerinden hareket edilmiştir (Uzun ve ark 2015, 2021). Çalışmada peyzaj kalitesini azaltan etmenlerin peyzaj planlama kapsamında bir değerlendirmesi yapılarak, mekânsal planlamaya ilişkin bazı öneriler getirilmiştir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Çalışmanın materyalini peyzaj kalitesi ile ilgili yapılan farklı literatür çalışmaları oluşturmaktadır. Yöntem yaklaşımında ise peyzaj kalitesi kavramından yola çıkılarak, bu kavramında doğal ve kültürel tehlikelerle ilişkisi ortaya konulmuş ve mekânsal planlamaya yönelik olarak bazı öneriler getirilmiştir.

3. ARAŞTIRMA BULGULARI

Peyzaj Kalitesi; içinde yaşadığımız peyzajın bilinen en iyi özelliklerini bünyesinde taşıması durumudur. Peyzaj yapısının ve fonksiyonlarının canlıların beklenti ve gereksinimlerini karşılayabilme yeteneğidir. Yeşilirmak Havzası Peyzaj Atlası'nın Hazırlanması Projesi kapsamında peyzaj kalitesinin ortaya konulabilmesi için peyzaj fonksiyon analizleri, peyzaj göstergeleri ve peyzaj etki, değişim ve baskı analizi sonucunda elde edilen analiz sonuçlarından yararlanılmıştır. Bu üç başlık altında aşağıda yer alan 47 adet veri/analiz oluşturulan 726 mikro havza düzeyinde ifade edilerek haritalanmıştır (çizelge 1). Ayrıca poligon bazında da haritalanmıştır. Potansiyel peyzaj kalitesi ve peyzaj kalitesini azaltan etmenlerin CBS ortamında çakıştırılmasıyla mevcut peyzaj kalitesi elde edilmiştir (şekil 2) (Uzun ve ark 2015, 2021).

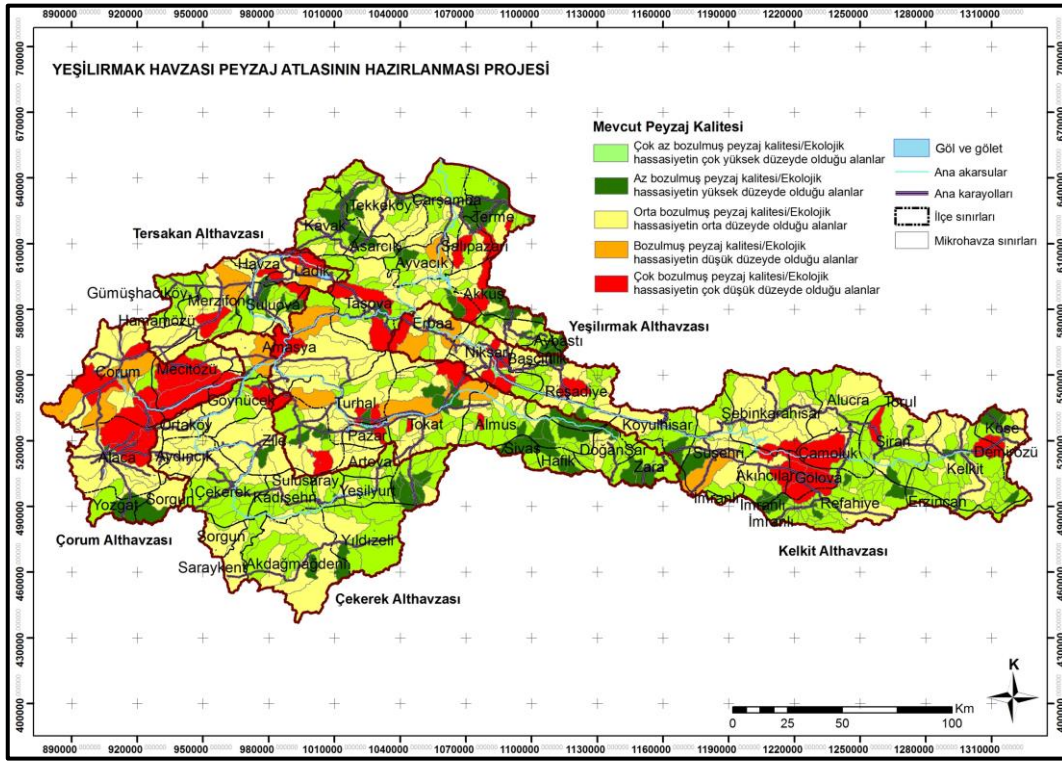
Peyzaj kalite hedeflerinin geliştirilmesi için peyzaj kalitesine yönelik stratejiler oluşturulmuştur. Bu Peyzaj Kalite Hedefleri: Aktif Korunması Hedeflenen Peyzajlar (Peyzaj koruma statülerinin atanması önerilen alanlar), Peyzaj Sürekliliğinin Sağlanması Önerilen Peyzajlar (Uygun alanlara peyzaj koruma statüsü atanabilecek alanlardır), Peyzaj Değerinin Artırılması /Peyzajın Eski Haline Getirilmesinin Önerildiği Peyzajlar, Peyzajın İyileştirilmesi/Doğaya Yeniden Kazandırma Çalışmaları Önerilen Peyzajlar, Peyzajın Yenilenmesi/Yeni Peyzaj Oluşturulması Önerilen Peyzajlar (Yoğun insan müdahaleleri sonrasında oluşan sorunlu, çok bozulmuş peyzaj kalitesine sahip alanlardır. Bu alanlarda; bozulmuş peyzajın eski karakterine dönüşü söz konusu değilse, alanın farklı bir amaçla kullanılması çevre ile sorunsuz bir şekilde jeomorfolojik, hidrolojik ve görsel çözümlerin üretilmesi önerilmektedir) olarak özetlenmiştir.

Çizelge 1. Potansiyel Peyzaj Kalitesi/ Peyzaj Kalitesini Artıran ve Azaltan Etmenler (Uzun ve ark 2015, 2021)

Potansiyel Peyzaj Kalitesi /Peyzaj Kalitesini Artıran Etmenler	Peyzaj Kalitesini Azaltan Etmenler
<ul style="list-style-type: none">○ Peyzaj çeşitliliği (Shannon's Çeşitlilik Göstergesi)○ Peyzaj çeşitliliği (Peyzaj karakter tiplerine (PKT) ilişkin)○ Peyzajın habitat fonksiyonu○ Peyzaj bağlantılılığı○ Biyoçeşitlilik / Bitki biyoçeşitliliği○ Biyoçeşitlilik/ Omurgalı canlılar○ Biyoçeşitlilik/Sürüngenler○ Biyoçeşitlilik/ Sucul canlılar○ Biyoçeşitlilik/Böcekler	<ul style="list-style-type: none">○ İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilirmak Havzası insan kullanım göstergesi - Yerleşim alanları artış değerleri○ Mikro havzalarda km² başına düşen yol oranı○ Mikro havzalar içinde tarım arazileri örtüsü içindeki toplam akarsu uzunluğu oranı○ Yolların 50 m tampon zonunda yer alan akarsu uzunluğu oranı

<ul style="list-style-type: none">○ Peyzajdaki Su infiltrasyonu○ Peyzajdaki Kültürel zenginlikler○ Görsel Peyzaj kalitesi○ Temel arazi kullanımlarının mikro havzalardaki oranları○ Nüfus değişimi (1980-2014 % değişim) Yeşilirmak Havzası 1980-2014 yılları arası azalan nüfus değerleri○ İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilirmak Havzası insan kullanım göstergesi - Orman alanları artış değerleri○ İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilirmak Havzası insan kullanım göstergesi - Tarım alanları azalış değerleri○ İnsan kullanımı göstergesi: Yeşilirmak Havzası insan kullanım göstergesi - Yerleşim alanları azalış değerleri○ Mikro havzalar içinde orman örtüsü içindeki toplam akarsu uzunluğu oranı○ Mikro havzalar içindeki su yüzeylerinin (Baraj, göl ve gölet) mikro havza alanına oranı○ Ekolojik koridor niteliğindeki nehirler○ Sazlık, bataklık alanlar	<ul style="list-style-type: none">○ % 6 eğimden fazla yerlerdeki tarım yapılan arazilerin mikro havza alanına oranı○ Akarsulara iletilen azot miktarları○ Akarsulara iletilen fosfor miktarları○ Havzada yer alan deşarj noktaları açısından sorunlu mikro havzalar○ Havzada yer alan katı atık depo alanları açısından sorunlu mikro havzalar○ Tarım arazileri üzerinde yapılaşma baskısı olan mikro havzalar○ A grubu fiziksel ve inorganik-kimyasal , B grubu organik, C grubu inorganik kirlenme parametrelerine göre mikro havzaların sınıflandırılması○ HES'lerden kaynaklanan sorunlar○ Peyzajın heyelan potansiyeli○ Eğimin %40 ve üzerinde olduğu alanlardaki yerleşimlerin bulunduğu mikro havzalar○ Eğimin %40-20 arasında olduğu alanlardaki yerleşimlerin bulunduğu mikro havzalar○ Deprem riski olan olan, aktif fay hatlarının bulunduğu mikro havzalar○ Barajların 300+700 m tampon zonlarında yerleşim ve tarım bulunduran mikro havzalar○ Taş ve maden ocakları bulunduran mikro havzalar
--	--

Şekil 2. Peyzaj Kalitesi

Oluşturulan bu stratejiler doğrultusunda peyzaj kalite hedefleri belirlenmiştir. Peyzaj kalitesine yönelik yapılan özellikle peyzaj kalitesini azaltan kriterlerden bazıları deprem tehlikesi, tsunami, sıvılaşma tehlikesi heyelan tehlikesi, sel taşkın tehlikesi, fırtına, yangın, kentsel ısı adası etkisi, deniz seviyesi yükselmesi, erozyon gibi yaşadığımız mekanlarda karşı kaşıya kalabileceğimiz bazı doğal tehlikelerle ilgilidir. Dolayısıyla peyzaj kalitesinin neden düşük çıktığının araştırılması ve kalitenin artırılması kapsamında hedeflerin uygulamaya aktarılması peyzajların sürdürülebilirliğine katkı sağlayacaktır.

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği (2014)'nde, "*Nazım imar planlarının hazırlanması sürecinde, planlama alanı sınırları kapsamında aşağıda genel başlıklar halinde belirtilen konularda ilgili kurum ve kuruluşlardan veriler elde edilir; bu veriler kapsamında analiz etüt ve araştırmalar yapılır*" denilerek "*Afet ve diğer kentsel risklerin yüksek olduğu yerleşmeler veya yapıli kentsel çevre için, gerekli görülmesi halinde **kentsel risk analizleri veya sakınım planlaması çalışmaları yapılır. Afet ve diğer kentsel riskler için yapılmış risk azaltıcı tedbirler planlarda esas alınır***" denilmektedir. Dolayısıyla doğal tehlikelerle ilgili riskleri barındıran alanlarda yasal olarak, sakınım planları çalışmalarının yapılması istenmektedir. Ayrıca madde 22 eşik analizleri bölümünde; "*topografik, jeolojik-jeoteknik, hidrojeolojik yapı özellikleri ile arazi kullanımı, tarım ve orman alanları, içme suyu havzaları, sit ve diğer koruma alanları, hassas alanlar, kıyı, altyapı, doğal ve fiziki veriler ile afet tehlikeleri analiz edilerek bir arada değerlendirilir*" ibaresi bulunmaktadır.

Bu ifadelerle mekânsal planlarda sadece tehlike boyutuna dikkat çekilmesini sağlamaktadır. Ancak ekolojik süreçleri içeren, süreç odaklı analizlerin planlara entegrasyonunda eksiklikler bulunmaktadır. Bu eksikliğin tamamlanması için ekolojik süreçleri içeren peyzaj karakter analizi çalışmalarına ihtiyaç bulunmaktadır.

Ekolojik süreçleri içeren peyzaj karakter analizleri ve değerlendirme çalışmaları ile ilgili ülkemizde son 15 yılda ulusal düzeyde farklı çalışmalar yapılmıştır (Uzun ve ark. 2012, Şahin ve ark 2014, Uzun ve ark 2015, Uzun ve ark. 2021, Atik ve ark. 2010, Oğuz ve ark. 2013, Doygun ve ark. 2016, vb.).

Bu kapsamda yukarıda belirtilen eksikliği kapatmak üzere, Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliğine, "**Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirme çalışmaları yapılır. Peyzaj kalitesini artırıcı ve mevcut bozuk kaliteyi azaltıcı tedbirler planlarda esas alınır.**" şeklinde bir cümlenin ilave edilmesi aynı sakınım planlarında olduğu gibi doğal kaynakların işlevlerine uygun olarak planlanması, korunması ve yönetimini destekleyecektir. Dolayısıyla peyzaj/ekosistemler içinde gerçekleşen doğal süreçlerin peyzaj karakter analizleri ile mekânsal planlamaya aktarımız söz konusu olacaktır. Mekansal strateji planları, çevre düzeni planları, imar planlarına entegrasyon gerçekleştirilecektir.

Peyzaj karakter analizi çalışmalarının hızlandırılması için, yasal ve yönetsel süreçlerde yer almasının sağlanması ile birlikte; kısa ve orta vadede aşağıdaki gelişimler önerilmektedir.

- Eğitimde konuyla ilgili yapılacakların tartışılması, yol haritalarının oluşturulması, yaygınlaştırılması, bu bağlamda Peyzaj Mimarlığı Eğitim Öğretim

çalıştaylarının, PEMKON toplantılarının bu amaç için değerlendirilmesi konunun sahiplenilmesi ve yaygınlaşmasına katkı sağlayacaktır.

- Kamuda çalışan meslektaşlarımız için Peyzaj Mimarları Odası öncülüğünde, Üniversitelerle birlikte ortaklaşa meslek içi eğitimlerin düzenlenmesi, konunun kamu içinde yaygınlaşmasını ve farkındalığını artıracaktır
- Özel sektörde çalışan meslektaşlarımızın meslek içi eğitimler ile konuyla ilgili bilgilendirmeleri ve konuyla ilgili girişimlerde bulunmalarının sağlanması, özellikle peyzaj planlama konusunda çalışan şirket sayılarının artırılması mesleğin "Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği Peyzaj Mimarları Odası Serbest Peyzaj Mimarlık Müşavirlik Hizmetleri Uygulama, Meslekî Denetim, Büroların Tescili ve Asgarî Ücret Yönetmeliği"nde belirtilen içerikler çerçevesinde gelişmesine hizmet edecektir.

Sonuç olarak peyzaj kalitesi kavramının ve peyzaj karakter analizi ve değerlendirmesi çalışmalarının Avrupa Peyzaj Sözleşmesinde belirtildiği üzere, mekânsal planlamanın tüm kademeleri ile entegrasyonu doğal ve kültürel kaynakların süreçler bağlamında daha doğru ve verimli yönetimini, korunmasını ve planlanmasını sağlayacaktır.

5. KAYNAKLAR

Atik, M., Ortaçeşme, V. 2010. Peyzaj karakter analizi yöntemi ile Antalya, Side bölgesi kültürel peyzajlarının karakter analizi. TÜBİTAK ÇAYDAG 108Y345, 2010: 1-102.

Doygun, H., Kısakürek, Ş., Uzun, O., Erdoğan, N., Kop, A., Kalinkütük, H.2016. Kahramanmaraş Ahir Dağı peyzaj karakter analizi ve doğa koruma stratejilerinin geliştirilmesi. TÜBİTAK - COST 2016.

Oğuz, D; Gülçubuk, B; Somuncu, M; Görmüş, S; Menteş, İ; Arpa, N; Yeni, E; Cengiz, S 2013. Kastamonu-Bartın küre dağları milli parkı örneğinde korunan alanlarda peyzaj karakter tiplerinin belirlenmesi. TÜBİTAK ÇAYDAG 110Y270, 2013: 1-254.

Sowińska-Świerkosz B., Michalik-Sniezek, M 2020. The Methodology of Landscape Quality (LQ) Indicators Analysis Based on Remote Sensing Data: Polish National Parks Case Study.. Sustainability 2020, 12, 2810; doi:10.3390/su12072810.

Şahin, Ş., Perçin, H., Kurum, E., Uzun, O., Bilgili, B.C. 2014. Bölge- Alt Bölge (il) İçeriğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Klavuzu. Müşteri Kurumlar: TC. İçişleri Bakanlığı, TC. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, TC. Orman ve Su İşleri Bakanlığı. TC. Ankara Üniversitesinin yürütücü olduğu TUBİTAK KAMAG 1007 Programı 109G074 No'lu PEYZAJ-44 Projesi Çıktısı, 148 Sayfa, Ankara.

Uzun, O., İlke E.F., G. Çetinkaya, G., F Erduran., S. Açıksöz, *Peyzaj Planlama: Konya İli Bozkır-Seydişehir-Ahırlı-Yalıhüyük İlçeleri ve Suğla Gölü Mevkii Peyzaj Yönetimi*

Koruma ve Planlama Projesi. Editör: Osman UZUN, T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Ankara (175 sayfa). ISBN No: 978-605-4610-09-9. 2012.

Uzun, O., Müderrisoğlu, H., Demir, Z., Kaya, L.G., Gültekin, P., Gündüz, S., 2015, Yeşilirmak Havzası Peyzaj Atlası. T.C. Orman ve Su İşleri Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü adına AKS Planlama ve Mühendislik Limited Şirketi, ISBN : 978-605-4610-82-2, 259 sayfa, Ankara.

Uzun, O., Müderrisoğlu, H., Demir, Z., Kaya, L.G., Gültekin, P., Gündüz, S., 2021. Peyzaj Planlama II. Yeşilirmak Havzası Peyzaj Atlası Projesi. T.C. Tarım ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Editör: Uzun, O Müderrisoğlu, H., Demir, Z., Kaya, L.G., Gültekin, P., Gündüz, S., Kargın, S., Karagöz, K.528 sayfa, Ankara.

DİRENÇLİ KENTLER: YEŞİL ODAKLI KENT SENARYOLARI

Prof. Dr. Öner DEMİREL

Kırıkkale Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü
e-mail: odofe01@gmail.com

ÖZET

“Kenti tasarlamak, eklememeyi bilmek ve yapabilmektir” (De Certau, 1990).

Günümüzde kent-kır dengesi kentler lehine çarpıcı bir oranda farklılaşmaktadır. Son yıllarda artan nüfus ve küresel hareketlilikle gezegenin %75’i insan etkisiyle şekillenmiştir ve yakın gelecekte bu daha da belirgin bir hal alacaktır. Ayrıca, küresel iklim değişikliği etkilerine bağlı olarak ısı adası etkisi, hava kirliliği, sel-taşkın felaketleri, yeşil alan yoksunluğu, dağılım ve bakım sorunları, biyolojik çeşitlilik kaybı, çölleşme, kuraklık ve bunlara bağlı bozulan toprak ve su kalitesi, gıda güvenliği gibi mücadele alanları kentlerin doğa ile ilişkisinin yeniden ele alınmasına gerek duyulduğunu göstermektedir.

Bu durum kentli haklarının uluslararası düzlemde ele alınıp sorgulanmasıyla daha da belirginleşmektedir. I.Habitat Konferansı (1976, Vancouver) ile başlayan bu süreç **“Herkes İçin Şehirler”** konulu *Quito Deklarasyonu* (17-20 Ekim 2016, Quito, Ekvador) ile günümüzde daha da önemi artan bir boyutta ele alınarak 40 yıllık bir süreçte kentlerin yaşanabilirliği için oldukça büyük mesafeler katedilmiştir. **“Çevresel sürdürülebilirlik”** vizyonuna sahip *Quito Deklarasyonu* ile kentleşme, günümüzde sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik gelişmenin, sosyal ve kültürel kalkınmanın, doğa ve çevre korumanın, sürdürülebilir kalkınmanın motoru olarak ele alınmaktadır.

Ülkemizdeki kentsel alanların da genişleyeceği göz önünde bulundurulduğunda kentlerin sürdürülebilirliği için yeşil ağ sistemi günümüzün değişken ve kırılğan kent ortamında “kritik altyapılar” olarak öne çıkacaktır. Kentlerimizin içindeki ekolojik temelli sistemleri analiz etmek ve bütünlüklü hale getirmek için yeşil ağ ve yeşil altyapı çalışmaları gündeme gelmektedir. Özellikle, iklim değişikliği uyum sürecinde kentsel tasarım uygulamalarında görülebilecek enerji etkin strüktürlerden su geçirimli yüzey kaplama malzemelerine kadar detaylandırılabilir doğa-esaslı çözümlere dayanan bir yelpazede yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Kentlerin aşırı büyüyen/ aynılaştan yapısına karşın kenti daha özgün, yaşanabilir ve kimlikli kılan öğeler kentin ekolojik değerleri olarak tanımlanabilecek, yeşil ağ sistemleridir. Bu bildiride, ilk planda yeşil altyapı sistemleri ve doğa- esaslı çözümlerin yol göstericiliğinde, su-duyarlı kentsel tasarım, peyzaj şehirleşmesi gibi tasarım anlayışlarının ve sistem detaylarının geliştirilmesi ile ilgili konulara vurgu yapılmaktadır. Devamında ise kentlerimizde halen uygulanmakta olan yasal planlama pratiğine alternatif plan kademelenmesi ve uygulama adımları, kentsel gelişmenin önemli bir boyutu planlama ve tasarım birlikteliği ile ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: *Doğa Esaslı Çözümler, Kentsel Tasarım ve Planlama, İklim Değişikliği, Uyum, Kentsel Planlama Kademelenmesi*

GİRİŞ

Kentlerimizin en büyük sorunsalı, her geçen gün artan insan kullanımlarına koşut bir gelişim ve değişim göstermesi ile zamanda ve mekanda insan yoğunlaşmaları sonucu yığılma (agglomera) alanları haline gelmiş olmasıdır. Ülkemiz kentlerinin ekolojik, sosyal, ekonomik sürdürülebilirliği için yeşil ağ sistemi günümüzün değişken ve kırılgan kent ortamında “kritik altyapılar” olarak öne çıkacaktır. Kentlerimizin içindeki ekolojik temelli sistemleri analiz etmek ve bütünlüklü hale getirmek için yeşil ağ ve yeşil altyapı çalışmaları gündeme gelmektedir. Kentlerin aşırı büyüyen/ aynılaştan yapısına karşın kenti daha özgün, yaşanabilir ve kimlikli kılan öğeler kentin ekolojik değerleri olarak tanımlanabilecek, yeşil ağ sistemleridir.

“Herkes İçin Şehirler” konulu *Quito Deklarasyonu* (17-20 Ekim 2016, Quito, Ekvador) ile kentleşme, günümüzde sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik gelişmenin, sosyal ve kültürel kalkınmanın, doğa ve çevre korumanın, sürdürülebilir kalkınmanın motoru olarak ele alınmaktadır. Kentsel Paradigma Değişimi, *Doğa Odaklı* bir kent senaryosunu ön plana çıkarmakta ve farklılıkların mekanı olan kentlerin, ekosistemi, suyu, doğal habitatları, biyolojik çeşitliliği, koruyan; sürdürülebilir tüketim ve üretim formlarını destekleyen yerleşmeler olacağı öngörülmektedir.

27 Ocak 2017-08 Kasım 2017 tarihleri arasında yaklaşık 100 farklı kurum ve kuruluştan katılan alanında uzman 133 kişi, 4 ayrı komisyon (1/Şehirlerimizde Kimlik-Planlama ve Tasarım, 2/Kentsel Dönüşüm, 3/ Şehirleşme, Göç ve Uyum ve 4/ Şehirleşmenin Yeni Vizyonunda Yerel Yönetimlerin Rolü) halinde çalışmalarını 9 ayda tamamlayarak şehircilik alanında yeni bir vizyon belgesini ortaya koymuşlardır (T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017). Bilindiği gibi, *Planlama, çevre duyarlı yerleşme ve yapılaşma* konularında faaliyet gösteren kurumlar ve yerel yönetimlerin yapacakları iş ve hizmetlerin yol haritası olarak, 2009 yılında düzenlenen “**Kentleşme Şurası**” sonuçları

kapsamında; 151 kurum ve kuruluştan 500 uzmanın katılımıyla hazırlanan ve 2010 yılında kabul edilen “**Kentsel Gelişme Stratejisi Belgesi** (KENTGES), 2023 yılını hedef alan şehirleşme ve imar vizyonudur. 2017 yılında tamamlanan **Şehircilik Şurası** ise aldığı **Tavsiye Kararları** ile “**Sürdürülebilir Bir Şehircilik Vizyonu**”nu tartışmalarının odak noktası yaparak, 2010 Kentleşme Şurası’nı bir adım öteye taşıyacak ve KENTGES’e katkı sağlayacak çok önemli bir metin niteliğindedir.

Şura’da özellikle, günümüzde kent-kır dengesinin çarpıcı bir biçimde doğal alanlar-kırsal alanlar aleyhine gelişip farklılaşmakta olduğu, artan nüfus ve küresel ekonomik hareketlilikle gezegenin büyük bir bölümünün insan eliyle şekillendiği ve yakın gelecekte küresel iklim değişikliğine bağlı olarak kentlerin yaşanabilir çevreler olmaktan uzaklaşacağı vurgusu dile getirilerek ve çözüm olarak ise kentlerin doğa ile ilişkisinin yeniden kurtulması gerekliliğinin zaruretinden bahsedilmiştir.

Bu durum kentli haklarının uluslararası düzlemde ele alınıp sorgulanmasıyla daha da belirginleşmektedir. I.Habitat Konferansı (1976, Vancouver) ile başlayan bu süreç “**Herkes İçin Şehirler**” konulu **Quito Deklarasyonu** (17-20 Ekim 2016, Quito, Ekvador) ile günümüzde daha da önemi artan bir boyutta ele alınarak 40 yıllık bir süreçte kentlerin yaşanabilirliği için oldukça büyük mesafeler katedilmiştir. “**Çevresel sürdürülebilirlik**” vizyonuna sahip **Quito Deklarasyonu** ile kentleşme, günümüzde sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik gelişmenin, sosyal ve kültürel kalkınmanın, doğa ve çevre korumanın, sürdürülebilir kalkınmanın motoru olarak ele alınmaktadır (Demirel, Ö. and Oruçkaptan, A., 2018).

“**Sürdürülebilirlik ve Doğa Odaklılık**” konuları Peyzaj Mimarlığı meslek disiplininin duyarlılıklarını ortaya koymakta ve meslek disiplininin yaşadığımız yüzyılda sorumluluklarını saptamaktadır. Bu çalışmalar, kentlerin yaşanabilirliği ve sahip olduğu değerlerin sürdürülebilirliği için ekolojik olarak yeniden doğallaştırılmasında ve kentlerin yenilenmesinde yapılması gerekenlerin ortaya konulduğu bir temelde ele alınmıştır.

KENT-KENTSEL ÇEVRE

1900-2000 yüzyılı “kentsel devrim”in yüzyılıdır (UN, 1980). 1800’lerde dünya nüfusunun %3’ü, 1900’lerde %14’ü, 2000’de %47’si, 2016’da % 54’ü kentsel alanda yaşamakta ve 2050 yılında ise %72’sinin kentlerde yaşaması beklenmektedir ve Birleşmiş Milletler’in 2017 de revize ettiği Dünya Nüfus Tahmin Raporu’na göre 2017’de 7.5 milyar olan dünya nüfusunun 2050 yılında 9.8 milyara ulaşacağı tahmin edilmektedir (UN, 2017). Ülkemizin, BM nüfus projeksiyonlarına göre 96 milyon kişiyle 2050 yılında Dünyanın en kalabalık 19. ülkesi olacağı bildirilmektedir (UN, 2017). Türkiye’de kentleşme oranı %88 olarak Şehircilik Şurası’nda ortaya konmuştur.

12.11.2012 tarihinde çıkarılan 6360 sayılı yasa “On Üç İilde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun” kapsamında,

- 30 Büyükşehir belediyesi ve yeni ilçeler kurularak
- 30 büyükşehirdeki 16 bin 220 köyün mahalleye dönüşmesi gerçekleşmiştir.
- Türkiye’deki 34 bin 434 olan köy sayısı 18 bin 214 adede inmiştir.
- Bir başka deyişle köylerin yaklaşık %50’si mahalleye dönüştürülmüştür.

Günümüz kentleri dünya yüzeyinin % 2’sini kaplamakta fakat dünya kaynaklarının %75’ini tüketmektedir (Wiemann, 1996). 2015’te imzalanan Paris Anlaşması’ndan sonra İskoçya’nın Glasgow Kenti’nde yapılan Birleşmiş Milletler 26’ncı İklim Değişikliği Konferansı (COP26)’nda, 1992’de Brezilya’nın Rio de Janeiro kentinde kabul edilen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi’nin 190’dan fazla ülke tarafından onaylanmasının ardından gerçekleşen 25 zirvede ülke liderlerinin verdiği sözlerin çoğu yerine getirilmedi. Konferansta, küresel sıcaklık artışının sanayi devri öncesine oranla 1.5 derece ile sınırlandırılmasına odaklanacağı ilan edilse de Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) tarafından yayımlanan son analize göre, ülkeler mevcut taahhütlerini yerine getirmeyi başarlarsa dahi bu yüzyılın sonunda küresel ısı artışının 2.7 dereceye kadar yükselmesi muhtemel kılmaktadır.

Kentlerin rolünde süregelen değişimlerin altında ekonomik güçler yatmaktadır (Sassen, 1998). Günümüzde kentleşmenin **doğal değerler** üzerindeki olumsuz etkisinin her geçen gün artması, kentleşmeye bağlı **çevresel kirliliklerin** insan sağlığı üzerindeki etkilerini arttırması gibi olumsuz gelişmeler, kenti oluşturan tüm ilgi gruplarını “ekolojik kent yenileme ve yaşanabilir sağlıklı kent” oluşturmaya yönelik olarak ortak çözüm arayışlarına itmiştir. Sürdürülebilir kentleşme için kentsel performans göstergeleri ve metrikler tanımlanmakta ve çeşitli indexler ve tasarım rehberleri hazırlanmaktadır.

Bugün, Avrupa’daki nüfusun 2/3’ünden daha fazlasının kentsel alanlarda yaşaması, kentsel çevre kalitesinin, Avrupa kentlerinin ekonomik yenilenmesinin anahtar bir elemanı gibi algılanmasını ortaya koymaktadır. Kentleşme, günümüzde

- sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik gelişmenin,
- sosyal ve kültürel kalkınmanın,
- doğa ve çevre korumanın motoru olarak ele alınmaktadır.

Kentsel Paradigma Değişimi, “**Doğa Odaklı**” bir kent senaryosunu ön plana çıkarmakta ve farklılıkların mekanı olan kentlerin, ekosistemi, suyu, doğal habitatları,

biyolojik çeşitliliği, koruyan; sürdürülebilir tüketim ve üretim formlarını destekleyen yerleşmeler olacağı öngörülmektedir.

Kentler ve Kentleşme Süreçleri 5 farklı kategoride ele alınmaktadır.

KIR'I YÜCELTEN KAVRAMLAR	SOSYAL SINIF TABANLI YAKLAŞIM	MODERN- SANAYİ DÖNEMİ KENT	MODERN SONRASI DÖNEMLER	DOĞA TEMELLİ YAKLAŞIM
Bahçe Kent Yeni Kent Kırsal Kent Köy-Kent Tarım Kent Kentsel Köy	Burjuva Kent Yoksul Kent Kayıp Kent İslam kenti	Sanayi Kenti Tekno Kent Makine kenti Pratik Kent	Sürdürülebilir Kent Sanal- Sibernetik Kent Akıllı Kent Ütopik Kent Küresel Kent Yaratıcı Kent	Ekolojik Kent Güzel Kent Sakin Kent

1992 da kurulan ve ilgili birçok kuruluşu (ulusal-uluslararası) şemsiyesi altında toplayan **“Eco City Builders”** tarafından hazırlanan **‘Uluslararası Eko-Kent Çerçevesi ve Standartları’** dokümanı (**IEFS**); kentleri, sağlıksız (unhealthy) kentlerden, dünyanın aslında canlı bir organizma gibi olduğunu iddia eden gaia kentlere doğru bir ölçüğe oturtmuştur. Buna göre; dünyadaki yaşamın adı **GAİA**'dır ve karalar gaia'nın kemikleri; okyanuslar, denizler ve ırmaklar onun dolaşım sistemi; atmosfer onun solunum sistemi; üzerinde yaşayan canlılar da onun sinir sistemidir diyen gaia kentlere doğru bir ölçük ulaşılması hedeflenen en uç nokta olarak değerlendirilmektedir. Bu ölçük kentleri sırasıyla, **Sağlıksız Kentler, Yeşil Kentler, Eko Kentler ve Gaia Kentler** olarak adlandırmakta ve belli standartlar ve kriterlere göre, şehirleri bu başlıklar altında sınıflandırılmaktadır.

KENTLİ HAKLARI VE ULUSLARARASI ORGANİZASYONLAR

Kentli haklarının uluslararası düzlemde ele alınması süreci

- *Avrupa Kentsel Şartı* (European Urban Charter), 17 – 19 Mart 1992
- *Avrupa Mekansal Gelişme Perspektifi*, 1999
- *Avrupa Peyzaj Sözleşmesi*, 20 Ekim 2000
- *Kentsel Çevre Üzerine Tematik Bir Strateji*, 2004
- *Sürdürülebilir Avrupa Kentleri için Leipzig Şartı*, 24-25 Mayıs 2007
- *Avrupa Kentsel Şartı 2*, 27–29 Mayıs 2008
- *Bütünleşik Kentsel Gelişme Stratejisi ve Eylem Planı, (KENTGES), 2010– 2023*
- *Türkiye'nin İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı (2011-2023)*

Birleşmiş Milletler İnsan Yerleşimleri Programı (UN-HABITAT), 1976, 1996, 2001, 2007, 2016

- *I. Habitat Konferansı*, 1976 Vancouver (Kanada)
- *Habitat-II Konferansı*, 1996, İstanbul
- 2001'de "İstanbul +5" olarak anılan "*Yeni Binyılda Şehirler ve Diğer İnsan Yerleşimleri Deklarasyonu*"
- 2007'deki UN-HABITAT 21. Yönetim Konseyi'nde 2008-2013 "Orta Vadeli Stratejik ve Kurumsal Plan" (MTSIP) kabul edilmiştir. UN-HABITAT, sonuç odaklı yönetim esasına dayalı olarak geliştirilen, "sürdürülebilir kentleşme" vizyonu
- *Habitat-III "Yeni Kentsel Gündem"* 06 Mayıs 2016, Quito Deklarasyonu için Karar Metni
- *Quito Deklarasyonu* (17-20 Ekim 2016, Quito, Ekvador)

2015 yılında "**Sürdürülebilir Kalkınma Zirvesi**" düzenlenmiş ve bu zirvede 2030 "**Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi**" oluşturularak Birleşmiş Milletlere üye ülkeler "**17 sürdürülebilir kalkınma hedefi**"ni kabul etmişlerdir.

Sürdürülebilir Kalkınma Hedefleri, 2000 yılında kabul edilen "**Binyıl Kalkınma Hedefleri**"nin üzerine inşa edilmiştir. Binyıl Kalkınma Bildirgesi, 2000-2015 yılları arasını kapsarken, 2030 Gündemi, 2015 yılından itibaren 15 yıllık bir dönemi hedef almaktadır.

2030 Gündemi (17 Hedef): Hedef 11. Kentleri ve İnsan Yerleşim Yerlerini Herkesi Kucaklayan, Güvenli, Güçlü ve Sürdürülebilir Kılmak". Ortak eylem ve değişim isteği, **2030 Gündemi**'ne damgasını vurmaktadır. Gündemin başlığı: "**Dünyada Dönüşüm**"

Gündem, (bizim) “dünyamızı” değiştirmemizi konu almaktadır; bu yönüyle ortak eylem ve ortak sahiplenme duyguları ön plana çıkarılmaktadır (Gürsoy, 2017).

Yeşil Mutabakat olarak anılan 2019 tarihli anlaşma, iklim kriziyle mücadele konusunda Avrupa Birliği'nin var olan taahhütlerini daha geniş ve etkili bir şekilde hayata geçirmeye odaklanıyor. **Yeşil Mutabakat Eylem Planı**; temiz, döngüsel bir ekonomiye geçerek kaynakların verimli kullanımını artırmayı, biyolojik çeşitliliği eski haline getirmeyi ve kirliliği azaltmayı öngörüyor. Ülkemizde, Yeşil Mutabakat Eylem Planı'na İlişkin (16.07.2021 tarihli Resmi Gazete) Cumhurbaşkanlığı Genelgesi yayımlandı. 9 ana başlık altında toplam 32 hedef ve 81 eylem içermektedir.

Yeni Kent Gündemi (Quito Deklarasyonu/2016) (UN., 2016)

- Dünya Ölçeğinde “Yeni Kent Gündemi (YKG)” Herkes için Sürdürülebilir Kentler ve Yerleşmeler
- Deklarasyon ile kentleşme; sürdürülebilir ve kapsayıcı ekonomik gelişmenin, sosyal ve kültürel kalkınmanın, *doğa ve çevreyi korumanın*, sürdürülebilir kalkınmanın motoru olarak ele alınmaktadır.
- YKG'nin ortak vizyonu “Herkes İçin Şehirler-Cities For All”, *daha iyi ve daha yeşil bir kentsel gelecek* olarak belirlenmiştir.
- *Ekosistemi, suyu, doğal habitatları, biyolojik çeşitliliği* koruyan; yerleşmeler olacağı öngörülmektedir.

Yeni Kent Gündemi'nin En Önemli İlkelerinden Biri “Çevresel Sürdürülebilirlik”

- kentsel gelişme sürecinde arazinin ve kaynakların sürdürülebilir kullanılması,
- temiz enerji, ekosistemlerin ve biyolojik çeşitliliğin korunması,
- iklim değişikliği adaptasyonu,
- kentsel dirençliliğin kurulması.

KENTLER VE İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ

Üç Temel Neden

- Kentsel alanlar felaketlerden en fazla zarar gören alanlardır.
- Kentsel alanlar; doğal kaynak tüketiminin %75'inden ve küresel sera gazı emisyonlarının %80'inden sorumlu'dur.
- **Projeksiyonlar**: Kentlerdeki nüfus artışına bağlı olarak 2030 yılına kadar yapılaşmış alan miktarının gelişmekte olan ülkelerde üç kat, gelişmiş ülkelerde 2.5 kat artış göstereceği tahmin edilmektedir (Yüksel, Ü.D.,2014).

Türkiye su zengini bir ülke değildir. Kişi başına düşen yıllık su miktarına göre ülkemiz su azlığı yaşayan bir ülke konumundadır. Kişi başına düşen yıllık kullanılabilir su miktarı 1.519 m³ civarındadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2030 yılı için nüfusumuzun 100 milyon olacağını öngörmüştür. Bu durumda 2030 yılı için kişi başına düşen kullanılabilir su miktarının 1.120 m³/yıl civarında olacağı söylenebilir (Tamer, N.G., 2016).

İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ İLE MÜCADELE STRATEJİLERİ VE KENTSEL ALTYAPILAR

Stratejiler 1: Sürdürülebilirlik ve Dayanıklılık (Demirel, Ö. ve Velibeyoğlu, K., 2017)

“Sürdürülebilirlik Ve Dayanıklılık Stratejileri”nin temelinde kaynakların korunması ve bunu kısa-uzun vadeli olarak etkin olarak yönetmek vardır. Bu anlamda, son dönemde gelişen AKILLI ŞEHİR, paylaşım ekonomisi, döngüsel ekonomi gibi yaklaşımlar kaynakların sorumlu ve etkin kullanımına vurgu yapmakta ve bunu şehir, ekonomi ve toplum arakesitinde yeniden üretmeye çalışmaktadır (Şekil 1).

Şekil 1. Sürdürülebilirlik ve Dayanıklılık stratejileri arasındaki ilişkiler

Stratejiler 2: Azaltım ve Uyum

İklim değişikliği etkilerine karşı hayata geçirilecek azaltım ve uyum stratejilerinin hayata geçirilmesinde en önemli araçlardan biri yeşil altyapı planları olacaktır. Bunları destekleyecek şekilde sürdürülebilir hareketlilik ve akıllı büyüme konuları da ulaşım ve arazi kullanım kararları açısından yapılacaklar arasındadır (Şekil 2).

Şekil 2. Uyum ve azaltım stratejileri arasındaki ilişkiler

YENİ KENT GÜNDEMİNİN TÜRKİYE'DEKİ PLANLAMA VE PEYZAJ POLİTİKALARINA MUHTEMEL YANSIMALARI

ÇIKARIM 1: *İklim bir kentsel müşterek olarak yerelde sahiplenilmeli, doğal yapı kentlerin kimliğinin tanımlanması ve korunmasında daha çok içerilmelidir.* (<https://www.eea.europa.eu/tr/themes/iklim-degisikligine-uyum/intro>).

- Türkiye'nin İklim Değişikliğine Uyum Kapasitesinin Geliştirilmesi Ortak Programı çerçevesinde gerçekleştirilen iklim öngörülleri
- Ulusal ölçekte 'Türkiye Sağlıklı Kentler Birliği', uluslararası ölçekte ise 7000'in üzerinde kentin üyesi olduğu 'Avrupa Başkanlar Sözleşmesi' bu anlamda bir çerçeve sağlayabilir.

ÇIKARIM 2: *Kentsel alanlarda iklim uyumuna çok-ölçekli yaklaşım gereklidir.*

Kentler, antropojenik faaliyetlerin yoğunlaştığı alanlar olmalarının yanı sıra doğal yapı ve sistemleri barındıran, kültürel ve doğal yapıların karşılıklı etkileşimini içeren ekosistemlerdir. Kentlerin ekosistem fonksiyonlarını dengeli ve sağlıklı şekilde sürdürebilmesi, kentleri ekosistem algısıyla ele alan planlama pratikleriyle mümkün olabilir (Yaman ve Doygun, 2014).

Fiziki planlamayı kentsel yerleşimler açısından imar planı, nazım imar planı, çevre düzeni planı gibi plan hiyerarşisi içinde ele alan mevcut sistem, ekolojik ölçek ve kavramları yeterince kavramamaktadır.

DOĞA/YEŞİL ODAKLI KENT SENARYOLARI (T.C. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017)

Bir Kritik Altyapı Olarak Yeşil Altyapının Çok-ölçekli Konumlandırılması

BIO-BÖLGE (Havza, Alt Havza-Mikro Havza): Bio-bölge yaklaşımları ülkesel/üst ölçekli çalışmalarda ülkemizin 2003 yılında kabul ettiği *Avrupa Peyzaj Sözleşmesi* gibi konvansiyonlarla gündemimize girmiştir. Bu sözleşmenin kapsamını doğal, kırsal, kentsel, yarı kentsel alanlar, kara, kıta içi suları, deniz alanları ve sulak alanlar oluşturmaktadır.

Planlamada havza sınırlarının dikkate alınması düşüncesi ülkemizde **2016**'da tamamlanan **Yeşilirmak Havzası** (Amasya, Samsun, Tokat Ve Çorum İllerini Kapsayan) **Peyzaj Atlası** ile başlatılmıştır. Bu proje ile özellikle çevre düzeni planları gibi üst ölçekli fiziki planlarla bütünleşmesinin nasıl sağlanabileceği konusunda ekolojik temelli çeşitli altlıklar oluşturulmuştur.

Kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanmasında en önemli koşul, kentin doğal ve kültür yapısı düşünüldüğünde o kentin ve kentlinin yaşayışının sürmesinde etkili olan ***kilit fonksiyonların*** ortaya konulmasıdır. Bu ***kilit fonksiyonlarının ortaya konulmasında ekoloji-esaslı yaklaşımların üst ölçeklerden alt ölçeklere doğru tüm mekânsal planlama ve tasarım süreçlerine entegrasyonu gerekmektedir.*** Bu anlamda, ***Peyzaj Planı ve Peyzaj Atlası*** gibi ekoloji-esaslı çalışma ve araçların arazi kullanım kararları vermede yol gösterici olarak tüm fiziksel planlara destek olması önemlidir.

Somut olarak ifade etmek gerekirse, ülkemiz mekânsal planlama hiyerarşisindeki mevcut çevre düzeni planlarında ***eşik analizi yapılırken*** dikkate alınan ***“ormanlar, mera-çayır alanları, tarım alanları, koruma ve sit alanları, önemli bitki alanları, önemli kuş alanları”*** gibi bilgilerin sadece kurumsal görüşler alınarak haritalanması yerine ***“Peyzaj Karakter Değerlendirmelerinin”*** yapılması ve revize edilen ***Çevre Düzeni Planlarında yer alması*** sağlanmalıdır.

EKO-BÖLGE: 6360 sayılı Büyükşehir Belediye Kanunu sonrasında ülkemizdeki büyükşehirlerde kent-kır bütünlüğünü kurmak önemli bir konu haline gelmiştir. Köylerin kırsal mahallelere dönüşmesi, belediyelerin yetki ve sınırlarının genişlemiş olması gibi konular fiziki yapılaşma ve doğal çevreye ait sorunların birlikte ele alınması gereğini doğurmaktadır. Bu anlamda, ***peyzaj karakter değerlendirme yaklaşımları ile kent ve kırsal tasarım rehberleri*** gibi Büyükşehir Belediyelerinde kırsal mekanlarda, yerleşim kimliğinin sürdürülmesinde etkili olacak, kentsel mekanlarda ise hem doğal süreçlerin sürdürülebilmesinde hem de kent içindeki kültürel peyzajların sürdürülebilirliğinde önemli bir olgu olarak karşımıza çıkacaktır. 2014 yılında tamamlanan ***“Bölge-Alt Bölge (İl) Ölçeğinde Peyzaj Karakter Analizi ve Değerlendirmesi Ulusal Teknik Kılavuzu”*** öncü bir çalışma olarak sayılabilir.

Çevre düzeni planı ve nazım imar planı yapım süreçlerinde ekolojik altlıklar ***Kent Kirlilik Ve Kent İklim Haritaları*** gibi araçların kullanılması ***kentteki doğal sistemlerin sürdürülebilirliği*** açısından kritik bir önem arz etmektedir. Türkiye'nin ***«İklim Değişikliği Uyum Stratejisi ve Eylem Planı»*** olmasına rağmen iller bazında hazırlanmış iklim değişikliği planı yoktur. Bu konudaki en yakın girişim ***“2010 Yılında Gaziantep Büyükşehir Belediyesi İle Fransız Kalkınma Ajansı (AFD)”*** arasında, Türkiye'de ilk ***“Yerel İklim Eylem Planı”*** hazırlamak üzere yapılan çalışmadır (ÇŞB, 2012. T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı). Proje çıktılarında biri yerel ölçekte kent planlamasının iklim değişikliğine göre tasarlanmasını öneren ***Eko-kent Tasarısı ve Tasarım Rehberi*** olmuştur. Diğer taraftan, Avrupa Başkanlar Sözleşmesi'ne (Covenant of Mayors) taraf olan Türkiye'deki yerel yönetimler ise iklim uyum planlarını 2040'a kadar tamamlamak durumundadır.

Kent İklim Haritaları ve İklim Atlası Üretmenin Hedefi, ekoloji tabanlı, enerji tasarruflu binalar ve doğal kaynaklardan yararlanarak ısınmadan kaynaklanan hava kirliliğini önlemek ve CO₂ salımını azaltmaktır. Aynı zamanda, kentsel dönüşüm için yeni yerleşim önerilerinde, tespitinde ve kentte yaşayanlar için biyoklimatik konfor çalışmalarının yapılmasına yararlı olmaktadır.

Eko-kent/köy gibi tanımlamalar, kentler içinde ekolojik bütünlük gösteren parçalar, kentsel tasarım ürünü olarak dünya genelinde olduğu kadar ülkemizde de önem kazanmaktadır. Eskişehir İli'nde pilot uygulaması yapılması hedeflenen "**eko-kent projesi**" bu yönde bir girişimdir. Son yıllarda yapılan ekokent/köy çözümleri akıllı şehir sistemleri ve kentsel teknolojiler ile desteklenmekte "**eko-akıllı yerleşimler**" olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Kent kirlilik haritaları, olarak; hava, su, toprak, gürültü haritaları yanı sıra ışık kirliliği/bortle karanlık gökyüzü ölçütü (Amerika'da bazı kentler/Flagstaff-Arizona, geceleri kent aydınlatmasını kullanmadıkları için "karanlık şehir" olarak bilinmektedir), ışınım kirliliği-termal kirlilik (karasal radyasyon), görsel kirlilik, elektromanyetik kirlilik, radyo spektrum kirliliği, ozon haritası, radyoaktif kirlenme, katı atık kirliliği, seragazi veri tabanı, karbon ayak izi-ekolojik çanta, vb. yapılması gerekmektedir.

EKO-TASARIM (Yeşil Ağ/Altyapı, Doğa-Esaslı Çözümler): Kentleşmenin iklim sistemi üzerindeki baskısını arttırması büyük bir çevresel sorun olarak algılanmaya başlayacaktır. Kentler, iklim değişikliği sonucunda ekstrem olaylardaki artıştan dolayı daha kırılgan hale gelecektir. Bu bağlamda, **kentlerin sürdürülebilirliği için parklar ve rekreasyon alanları** günümüzün değişken kent ortamında "**kritik altyapılar**" olarak öne çıkacaktır.

Kentlerimizin içindeki ekolojik temelli sistemleri analiz etmek ve bütünlüklü hale getirmek için **yeşil ağ ve yeşil altyapı çalışmaları** gündeme gelmektedir. Özellikle kentsel tasarım süreçlerinde dikkate alınabilecek **enerji etkin strüktürlerden su geçirimli yüzey kaplama malzemelerine** kadar detaylandırılacak doğa-esaslı çözümlere dayanan bir yelpazede yaşam kalitesinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Kentlerin sürdürülebilirliğinin sağlanabilmesi için **doğaldan insan eliyle oluşturulmuş olana kadar farklı ekosistemlerin (akarsu, tarım, yapılı çevre vb.) işleyişinin iyi anlaşılması**, tasarım kararlarına yansımaları gereklidir. Kentsel tasarım uygulamalarında, kentte yaşayanlar için **doğal ve kültürel yaşam konforunu gözeterek "Peyzaj Karakter Değerlendirme" yaklaşım ve araçlarının tasarım sürecine**

entegrasyonu önem taşımaktadır. Bu anlamda, **yeşil altyapı ağlarının kurulması** ve ilgili **doğa-esaslı tasarım çözümlerinin** dikkate alınması proaktif bir adım olarak süreci kolaylaştıracaktır (Demirel, Ö. ve Velibeyoğlu, K., 2017).

Yeşil altyapı sistemleri ve doğa-esaslı çözümlerin yol göstericiliğinde kentsel tasarım projelerinin hazırlanması sorunların detayda ve uygulamada çözümünde önemli katkı sağlayacaktır. Örnekleme gerekirse, **su-duyarlı kentsel tasarım (WSUD)**, **peyzaj şehirleşmesi (LU)** gibi tasarım anlayışları da bu yönde gelişmektedir. Belirtilen tasarım yaklaşımlarında **disiplinerarası çalışma ve çözümler arasında işbirliği** gereklidir. Özellikle, sistem detaylarının geliştirilmesinde ilgili mühendislik alanlarının da tasarım süreçlerine dahil olduğu **bio-mühendislik çalışması** da önem kazanmaktadır.

SON SÖZ

Günümüzde artık yoğun insan kullanımına sahne olan kentlerle, ekoloji arasında nasıl bir uyum yakalanabilir sorusuna cevap aranmaktadır. Peyzaj mimarları ve şehir plancıları, azalan ve kaybolan doğal değerleri kent içinde yeniden oluşturmanın gayreti içindedirler.

Kentlerde son yıllarda dile getirilen **“yeşil senaryo”** ve **“doğa içinde kent”** kavramları da bu zorunlulukların ve arayışların doğal bir sonucudur. Toplumların uygarlık düzeyine koşut bir gelişme gösteren yeşil alan ve nitelikleri günümüzde bir yandan planlı gelişen kentlerin vazgeçilmez öğeleri olurken diğer yandan çağdaş kent kavramında sosyo-kültürel yaşam niteliğinin birer göstergesi durumuna gelmiştir (Demirel ve ark., 2005).

19.yy'ın sonları ve 20.yy'ın başlarında, kentsel kirliliğin insan yaşamını tehdit ettiğine dikkat çeken şehir plancıları, yazarlar ve düşünce adamları, kentlerin sonunda kendi kendilerini yok etmesinden korkuyordu. Bugün ise, yalnızca insanlık dışı yaşama koşulları değil, aynı zamanda sürdürülemez kaynak kullanımı da kentler açısından tehdit oluşturmaktadır.

Sürdürülebilir ve dayanıklı kent planlamasının ve çevre yönetiminin önündeki siyasi ve mali engelleri yıkma çabalarının ortak bir noktası vardır: görüş alışverişi yapan ve ortak çalışan kararlı insanların dinamizmi. Kentlerin insan uygarlıklarını sağlayan ve sonunda bu uygarlıkları kurtaracak işte bu insan enerjisi yoğunluğudur.

KAYNAKLAR

ÇŞB, 2012. İklim Değişikliği Ulusal Eylem Planı 2011-2023, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara – 2012.

Demirel, Ö., Pirselimoglu, Z., Sarıkoç, E., Özdemir, B. "Kent Ormanlarının Sosyal ve Çevresel İşlevlerinin Kullanıma Dayalı Bozulma Süreci, Atatürk Üniversitesi Ziraat Fakültesi Dergisi, 36 (2), 201-208, 2005.

Demirel, Ö. ve Velibeyoğlu, K., Yeni Kentsel Gündem: Çevresel Sürdürülebilirlik, Türkiye Peyzajları II.Ulusal Konferansı/Peyzaj Politikaları, 20-21 Kasım 2017, İTÜ Taşkışla Kampüsü, İstanbul, Bildiri Özet Kitabı, (21 Kasım 2017, Salı, 2.Gün, 5.Oturum, 11.20-11.40)

Demirel, Ö. and Oruçkaptan, A., Şehircilik Şurası (2017)'nin Peyzajı Oluşturan Değerler ve Çevresel Sürdürülebilirlik Bağlamında Değerlendirilmesi, (Kongre Merkezi Mavi Salon, 29.06.2018, 16.00-18.00/4.Oturum/Kent-Planlama-Dönüşüm), ISUED 2018, Tam Metin Bildiri Kitabı, Cilt 4, s.440-448, International Symposium on Urbanization and Environmental Problems: Transition/Transformation/Authenticity, 28-30 June 2018, Anadolu University Student Center, Eskişehir.

Gürsoy, İ.T., Avrupa Birliği'nde Sürdürülebilirlik ve Turizm: Söylemsel Kurumsalcı Yaklaşım, Adam Akademi, 7/1 2017: 69-105

Sassen, S., 1998. "Urban Impacts of Economic Globalization", Comparative Urban Studies Occasional Paper Series, No:5, Woodrow Wilson International Center for Scholars, Washington, D.C.

Tamer, N.G., Bugünden Yarına Kent ve Su Planlaması, Kent ve Kentliler 21.Yüzyıl için Planlama Seminerleri, A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi, 02 Haziran 2016, Cebeci/Ankara.

T.C.Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, 2017. Şehircilik Şurası Komisyon Raporları-Ekim 2017, 356 s., Ankara.

UN (United Nations)., 1980. The Growth in th World's Urban and Rural Population 1950-2000, Population Studies, No:68, New York.

UN, (United Nations), 2017. World Population Prospects, Department of Economic and Social Affairs/Population Division, The 2017 Revision, 53 p., New York.

U.N. (United Nations), 2016. Birleşmiş Milletler Konut ve Sürdürülebilir Kentsel Gelişim Konferansı (17-20 Ekim 2016, Habitat-III, Yeni Kentsel Gündemin İlk Taslağı, Quito Deklarasyonu, 06 Mayıs 2016.

Wiemann, C., 1996. "Downsizing Infrastructure", Technology Review, May/June, 1996.

Yaman, G., Doygun, H., Yeşil Alanların Kent Ekosistemine Katkılarının Kahramanmaraş Kenti Örneği'nde İncelenmesi. II. Ulusal Akdeniz Orman ve Çevre Sempozyumu "Akdeniz ormanlarının geleceği: Sürdürülebilir toplum ve çevre" 22-24 Ekim 2014 – Isparta.

Yüksel, Ü.D., İklim Değişikliğine Yerel Çözümler: Doğal Bitki Örtüsüyle Sürdürülebilir Uygulamalar, Bölüm Adı: İklim Değişikliği ve Kentsel Alanlardaki Etkileri, 2014, Peyzaj Araştırmaları Derneği, Editör: Semiha Özdemir GÜLİN, Türkçe Bilimsel Kitap, Kontrol No: 1237227.

(<https://www.eea.europa.eu/tr/themes/iklim-degisikligine-uyum/intro>).

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

Röglem ve Peyzaj
IV. KORUMA
VE PEYZAJ MİMARLIĞI
SEMPOZYUMU
Ankara '21

PANEL | KRİZLER VE PEYZAJ

Moderatör: Dr. Ahmet Oktan
NALBANTOĞLU

TMMOB
PEYZAJ MİMARLARI ODASI
UCTEA CHAMBER OF LANDSCAPE ARCHITECTS

KRİZLER ÇAĞINDA KENT, PEYZAJ VE PLANLAMA

Prof. Dr. Osman Balaban

Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara, Türkiye

ABSTRACT

In this short article, after a brief explanation of the age of multiple crises we are in, the recent discussions on green space planning in planning and development processes of cities are discussed as responses to address these crises. After emphasizing the main obstacles to realizing these responses in Turkish cities, suggestions are made for the improvement of the urban planning system in Turkey.

Keywords: economic crisis, ecological crisis, green infrastructure, nature-based solutions, urban planning.

ÇOKLU KRİZLER ÇAĞI

Uluslararası toplum, bir tür “çoklu krizler” çağını deneyimliyor. Birbirleri ile ilişkili çok sayıda kriz eş zamanlı olarak tüm ülkeleri etkiliyor. Bu durumun en güncel örneğini oluşturan Covid-19 krizinde de görüldüğü gibi, bu tür krizlerle ülkelerin tek başlarına mücadele etmeleri yetmiyor, tutarlı ve sistematik küresel mücadeleye de ihtiyaç duyuluyor. Öte yandan ülkelerin özgün koşulları, küresel düzeydeki krizlere ulusal ya da yerel krizlerin eklenmesine neden olabiliyor. Bu da Türkiye'nin halen içinde bulunduğu ekonomik ve siyasi kriz örneğinde olduğu gibi bazı ülkeler bağlamında çok katmanlı kriz durumlarının ortaya çıkmasına yol açıyor. Bugün bizler bir yandan iklim krizi ve Covid-19 pandemisi gibi tüm dünyayı etkileyen sorunlarla uğraşırken diğer yandan da giderek artan ekonomik krizin yol açtığı hayat pahalılığı, işsizlik ve yoksullaşma gibi sorunlara maruz kalıyoruz. Buradan bakınca ciddi bir krizler silsilesi içinde olduğumuzu görüyoruz.

Kök Sorun Olarak Ekonomik Kriz

Bugün tüm dünyayı etkileyen iki büyük ve temel kriz söz konusudur. Bunlardan ilki *Ekonomik Kriz*, ikincisi ise *Ekolojik Kriz*dir. Ekonomik kriz ile dünya kapitalizminin uzunca bir süredir içinde olduğu krizi kastediyoruz. Sürekli büyümeye endeksli olan, büyümenin kısa sürelerde bile olsa kesintiye uğramasına tahammülü olmayan küresel ekonomik düzen çoktan sınırlarına erişti. Tüm dünya ülkelerinin gayri safi hasıllarının toplamı olan gayri safi dünya hasılası; 1960 yılında 11,3 trilyon Amerikan Doları düzeyinden, 1980 yılında 27,8 trilyon, 2000 yılında 49,9 trilyon ve 2018 yılında ise 82,4

trilyon Amerikan Doları düzeyine çıktı (Balaban, 2020). Yani dünya ekonomisi son 60 yılda yaklaşık sekiz kat büyüdü. Bu büyümeyi sürekli kılmak için üretileni topluma hızlı biçimde tüketmek gerekti. Bu da tüketimi körükledi. 1960-2000 yılları arasında, dünya nüfusu iki kat artarken, özel tüketim harcamalarındaki artış dört kattan fazla olmuştur (Dauvergne, 2008).

Bu durumu kriz olarak nitelememizin nedeni, ekonomik büyümenin büyük kitleler için beraberinde refah artışı ve huzur getirmiyor olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, ekonomik büyüme, hane halklarının refahına doğrudan etki etmiyor. Son yüzyılda sürekli büyümüş, hacmini trilyon dolarlarla ifade ettiğimiz bir ekonomik düzen var, ancak hala açlıktan veya yeterli temiz suya erişemediği için ya da hava kirliliği ve benzeri çevresel sorunlara maruz kaldığı için dünyanın pek çok yerinde insanlar hastalanıyorlar ya da ölüyorlar. Pasta ne kadar büyürse büyüsün, dünya nüfusunun küçük bir bölümü bu büyümeden nasipleniyor. Bu da karşımıza, artık sınırlarına erişmiş ve sürdürülebilir olmayan bir ekonomik düzen çıkarıyor.

Ekolojik Kriz: İklim Değişikliği ve Biyoçeşitliliğin Kaybı

İkinci büyük kriz olan ekolojik kriz ise ilk krizin yani genel ekonomik krizin bir sonucudur. Büyümeye endekslenmiş küresel ekonomi, büyümeyi ciddi düzeylerde doğal kaynak tüketerek ve atık üretmek yaptı ve yapmaya da devam ediyor. Bugün dünya üzerinde yaşayan insanların üretim, tüketim ve dolaşım ihtiyaçlarını karşılamak ve ürettikleri atığı bertaraf etmek için 1,5 dünyaya karşılık gelen doğal kaynak kullanıyoruz. Her yıl başında, o yıl için gezegenin bize ayırdığı kaynakları yılın hangi döneminde bitirdiğimizi gösteren "limit aşım günü" 2021'de 29 Temmuz olarak belirlendi (<https://www.overshootday.org/>). Bu da demek oluyor ki her yılın neredeyse ilk yarısında o yıl için ayrılan kaynakları tüketip, yılın ikinci yarısında "cepten yemeye" başlıyoruz. Özetle, bugün başarısını büyüme ile değerlendirdiğimiz küresel ekonomi ekolojik bir bütçe açığı yaratarak büyüyor ve bu ekolojik bütçe açığı gelecek kuşaklar için ciddi bir tehdit oluşturuyor.

Ekolojik kriz içinde birbirini besleyen iki önemli alt kriz ise iklim krizi ve biyoçeşitlilik krizidir. Mevcut küresel ısınma 1 santigrat dereceyi aştı. Sanayi devrimi öncesindeki 800.000 yıl boyunca 280ppm düzeyini aşmamış olan atmosferdeki sera gazı yoğunluğu bugün 420ppm düzeyine yaklaşmış durumdadır. Bu düzeydeki küresel ısınmanın iklimsel koşullarda yaptığı değişiklikleri, kimi zaman sıcak dalgaları ve aşırı hava olayları olarak kimi zaman ise orman yangınları ve farklı türden taşkın olayları olarak deneyimliyoruz. Küresel ısınmanın bu yüzyıl sonunda 3 santigrat dereceyi aşması mümkün ki bu da iklimsel koşullardaki değişim açısından adeta bir kıyamet senaryosuna karşılık geliyor.

İklim değişikliği sadece bizi etkilemiyor. Değişen iklimsel koşullara bağlı olarak karşımıza çıkan alışılagelmişin dışındaki olaylar ekosistemleri de ciddi biçimde etkiliyor ve bu da biyoçeşitliliğin yok olmasına yol açıyor. Değişen iklimsel koşullara adapte olamayan türler yok olmanın eşiğindedir. Bazı araştırmalar, küresel ısınmanın 4,3 santigrat dereceyi aşması halinde gezegendeki türlerin %16'sının yok olacağına güçlü bir ihtimal olduğunu gösteriyor (Tollefson, 2019). Buldukları yerde adapte olamayan ve yok olmanın eşiğine gelen türler, göç etmek zorunda kalıyorlar. Göç sonucu istilacı tür olanlar gittikleri yerlerdeki endemik türlerin yok olmasına neden oluyorlar. Örneğin 1900 yılından bugüne kadar dünyanın en önemli ekosistem alanlarında, istilacı türler nedeniyle biyolojik çeşitliliğin %20 azaldığı gözlenmiştir (Tollefson, 2019). Dahası buldukları yerlerden ayrılan türler, göç yolları boyunca insanlarla ya da insanların tükettikleri canlı türleri ile temas ediyor ve salgın hastalıkların ortaya çıkmasına yol açabiliyorlar.

KRİZLERDEN KAÇIŞ: YEŞİL VE SÜRDÜRÜLEBİLİR GELECEK

Dolayısıyla, “krizler ve peyzaj” tartışması açısından merkezi konumda olan iki önemli kriz; iklim değişikliği ve biyoçeşitliliğin kaybıdır. Birbirlerini besleyen bu iki krizi çözmek uluslararası toplum için bugünün en önemli gündemlerinin başında geliyor. Her iki krizden kaçış için çözüm önerileri olarak çok fazla hususa değinilebilir. Bu kapsamda bu yazının kalan bölümlerinde yerel düzeyde yani kent düzeyinde doğal ve yeşil alanların planlaması ve tasarımı konuları ele alınacaktır.

Kentsel doğal alanlar ve yeşil alan sistemleri, son dönem kullanıldığı şekliyle ifade edersek “yeşil altyapı”, gerek iklim krizinin gerekse biyoçeşitlilik krizinin olumsuz etkilerini azaltmak için önemli faydalar sağlıyorlar. Sürekliliği olan, sistem bütünlüğüne sahip doğal ve yeşil alanlar bir taraftan biyolojik çeşitlilik için yaşam alanları oluştururken diğer taraftan da iklim krizinin olumsuz etkilerini azaltacak ekosistem hizmetleri sunuyorlar. Bu ekosistem hizmetleri; sel ve taşkınların önlenmesinden havzalarda temiz su toplanmasına, sıcak dalgalarının etkilerinin hafifletilmesinden hava kirliliğinin azaltılmasına, gıda üretiminden kent sakinlerinin zihinsel ve ruhsal sağlıklarını korumalarına kadar büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Buradan bakınca, iklim ve biyolojik çeşitlilik krizleri ile baş edebilmenin yolu zengin ve sağlıklı ekosistem hizmetlerine erişmeyi güvence altına almaktan geçiyor. Bu da kente, ekosistem bütünlüğü perspektifinden bakmayı ve böylece kentsel sistemlerin sağlıklı, güvenilir ve çeşitliliği haiz ekosistem hizmetlerinden düzenli olarak yararlanmasını sağlamayı gerektiriyor.

Ekosistem Temelli Kent ve Peyzaj Planlama

Kentlerin ve kentlilerin zengin ve çeşitliliği haiz ekosistem hizmetlerinden yararlanmaları, doğa ya da ekosistem temelli bir planlama yaklaşımı ile mümkün olabilir. Bu da “doğa temelli çözümlerin” kentlerin gelişimi ve dönüşümü süreçlerinin ayrılmaz parçası haline getirilmesi ve bu çözümlerin kentlerin planlanma süreçlerine entegre edilmesi anlamına gelmektedir. Bu tür bir planlama yaklaşımının üç temel hedefe odaklanması beklenebilir:

- a) Mevcut doğal alanların ve ekosistemlerin maksimum düzeyde korunması,
- b) Bozulmuş ekosistem ve habitat alanların onarılması, sağlıklılaştırılması ve geri kazanılması,
- c) Farklı tür ve ölçekteki kentsel yeşil alanların, biyolojik çeşitliliğin korunması ve ekosistem hizmetlerinin zenginleştirilmesi hedeflerini merkeze alacak şekilde tasarlanıp geliştirilmesi.

Ülkemizdeki kent ve peyzaj planlama sistemimizin bu hedefler çerçevesinde yetersiz kaldığını ve bu hedeflere yanıt üretmekte zorlandığını söylemek yanlış olmayacaktır. Yukarıda belirtilen hedeflerden ilkinin sağlanması konusunda elimizde bazı araçlar var. Bu araçların yardımıyla, farklı statü alanlarını ve bunlara ilişkin koruma çerçevesini geliştirebiliyoruz. Örneğin; özel çevre koruma alanları, doğal sit alanları, orman alanları, sulak alanlar ve benzeri statü alanları eliyle belli bir koruma statüsünü ve durumunu geliştirebiliyoruz. Oysa ikinci ve üçüncü hedef için araçlarımız da bakış açımız da yetersiz. Kişi başı 10 metrekare yeşil alan standardı üzerinden toplam yeşil alan miktarını belirlemek ve imar parselleri oluştururken bu standardı yakalayacak şekilde park alanları ayırmak ikinci ve üçüncü hedeflere ulaşmamız için yeterli değildir.

Planlama Sisteminde Bir Ara Katman Olarak “Yeşil Sistem Planları”

Bu yetersizliği giderebilmek için mevcut planlama sistemimiz içerisinde bir ara katmana ihtiyaç olduğunu söyleyebiliriz. Afet risklerinin yönetimi ve iklim değişikliği gibi pek çok güncel sorun ile ilgili olarak tespit ettiğimiz bu ara katman ihtiyacı, yeşil alan ya da yeşil altyapı planlaması için de geçerlidir. Bu ara katman sonucunda geliştirilecek çalışmalar; mekânsal planlama çalışmalarına bilgi zemini oluşturulması, plan kararlarına destek sağlanması ve plan kararlarının yönlendirilmesi gibi çok önemli katkılar yapacaktır. Avrupa Birliği Biyoçeşitlilik Stratejisi kapsamında, nüfusu 20.000’den büyük olan kentler için önerilen “Urban Greening Plan” çalışması (Wilk, Vetter ve Schröder, 2021), ülkemizde ihtiyaç duyduğumuz ara katman için iyi bir örnek oluşturabilir. “Kentsel Yeşil Sistem Planları” diye ifade edebileceğimiz ve disiplinlerarası bir ekip eliyle oluşturulacak bu çalışmaların sonuçları, mekânsal planlara önemli girdiler sağlayabilir. Bu tür bir ara katman çalışmasının temel hedefleri şunlar olabilir:

- İlgili yerellikteki doğal alan ve sistemlerin kapsamlı bir analizinin yapılması, bu kapsamda farklı ekosistem alanları arasındaki ilişkiselliklerin tespit edilmesi, doğal alan ve sistemlerin sağladığı ekosistem hizmetlerinin saptanması,
- Analitik tespitlerden hareketle bütünlük bir vizyon belirlenmesi ve kent bütünü için temel stratejilerin geliştirilmesi,
- Vizyon ve stratejilerden hareketle yere referansla somut eylemlerin belirlenmesi.

SON SÖZ

İçinde bulunduğumuz krizler çağı hem küresel hem de yerel düzeylerde çok sayıda çözümün devreye sokulmasını gerektiriyor. Özellikle iklim değişikliği ve biyoçeşitliliğin kaybı düşünüldüğünde bu çözümlerin kentsel yeşil alanların tasarımı ve planlanmasına odaklandığını görüyoruz. Ülkemiz kent ve peyzaj planlama sistemleri, mevcut durumları itibarıyla bu güncel çözümlerin devreye sokulmasında yetersiz kalmaktadır. Söz konusu bu yetersizliklerin giderilebilmesi için sistem düzeyinde iyileştirmeler yapılması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

- Balaban, O. (2020). Yeşil ekonomi ve akıllı kent tartışmaları ekseninde yeni kentsel gelecek. *Dosya Dergisi*, Sayı 45, ss. 47-54.
- Dauvergne, P. (2008). *The shadows of consumption: consequences for the global environment*. Cambridge: The MIT Press.
- Tollefson, J. (2019). Humans are driving one million species to extinction. *Nature*, 569, 171.
- Wilk, B., Vetter, A. ve Schröder, A. (2021) Tackling the climate and biodiversity crises in Europe through Urban Greening Plans. Scientific Opinion Paper/October 2021, German Environment Agency, (https://iclei-europe.org/fileadmin/templates/iclei-europe/lib/resources/tools/push_resource_file.php?uid=zc60RNjO).